

Hvorfor sultet matprodusenter?

*En studie av samvirkende sårbarhetsfaktorer som påvirker
matsikkerheten til småbrukere i Bolero, Malawi*

Frauke Heivand

Masteroppgave i samfunnsgeografi

**Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Det samfunnsvitenskapelige fakultet**

**Universitetet i Oslo
2014**

© Frauke Susanne Heivand

2014

Hvorfor sulter matprodusenter?

En studie av samvirkende sårbarhetsfaktorer som påvirker matsikkerheten til småbrukere i Bolero, Malawi

Frauke Susanne Heivand

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: AllKopi, Oslo

SAMMENDRAG

Sult blant matprodusenter er et svært utbredt problem i mange utviklingsland. For å realisere retten til mat må småbrukere enten ha kapasitet og forutsetninger for selv å produsere maten, eller ha kjøpekraft til å kunne anskaffe seg tilstrekkelig mat på markedet. Dette gjør sårbarhetsfaktorer som berører produksjons- og/eller markedsforhold betydningsfulle hva angår småbrukeres mulighet til å skape et bærekraftig levebrød. Denne masteroppgaven er en kvalitativ casestudie basert på et feltarbeid i landbruksområdet Bolero, Malawi. Oppgaven diskuterer hvilke faktorer som gjør småbrukere i Bolero sårbare overfor et matsikkerhetsutfall. Sårbarhetsfaktorer med ulike karakteristikk inngår i sammensatte konstellasjoner innenfor ulike kontekster. Disse sårbarhetsfaktorene virker sammen og kan bidra til å forsterke den negative effekten av hverandre. Kombinert medfører sårbarhetsfaktorene en situasjon som gjør det svært utfordrende for småbrukere å trygge matsikkerheten. Småbrukere er imidlertid ikke passive i møte med risikable hendelser, men iverksetter forskjellige mestringsstrategier med utgangspunkt i husholdes levebrødsporfølje. Oppgaven bidrar med kunnskap som kan belyse noe av kompleksiteten knyttet til det å skape bærekraftige levebrød i landbrukssamfunn.

FORORD:

Først ønsker jeg å rette en takk til min veileder Jan Hesselberg. Dine gode råd og konstruktive tilbakemeldinger har vært viktig for oppgavens utvikling.

Jeg vil også takke alle som har vært samarbeidsvillige og stilt opp i forbindelse med prosjektet. Takk til alle informantene, for at dere stilte opp på intervjuer og delte deres kunnskap med meg. En stor takk sendes også til mine to tolker. Takk til de ansatte ved Nachipoka, dere var med på å gjøre oppholdet i Bolero uforglemmelig.

Martin -du sklei meg så nær innpå livet. Du har vært en utrolig støtte for meg under denne prosessen. Jeg setter umåtelig stor pris på din tålmodighet til å høre på lange monologer om småbrukere, dine faglige innspill og din kjærlighet. Jeg er glad for at vi har gått gjennom dette sammen.

Christian fortjener heder og ære for grundig korrekturlesning av oppgaven. Det hadde knapt vært et komma å spore uten deg.

En stor takk rettes også til min familie. Jeg er utrolig takknemlig for alt dere har gjort for meg oppgjennom. Jeg er ekstremt glad i dere alle sammen. Det er fint å vite at dere ikke er lenger enn en liten busstur unna. Til sist vil jeg takke alle de fantastiske menneskene som beriker mitt liv med deres vennskap. Therese du er unik!

Frauke Heivand

November 2014

Oslo

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1 Problemstilling	2
1.2 Oppbygning av oppgaven	3
2. Teoretiske perspektiver og et konseptuelt	4
2.1 Matsikkerhet og sårbarhet	4
2.2 Matsikkerhetstilnærmingen	7
2.2.1 Introduksjon til matsikkerhetstilnærmingen	7
2.2.2 Det temporære aspektet: Sårbarhet som et kontinuum	7
2.2.3 Ulike karakteristikk ved sårbarhetsfaktorer	9
2.2.4 Todeling mellom eksterne hendelser og husholds respons	11
2.2.5 Det kontekstuelle aspektet: Romliggjøring og situert opplevelse	13
2.2.6 Hushold som analyseenhet	14
2.3 Kritikk av matsikkerhetstilnærmingen	15
2.4 Teoretisk tilnærming til ulike typer sårbarhetsfaktorer	16
2.4.1 Produksjonsrelaterte sårbarhetsfaktorer	16
2.4.2 Liebigs minimumslov	17
2.4.3 Markedsrelaterte sårbarhetsfaktor	18
2.5 Oppsummering	20
3. Metode: Kvalitativ casestudie	21
3.1 Kvalitativ metode	21
3.1.1 Hermeneutikk	22
3.2 Case studie	23
3.2.1 Valg av case	23
3.3 Feltarbeid	24
3.3.1 Tilgang til felt	24
3.3.2 Valg av informanter	25
3.3.3 Intervjusituasjonen	28
3.3.4 Tolk	30
3.3.5 Fokusgruppe	31
3.3.6 Annen type informasjonsinnhenting	33
3.4 Etske betraktninger og kritisk refleksivitet	34
3.5 Analyse	36
3.6 Oppsummering: Kvaliteten på datamaterialet	37
4. Sårbarhetskonteksten	39

4.1 Bakgrunnsinformasjon om Malawi.....	39
4.2 Bakgrunnsinformasjon om Bolero	42
4.3 Oppsummering.....	47
5. Diskusjon rundt produksjonsrelaterte sårbarhetsfaktorer	48
5.1 Manglende og ustabil nedbør.....	48
5.2 Utarmet jordsmonn.....	52
5.3 Utilstrekkelig gjødsel og utilfredsstillende bruk.....	54
5.3.1 Utilstrekkelig gjødsel	54
5.3.2 Utilfredsstillende bruk	56
5.4 Lav effektivitet og dårlig utnyttelse av tilgjengelige ressurser.....	57
5.4.1 Mangel på jordbruksredskaper	57
5.4.2 Mangelfulle veiledningsprogrammer.....	58
5.5 Landmangel	61
5.6 Mangel på arbeidskraft	63
5.7 Engasjement innen ganyu	65
5.7.1 Negativ sårbarhetsspiral	66
5.7.2 Innleie av ganyu	73
5.8 Mangel på sosialt nettverk.....	74
5.9 Oppsummering.....	76
6. Diskusjon rundt markedsrelaterte sårbarhetsfaktorer	77
6.1 Fattige småbrukeres deltagelse i markedet	77
6.1.1 Fattige småbrukeres ugunstige tilknytning til markedet	78
6.1.2 Dannelse av magre markeder	89
6.2 Sårbarhetsfaktorer oppstrøms fra produksjonsvaren.....	89
6.2.1 Lave priser og prissvingninger	89
6.2.2 Lite muligheter for diversifisering.....	94
6.2.3 Uformelle markeder som respons på dårlige markedsforutsetninger	97
6.2.4 Tap av initiativ som respons på dårlige markedsforutsetninger.....	97
6.2.5 Positive og negative utviklingsspiraler	99
6.3 Sårbarhetsfaktorer nedstrøms fra produksjonsvaren.....	100
6.3.1 Innsatsfaktorer	101
6.3.2 Manglende tilgang på lån	104
6.3.3 Medlemskap i landbruksklubb	109
6.4 Oppsummering.....	112
7. Konkluderende bemerkninger	114

8. Referanseliste	119
9. Appendiks	125
9.1 Liste med informanter	125
9.2 Intervjuguide	126
9.3 Fokusgruppe-spørsmål	127
9.4 Observasjonsguide	129
9.5 Rammeverk for analyse av sårbarhet overfor et matusikkerhetsutfall	130

FIGURER

Figur 1 Kart Malawi

Figur 2 Kart Bolero

Figur 3 Aktivitets- og hendelseshjul Bolero

Figur 4 Negativ sårbarhetsspiral

Figur 5 The Agricultural and market development poverty trap model

VALUTTAKURS

100MWK = 1,43 NOK

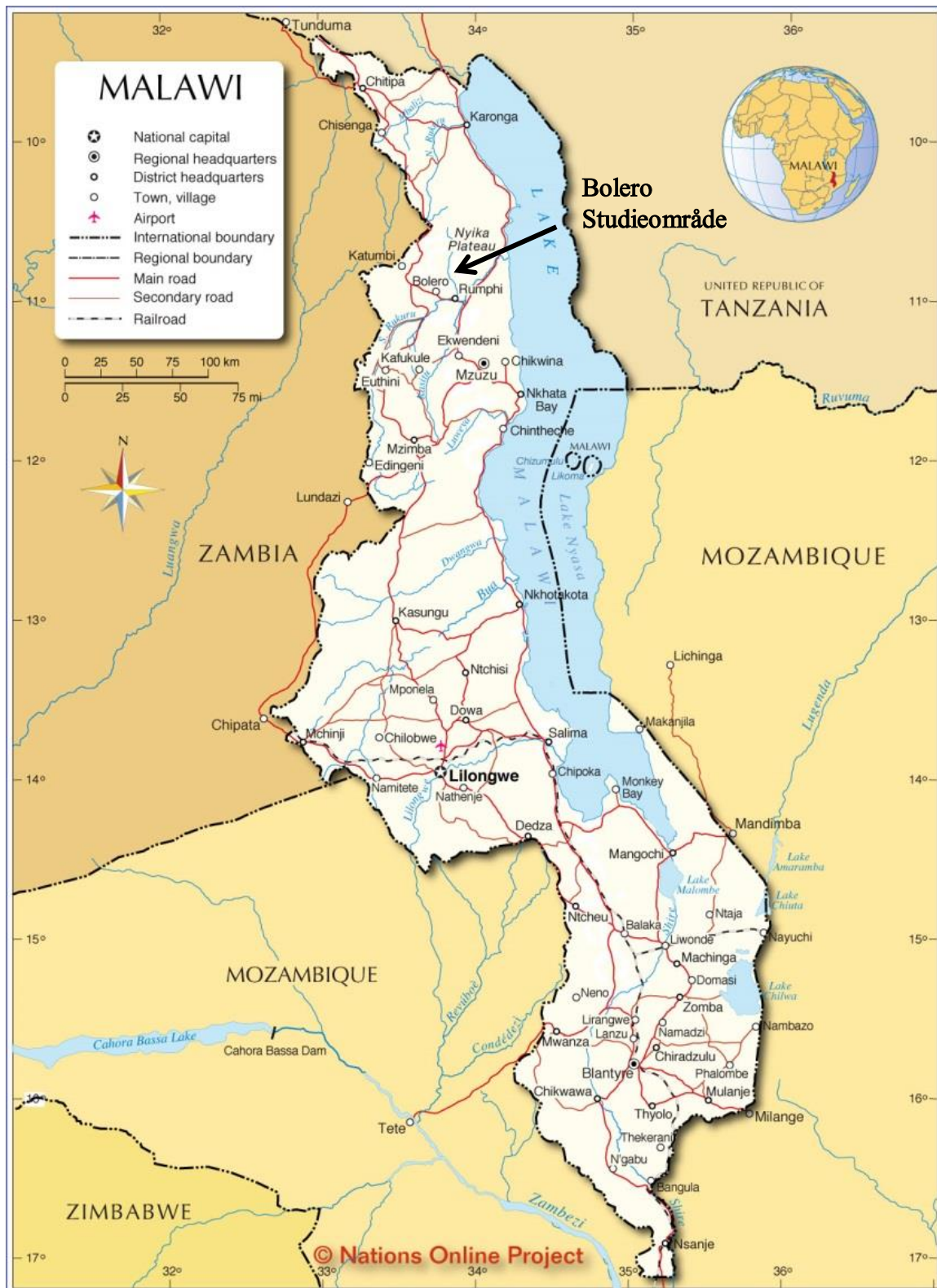
100USD = 683,07 NOK

Kilde: <http://no.coinmill.com/> Lest 10. nov 2014

AKRONYMLISTE

ADMARC	Agricultural Development and Marketing Corporation
CAN	Calcium Ammonium Nitrate
DADO	District Agriculture Development Officer
FINCOOP	Financial Cooperative
FISP	Farm Input Subsidy Program
HA	Hektar
KH	Kvinnelig husholdsoverhode
MH	Mannlig husholdsoverhode
MMS	Malawi Meteorological Services
MWK	Malawiske Kwacha
NBS	New Bulider Society
NGO	Non-governmental Organization
NPK	Nitrogen Fosfor Kalium
R & D	Research and Development
TI	Transparency International
VSL	Village Savings and Loans

Figur 1. Kart Malawi Kilde: nationsonline.org

1. Innledning

Sult er en av vår tids største utfordringer. Av dem som sulter er 50% småbrukere, og ytterligere 20% er landløse som ofte livnærer seg av sesongarbeid i landbruket. Det er et stort paradoks at den gruppen som er mest utsatt for sult, selv er matprodusenter. Rollen som matprodusenter gjør småbrukere til viktige samfunnsaktører, samtidig som de er svært sårbare i møte med eksterne påkjenninger. Avhengighet til landbruksdrift er problematisk i de tilfeller hvor hushold ikke har tilstrekkelig med økonomiske eller menneskelige ressurser til å kunne drive effektivt og lønnsomt. Da et levebrød basert på landbruksdrift i stor grad er knyttet opp mot forvaltning av tilgjengelige naturressurser og salg av eventuelle overskuddsprodukter, er småbrukere sårbare overfor en rekke faktorer som ligger utenfor deres kontroll. Spesielt vil forhold som berører landbruksproduktiviteten og markedstilgangen være av stor betydning. En rekke faktorer på makro- og mesonivå vil, når de får utløp lokalt, ha en direkte innvirkning på småbrukernes levebrød. Det foreligger dermed sterke koblinger mellom forhold på høyere geografiske nivåer og den lokale sårbarhetskonteksten.

Som følge av et komplekst mangfold av sårbarhetsfaktorer, ender mange småbrukere opp som matusikre, eller med å befinne seg i en situasjon hvor de står i fare for å bli det. Overordnede teorier som omhandler matusikkerhet kan bidra til å gi oss en generell forståelse for hvorfor noen mennesker ender opp i en situasjon preget av sult. Innsikt av denne typen er av stor verdi. Denne teoretiske tilnærmingen kan derimot ikke gi oss klarhet i hvordan ulike eksterne hendelser gir utslag lokalt, og hvordan de konkret påvirker hushold forskjellige steder i verden (Yaro 2005). Løvendal og Knowles (2006) har kritisert en statisk forståelse av forholdet mellom ulike sårbarhetsfaktorer og matsikkerhetsutfallet. De påstår at mange teorier bygger på en implisitt antagelse om at sårbarhetsfaktorer påvirker småbrukere relativt likt. De etterlyser derfor forskning som legger vekt på stedlighet og husholds responderende evner når sårbarhetsfaktorer og deres utfall analyseres.

Målet for denne oppgaven har vært å opparbeide en forståelse for sårbarheten som befolkningen i landbruksområdet Bolero i Malawi opplever. Oppgaven søker å gi et innblikk i den *faktiske* relasjonen mellom ulike sårbarhetsfaktorer og matsikkerhetsutfallet i dette området. Således er oppgaven ment som et bidrag til dette forskningsfeltet, hvor hensikten er å bidra med en grundig studie av et enkeltcase. For å imøtekomme kritikken fra Løvendal og Knowles må det i større grad tas hensyn til konteksten sårbarhetsfaktorer inngår i.

Omstendighetene omkring en ekstern hendelse legger rammer for hvordan hendelsen forløper. Enkeltfaktorer inngår følgelig i en relasjon med andre sosiale fenomener. Småbrukere vil derfor ikke være sårbare overfor en konkret hendelse eller sjokk. Sårbarhet må derimot ses i relasjon til en serie hendelser som er med på å bygge opp en sårbarhetskontekst over tid. Denne sårbarhetskonteksten er kompleks, og består av mange samvirkende faktorer. For å avdekke noen av disse komplekse forholdene har jeg valgt å foreta en kvalitativ case-studie.

Bakgrunnen for at jeg mener Malawi utgjør en interessant nasjonal kontekst for en case-studie, er blant annet at landet er svært rikt på naturressurser, og har forutsetning for å være matsikkert på nasjonalt nivå. Malawi har i perioder vært et foregangsland for matproduksjon, og FAOs generaldirektør, José Graziano da Silva, har uttalt at Malawi har potensial til å produsere nok mat til både innenlands forbruk og eksport.¹ Likevel er store deler av befolkningen i dag matusikre. Landet blir stadig rammet av større sultkatastrofer, men disse blir paradoksalt nok ofte utløst av relativt små sjokk og kriser. Det er følgelig ikke nok å se på kun de utløsende faktorene. Det foreligger snarere et behov for å gå dypere og forstå den underliggende sårbarheten til befolkningen. Jeg mener derfor det ville være interessant å foreta en undersøkelse hvor jeg hadde anledning til å snakke med enkeltbønder, og få innblikk i deres opplevelse av ulike årsaker som forhindrer dem fra å utvikle en bærekraftig levebrødstrategi som trykker matsikkerhet. I møte med en ekstern hendelse er det enkelte husholdets evne til å respondere og takle risiko avgjørende for utfallet. Ikke alle hushold har tilstrekkelig med ressurser til å kunne håndtere eller tilpasse seg hendelser på en god måte. Målet var derfor å kartlegge drivere for sårbarhet i Bolero, med hushold som analytisk enhet. For å undersøke dette i Bolero tar jeg utgangspunkt i følgende problemstillinger:

1.1 Problemstilling

Hvilke faktorer er mest betydningsfulle med tanke på å gjøre småbrukere i Bolero sårbare overfor et matusikkerhetsutfall?

Ettersom jeg vil bygge analysen rundt småbrukeres egen forståelse av sårbarhetsfaktorer, har jeg følgende underproblemstilling:

---

¹ <http://www.nyasatimes.com/2013/03/06/malawi-has-the-potential-to-produce-more-food-for-export-fao/> Lest 02.04.2014

Hvilke produksjons- og markedsrelaterte sårbarhetsfaktorer mener småbrukere i Bolero er de viktigste for deres matsikkerhet?

For å forstå betydningen av en sårbarhetsfaktor kan man ikke se den isolert fra konteksten den inngår i eller husholds respons, følgelig har jeg også denne underproblemstillingen:

Hvordan virker disse sårbarhetsfaktorene sammen, og hvilke forutsetninger har småbrukerne til å redusere den skadelige innvirkningen?

Småbrukeres kapasitet til å takle sårbarhetsfaktorer vil være det temaet som blir tillagt minst vekt, men det er likevel et viktig aspekt å ta hensyn til for å få forståelse av hvorfor noen faktorer oppleves som svært kritiske.

1.2 Oppbygning av oppgaven

Ovenfor er det redegjort for problemstillingene som skal besvares i oppgaven. I kapittel 2 vil det redegjøres for teoriene som er benyttet for å tolke, samt gi en dypere forståelse for datamaterialet som er samlet inn. Kapittel 3 tar for seg de metodiske valgene, og det vil gjennomgå hvordan forskningsprosessen er gjennomført. Her vil det blant annet bli foretatt en vurdering på datamaterialets troverdighet og analysens bekreftbarhet, hvilket berører selve kvaliteten på studien. Videre vil kapittel 4 se nærmere på forholdene som småbrukerne i Bolero lever under. Formålet med kapitlet er å gi innblikk i sårbarhetskonteksten. Den internasjonale konteksten vil ikke bli vektlagt, da hensikten er å belyse de stedsspesifikke faktorene som påvirker småbrukerne i Bolero. I de to analysekapitlene som følger, kapittel 5 og 6, vil ulike sårbarhetsfaktorer som berører småbrukerne diskuteres. Gjennom samtaler med mine informanter har jeg fått innblikk i et komplekst mangfold av samvirkende sårbarhetsfaktorer, og identifisert faktorer småbrukerne selv mener er av stor betydning. Responsen er kategorisert inn under to overordnede temaer: Produksjonsrelaterte og markedsrelaterte sårbarhetsfaktorer, som igjen legger grunnlag for inndelingen av analysekapitlene. Avslutningsvis vil jeg komme med noen konkluderende bemerkninger.

2. Teoretiske perspektiver og et konseptuelt

Hovedformålet med dette kapittelet er å redegjøre for teorien som oppgaven bygger på. Først i den teoretiske gjennomgangen vil de to hovedbegrepene matsikkerhet og sårbarhet presenteres. For å besvare problemstillingen har jeg valgt å ta utgangspunkt i matsikkerhetstilnærmingen. Tilnærmingen legger et teoretisk grunnlag for analyse av småbrukeres sårbarhet overfor et fremtidig matusikkerhetsutfall. Jeg vil derfor gjøre rede for viktige aspekter og begreper som står sentralt innenfor denne retningen. Redegjørelsen vil bli etterfulgt av en kort presentasjon av kritikken som rettes mot matsikkerhetstilnærmingen. For å undersøke hvordan produksjonsrelaterte og markedsrelaterte sårbarhetsfaktorer hemmer småbrukeres mulighet til å skape et bærekraftig levebrød, er det også behov for teori som berører disse områdene mer eksplisitt. Avslutningsvis vil jeg derfor belyse utvalgt teori på disse områdene.

2.1 Matsikkerhet og sårbarhet

Matsikkerhet innebærer at alle mennesker til enhver tid skal være sikret fysisk og økonomisk tilgang til nok, ernæringsmessig sunn og kulturelt akseptabel mat (FAO 1996). Definisjonen stiller krav om at også fremtidig mattilgang skal være sikret, og introduserer dermed et premiss om stabil matforsyning. I dette ligger at hushold ikke kan være svært sårbare overfor kraftig fall i matforbruket og samtidig regnes som matsikre. For analyse av matsikkerhet trengs følgelig et teoretisk rammeverk som tar hensyn til den temporære dynamikken ved matsikkerhet (Babatunde, Omotesho, Olorunsanya og Owotoki 2008).

Innenfor matsikkerhetsfeltet har det funnet sted en betydelig utvikling med tanke på hvilke aspekter som har blitt inkludert i forståelsen av matsikkerhet. Lenge lå fokuset kun på fysisk tilgjengelighet av mat på nasjonalt nivå. Etterhvert erkjente toneangivende aktører på forskningsfeltet at tilstrekkelig tilførsel av mat på nasjonalt nivå i seg selv ikke garanterer matsikkerhet på husholds- og individnivå. Derpå fikk man en utvidelse av matsikkerhetsbegrepet til også å inkludere økonomisk og fysisk tilgang til mat. Denne begrepsstilnærmingen bygger på en idé om å forsterke husholds levebrød og berettigelser – med berettigelse menes de sosiale relasjoner hushold nyttiggjør seg for å skaffe mat. Amartya Sen fikk mye av æren for å utarbeide dette tankesettet på begynnelsen av 1980-tallet (Maxwell 2001). Matsikkerhetsbegrepet ble ytterligere utviklet i forbindelse med framveksten av krav om at noen måtte ansvarliggjøres om individers tilgang til mat skulle realiseres.

Dermed oppstod nok en utvidelse hvor man anerkjente menneskers rett til mat, og følgelig at enhver stat var forpliktet til å påse at alle landets innbyggere hadde tilstrekkelig med mat til enhver tid. I relasjon til de to siste videreutviklingene av matsikkerhetsbegrepet har temaer som bærekraft og sårbarhet blitt spesielt mye vektlagt (Barrett 2002; Yaro 2005). Det økte fokuset på matsikkerhet i relasjon til sårbarhet skyldes i stor grad forskeres forsøk på å operasjonalisere tankene fra Sen (Swift 1989).

Selv om begrepene sårbarhet og matsikkerhet er nært sammenknyttet, og ofte blir forvekslet, er det viktig å være bevisst forskjellen i meningsinnhold. Begrepene kan skilles fra hverandre ved å se dem i relasjon til en matsikkerhetsterskel. Om et hushold ligger nært opp mot terskelgrensen og står i fare for å falle under, vil det kunne betegnes som å befinne seg i en sårbar situasjon. Om husholdet derimot allerede har overskredet denne kritiske terskelen, er husholdet det man kan betegne som matusikkert. Sårbarhet refererer derfor til folks tilbøyelighet til å bli matusikre innenfor en gitt tidsramme (Løvendal og Knowles 2006). Ettersom sårbarhet viser til en tilbøyelighet, er begrepet nært knyttet opp mot et usikkerhetsmoment. Sårbarhet er ingen statisk tilstand, men forbundet med en dynamisk prosess hvor individer beveger seg ut og inn av sårbarhet. I likhet med sårbarhet er heller ikke matusikkerhet en statisk tilstand, men refererer til både en prosess og et utfall. Ifølge Yaro (2005) er sårbarhetsrammeverk et svært anvendelig verktøy ved analyse av matsikkerhet, da det kan fange opp kompleksiteten ved matsikkerhet og vise hvordan hendelser og prosesser er koblet sammen.

Litteraturen som omhandler sårbarhet er omfattende, og det foreligger en del uenighet knyttet til sårbarhetskonseptets meningsinnhold. Sårbarhetsteori tas i bruk innen mange fagretninger, i alt fra antropologi til økonomi (Alwang, Siegel og Jorgensen 2001; Füßell og Klein 2006). I tillegg til en stor fagmessig bredde blir konseptet også anvendt overfor en rekke geografiske nivåer og systemer, som i tilknytning til nasjoner, byer, landbrukssystemer og organisasjoner (Prowse 2003). Mangfoldet av bruksområder har medført at begrepet har blitt ilagt ulik betydning, og som en konsekvens står meningsinnholdet i fare for å bli vasket ut (Swift og Hamilton 2001). Etter at sårbarhet ble et anvendt konsept i tilknytning til matsikkerhetsteorier utover 1990-tallet, så man et økt engasjement blant forskere hva angikk å utarbeide en dekkende definisjon, samt å utvikle pålitelige målingsmetoder for grad av sårbarhet (Dilley og

Boudreau 2001). Til tross for dette engasjementet råder det fortsatt stor uenighet rundt begrepets betydning og bruksområder.

Det sårbarhetsteoretiske forskningsfeltet kan betegnes som delt med tanke på hvor hovedfokuset legges overfor sentrale komponenter innenfor feltet. Komponentene kan deles inn i tre: 1) Risiko eller eksterne hendelser, 2) husholds respons på risiko og 3) analyseenhetens velferdsutfall (Alwang m.fl. 2001). Generelt fokuseres det enten på sårbarhet overfor eksterne hendelser eller sårbarhet overfor et utfall. Det kan sies å ha oppstått et dikotomisk skille basert på hvorvidt man fokuserer på årsaker eller virkninger for å forstå sosial sårbarhet (Løvendal og Knowles 2006; Yaro 2005). Den teoretiske retning som fokuserer på årsak definerer sårbarhet med referanse til eksterne tilbøyeligheter som reduserer menneskers kapasitet til å opprettholde eller øke sitt velvære. Retningen kan eksemplifiseres gjennom *disaster management*-tilnærmingen. Innen dette teoretiske perspektivet anses sårbarhet som forsvarsløshet overfor en risikabel hendelse. Hovedfokuset ligger på forholdet mellom menneskers sårbarhet og naturfarer (*hazards*), slik som for eksempel tørke og flom (Yaro 2005). Et mye anvendt teoretisk perspektiv som kan eksemplifisere den virkningsorienterte hovedretningen, er matsikkerhetstilnærmingen. Denne retningen analyserer sårbarheten til hushold overfor ulike utfall som for eksempel fattigdom, hungersnød eller matusikkerhet. Sårbarhet vurderes da i relasjon til et utfall med en henvisning til årsakene eller sjokket som førte til det negative utfallet. Hushold er sårbare overfor et spesifikt utfall som etterfølger en skadelig hendelse (Løvendal og Knowles 2006).

Konflikten kan muligens fremstå som en semantisk uenighet, og det er derfor viktig å påpeke at forskjellen er mer omfattende enn uenighet knyttet til bruk av terminologi. Forskjellen baserer seg på en forskningsteoretisk uoverensstemmelse vedrørende hvordan man best kan få kunnskap om det sosiale fenomenet det forskes på. Konflikten må derfor kunne sies å være av en epistemologisk karakter. Forståelsen av sårbarhetsbegrepet har vist seg avgjørende for hvilken forskningspraksis som anvendes og hva slags type informasjon det anses som interessant å innhente (Dilley og Boudreau 2001). Av den grunn er det viktig å ta stilling til hva man definerer sårbarhet overfor. I denne oppgaven tas det utgangspunkt i forståelsen til matsikkerhetstilnærmingen.

2.2 Matsikkerhetstilnærmingen

2.2.1 Introduksjon til matsikkerhetstilnærmingen

Utgangspunktet for matsikkerhetstilnærmingen er at hushold er *sårbare overfor* et uønsket utfall, og at de er blitt *sårbare fra* en risiko. En risiko, kombinert med husholds respons, fører til et utfall (Alwang m.fl. 2001). Risiko viser her til hendelser som står utenfor husholds kontroll, og som med en viss grad av sannsynlighet vil inntreffe (Dercon 2001). I sin gjennomgang av ulike sårbarhetstilnærminger oppsummerer Alwang m.fl. (2001) matsikkerhetslitteraturens fremstilling av sårbarhet slik:

A household is said to be vulnerable to future loss of welfare below socially accepted norms caused by risky events. The degree of vulnerability depends on the characteristics of the risk and the household's ability to respond to risk. Ability to respond to risk depends on household characteristics – notably their asset-base. The outcome is defined with respect to some benchmark – a socially accepted minimum reference level of welfare. Measurement of vulnerability will also depend on the time horizon: a household may be vulnerable to risks over the next month, year, etc. (Alwang m.fl. 2001: 4).

Løvendal og Knowles (2006) er to teoretikere innenfor matsikkerhetstilnærmingen. De har utarbeidet et rammeverk for analyse av sårbarhet overfor fremtidig matsikkerhet. For analyse av mitt empiriske datamateriale vil jeg ta utgangspunkt i dette rammeverket (For figur se appendiks).

2.2.2 Det temporære aspektet: Sårbarhet som et kontinuum

Sårbarhet vil gjennom oppgaven anses som et kontinuum. Denne tilnærmingen bygger på forståelsen til Løvendal og Knowles (2006) av at nåværende matsikkerhet til dels er et resultat av husholds forhenværende matsikkerhetsstatus, samtidig som den nåværende matsikkerhetsstatusen vil påvirke husholdets fremtidige matsikkerhetsstatus og evne til å møte utfordringer. Mennesker vil ofte kunne finne seg fanget i rommet mellom fortidens hendelser og de fremtidige konsekvensene av disse (Reed 2013). Således kan det sies at sårbarhet bestemmes av en kumulativ kjede av hendelser som utvikler seg og bygges opp over tid (Løvendal og Knowles 2006). Ettersom det foreligger en tidsmessig kobling som binder hendelser sammen, preges husholds sårbarhet og matsikkerhetsstatus både av kjente og ukjente hendelser. Husholds kjennskapsnivå til ulike hendelser kan ses i relasjon til et sitat hentet fra en av Donald Rumsfelds mange forsvarstaler, et sitat som ofte anvendes innen

klimasårbarhetsteori: «*There are known knowns. These are things we know that we know. There are known unknowns. That is to say, there are things that we now know we don't know. But there are also unknown unknowns. There are things we do not know we don't know*» (Sitert i Winter, Dixon, Wasowski og Dijkstra 2010: 367). Sårbarhet er knyttet til usikkerhet rundt ikke ennå inntrufne hendelser. Forestående hendelser er ukjente, men de påvirker likevel det nåværende handlingsrommet, ettersom usikkerheten og risikoen knyttet til disse, virker inn på det handlingsmønsteret til hushold. «*Kjente ukjente*» vil således kunne referere til sårbarhetsfaktorer hushold har kjennskap til, men som ennå ikke har inntruffet.

Hushold vil i realiteten aldri være sårbart overfor kun én enkeltstående ekstern hendelse. Prowse (2003) har derfor satt spørsmålstegn ved den reelle verdien det har å benytte seg av sårbarhetsbegrepet overfor en konkret hendelse. Han hevder dette er problematisk i den forstand at det kan føre til en kausal reduksjonisme hvor forskeren blir fristet til å redusere sårbarheten til en enkeltstående faktor. En slik konklusjon vil være svært uheldig, da det overser viktige forklaringselementer. Ved utelukkende å fokusere på enkeltstående eksterne risikomomenter, ignoreres det at også trender og svingninger kan ha en svært skadelig innvirkning på hushold (Swift og Hamilton 2001). For småbrukere vil spesielt sesongvariasjoner og markedssvingninger være av stor betydning. Dette kan både dreie seg om forutsigbare og uforutsigbare svingninger. Langsiktige utviklingstrender er vesentlige forklaringselementer som ofte overses i analysen innenfor *disaster management*-tilnærmingen. For å legge et solid analysegrunnlag er det avgjørende å fange kompleksiteten ved sårbarhetskonteksten og dens utvikling over tid. Derfor vil det ikke være nok å basere analysen utelukkende på øyeblikksbilder.

Eksterne sårbarhetsfaktorer eksisterer ikke i et vakuum. Hendelser virker sammen og må derfor forstås i relasjon til andre hendelser. Med en holistisk tilnærming til det omfattende spekteret av potensielle sårbarhetsfaktorer har man mulighet til å se sammenhengen og samhandlingen mellom disse (Dercon 2001). I Bolero ble det tydelig at håndtering av en ekstern sårbarhetsfaktor ikke er en isolert utfordring for lokalsamfunnet. I mange tilfeller er det derfor ikke tilstrekkelig å definere sårbarhet overfor en spesifikk naturfare, da hushold selv må ta hensyn til et mangfold av hendelser.

2.2.3 Ulike karakteristikker ved sårbarhetsfaktorer

De sårbarhetsfaktorene som truer matsikkerheten, vil ifølge Løvendal og Knowles (2006) være kjennetegnet av ulike karakteristikker. Definerende karakteristikker vil blant annet kunne være type, nivå, varighet, hyppighet og alvorlighetsgrad. De ulike karakteristikkene vil være med på å avgjøre innvirkningsgraden en hendelse vil ha på et husholds matsikkerhet.

Type

Sårbarhetsfaktorer kan grupperes inn under ulike kategorier. Hvilke kategoriseringer som er formålstjenlig, avhenger av konteksten, gruppen som studeres og forskningsspørsmålet. Blant annet har Henninger (1998) kategorisert fem ulike hovedtyper av faktorer som kan virke inn på husholds sårbarhet. Dette er naturrelaterte sårbarhetsfaktorer, markedsrelaterte sårbarhetsfaktorer, politiske sårbarhetsfaktorer, helserelaterte sårbarhetsfaktorer og sosiale sårbarhetsfaktorer. I denne studien har jeg derimot valgt å dele inn i to overordnede kategorier, ettersom småbrukerne hovedsakelig identifiserte kritiske sårbarhetsfaktorer innenfor disse områdene:

- Produksjonsrelaterte sårbarhetsfaktorer
- Markedsrelaterte sårbarhetsfaktorer

En mer dyptgående teoretisk gjennomgang, knyttet opp mot den enkelte av disse sårbarhetskategoriene, vil bli presentert senere i dette kapittelet.

Nivå

Sårbarhetsfaktorer bør ses i relasjon til ulike geografiske nivåer. En klassisk inndeling av sårbarhetsfaktorens innvirkningsnivå er mellom: makro (internasjonal- til nasjonalnivå), meso (regionalt- til lokalsamfunnsnivå) og mikro (hushold- til individnivå) (Devereux 2001). Sårbarhetsfaktorer på de to øvre nivåene blir også referert til som *felles risiko (covariate risk)*. Disse typene sårbarhetsfaktorer har en bred samfunnsinnvirkning. Mange mennesker blir berørt grunnet en felles geografisk lokalitet eller en felles aktivitet de beskjeftiger seg med. Sårbarhetsfaktorene som utspiller seg på et mikronivå har en mer sentrert effekt, og blir gjerne referert til som *spesifikk risiko (idiosyncratic risk)*. Disse sårbarhetsfaktorene rammer gjerne enkelte hushold, men kan også ramme enkeltindivider innad i et hushold, slik som livssyklusrelatert risiko (Prowse 2003). Hvorvidt det er snakk om en felles risiko eller en spesifikk risiko vil i enkelte tilfeller avhenge av den bakenforliggende årsaken (Løvendal og

Knowles 2006). Tap av husdyr vil være en spesifikk risiko om det skyldes et giftig slangebitt, men kan ha vært en felles risiko om det skyldtes et pandemisk utbrudd som rammet et større område.

Varighet

Sårbarhetsfaktorer vil i denne oppgaven deles inn i *rystelser*, *kriser* og *trender*. Begrepene er knyttet opp mot henholdsvis kortsiktig og langsiktig varighet. De to ytterpunktene innenfor denne inndelingen er rystelser og trender, mellom disse ligger diverse kriser av ulik varighet. Jeg har valgt å ikke ta i bruk begrepet sjokk som betegnelse for plutselig inntreffende hendelser, et begrep som tradisjonelt benyttes innenfor sårbarhetsterminologien (Chambers 1989; Dercon 2001; Prowse 2003). Jeg ønsket ikke å ta i bruk sjokk-betegnelsen da jeg mener den, sett i relasjon til mine empiriske funn, vil gi en noe misvisende hentydning til manglende kjennskap om hendelsen før den inntreffer. Sjokk indikerer et overraskelsesmoment. I min empiriske studie ble det imidlertid tydelig at sårbarhetsfaktorene som småbrukerne i Bolero identifiserte, som ofte vil bli betegnet som sjokk, ble møtt med en viss form for forberedelse og således ikke kom helt uventet. Hendelsene var på mange måter kjente ukjente. Det var naturlig nok noe usikkerhet med tanke på når og hvor disse hendelsene ville opptre, samt manglende kjennskap til intensitetsgrad. Begrepet rystelse indikerer, i likhet med sjokk, at hendelsen inntreffer raskt og uten konkret forvarsel, men unnlater å gi nevneverdig assosiasjon til overraskelse. Samtidig dekker begrepet likevel et ødeleggelsesaspekt.

Et interessant poeng fremmet av Moorehead og Wolmer (2001) er at småbrukeres sårbarhet overfor rystelser vil kunne styrkes av negative trender, samtidig som rystelser på sin side vil kunne forsterke trender. Dette er et godt eksempel på hvordan sårbarhetsfaktorer samvirker og derfor ikke bør ses isolert.

Hyppighet

Sårbarhetsfaktorer kan være *forbigående* eller *strukturelle* (Løvendal og Knowles 2006). Forbigående sårbarhetsfaktorer er som navnet tilsier ikke vedvarende, men kommer og går. Disse sårbarhetsfaktorene kan både være forutsigbare av typen sesongvariasjoner, men også være preget av uforutsigbarhet (Devereux 2001). Strukturelle sårbarhetsfaktorer er gjerne relatert til langsiktige endringstrender og har sitt utspring i sosiale, økonomiske eller politiske forhold (Løvendal og Knowles 2006). Diskriminering av kvinner gjennom lover som hindrer

dem fra å arve eller eie jord, er et eksempel på en slik strukturell sårbarhet. Mangel på eierskapsrett setter kvinner i en sårbar avhengighetsposisjon.

Alvorlighetsgrad

Negative hendelser vil også variere i styrke og intensitetsgrad (Løvendal og Knowles 2006). Sinha og Lipton (1999) har laget et skille mellom delvis og total risiko. *Delvis risiko* har en lavere alvorlighetsgrad og påvirker kun deler av levebrødet. Skadedyrsutbrudd som kun rammer én av flere plantearter eller nedsatt arbeidskapasitet til et av husholdsmedlemmene kan være eksempler på dette. *Total risiko* har derimot et mye større skadeomfang og virker inn på forbruket, inntekten eller velferden som helhet. Det er imidlertid viktig å merke seg at delvis risiko også kan oppleves som svært alvorlig i enkelte hushold, da særlig i fattige hushold med få ressurser og lav motstandsevne.

2.2.4 Todeling mellom eksterne hendelser og husholds respons

Det er nødvendig å opparbeide seg en forståelse for kapasiteten hushold har til å møte ulike negative hendelser som utgjør risikomomenter. Chambers (1989) har utarbeidet et anerkjent skille mellom den *eksterne* og den *interne* siden av sårbarhet. Dette skillet inngår i den mest siterte fremstilling av sårbarhet innenfor matsikkerhetslitteraturen:

Vulnerability refers to exposure to contingencies and stress, and difficulty in coping with them. Vulnerability has thus two sides: an external side of risks, shocks, and stress to which an individual or household is subject; and an internal side which is defencelessness, meaning a lack of means to cope without damaging loss (Chambers 1989: 33).

Mens Chambers fokuserer på husholds forsvarsløshet og mangel på midler til å takle eksterne hendelser, har Løvendal og Knowles (2006) basert sin tilnærming på en mer bemyndiggjørende (*empowering*) forståelse som ikke er fullt så passiviserende og fatalistisk. Løvendal og Knowles fremhever husholds responderende evner i møte med eksterne hendelser. Fokuset ligger på husholds kapasitet til å håndtere risiko med særlig vekt på tilpasningsevne og motstandsdyktighet. Husholds respons avgjør hvorvidt en ekstern hendelse øker husholdets sårbarhet overfor et matusikkerhetsutfall.

Kapasitet til å håndtere eksterne hendelser er dermed utslagsgivende for skadeomfanget. I tilfeller hvor hushold har lav evne til å tilpasse seg eller har lav motstandsdyktighet, vil

effekten av en hendelse kunne virke sterkt inn på husholdet. I et hushold med større evne til å begrense innvirkningen fra hendelsen vil skadeomfanget derimot bli mindre. Håndteringsevnen er ujevnt distribuert innad i lokalsamfunn, og noen hushold er mer følsomme overfor risiko enn andre. Dette skyldes at hushold har ulike forutsetninger for å utarbeide virkningsfulle mestringsstrategier som de kan benytte til å takle risiko, og således redusere den skadelige innvirkningen. Disse forutsetningene avhenger blant annet av husholdets tilgjengelige ressurser, velstandsnivå og berettigelser (Devereux 2001). Av den grunn vil hushold forsøke å utvikle en bærekraftig levebrødstrategi som gir dem kapasitet til å takle eksterne hendelser og stå imot et matusikkerhetsutfall. For at en levebrødstrategi skal kunne kvalifisere som bærekraftig, kreves det at den bygger på tiltak som ikke begrenser muligheten til å trygge fremtidig matsikkerhet (Ellis 2000). Bærekraft kan sies å handle om relasjonen mellom kortsiktige handlinger og langsiktige mål. For at et husholds levebrødsstrategi skal være bærekraftig må det være skapt en balanse mellom disse.

Tiltak som inngår i mestringsstrategien, og som blir iverksatt for å begrense husholds risiko, er det Dercon (2001) betegner som *risikoreduserende* adferd. En reell risikoreduksjon forutsetter at hushold aktiviserer ressurser på en måte som fører til reduksjon av sårbarheten på sikt. Tiltakene går da ikke ut over bærekraftige rammer. Den responderende adferden som iverksettes påvirkes gjerne av hendelsens varighet. Hushold vil i større grad ha mulighet til å tilpasse seg trender da de utspiller seg over lenger tid. Rystelser vil derimot måtte takles med ulike *motstandsmekanismer*. Motstandsmekanismer er en nødvendighet, men det er viktig å være bevisst at slike tiltak kan gå på bekostning av langsiktig sårbarhetsreduksjon. Tiltakene er da basert på kortsiktige løsninger påkrevd for å gripe an enkeltproblemer. Mangel på valgalternativer kan for eksempel medføre at et hushold ser seg nødt til å selge verdifulle innsatsfaktorer for å dekke kritiske matbehov i dag, til tross for at det forringer det fremtidige matsikkerhetsgrunnlaget (Devereux 2001). Dercon (2001) har også bemerket dette dilemmaet. Han har fremhevet viktigheten av å være bevisst at enkelte motstandsmekanismer kan skape en permanent høyere fattigdomstilstand eller matusikkerhet. Sårbare hushold vil ofte ikke ha andre utveier enn å iverksette tiltak som vil føre dem inn i en enda dypere form for sårbarhet: «*Vulnerability and risk is increasingly shown not to be just another dimension of poverty; it is also a cause of poverty and destitution*» (Dercon 2001: 1).

Det skal også bemerkes at en ekstern hendelse som oppleves som kritisk for majoriteten av innbyggerne i et område, kan by på muligheter for enkelte hushold og legge grunnlag for verdiskapning (Prowse 2003). En hendelse kan dermed øke sårbarheten til et hushold og samtidig oppleves som en gylden mulighet for et annet. Dette bidrar til sosial differensiering.

2.2.5 Det kontekstuelle aspektet: Romliggjøring og situert opplevelse

Bohle, Downing og Watts (1994), teoretikere innenfor matsikkerhetstilnærmingen, tar også utgangspunkt i Chambers' todeling av sårbarhetsbegrepet, men de har tilføyd sårbarhet et romlig element. De argumenterer for at sårbarhetsteoretiske fremstillinger må være sensitive overfor temporære og geografiske variasjoner. Ifølge dem blir sårbarhet skapt i møtet mellom eksterne hendelser og mennesker på spesifikke plasser til spesifikke tider. De hevder sårbarhet blir definert av en steds- og tidsspesifikk konfigurasjon av tre avgjørende aspekter, som kort oppsummert tilsvarer: 1) Relasjonen mellom hushold og deres naturomgivelser, og hvordan de gjensidig påvirker hverandre, 2) husholds levebrødstrategi og 3) den politiske og økonomiske konteksten de inngår i. Disse tre aspektene utgjør en sårbarhetsdimensjon Bohle, Downing og Watts kaller "*den romlige sårbarheten*". De understreker imidlertid at selv om alle de tre aspektene ved sårbarhet eksisterer samtidig, så vil deres respektive påvirkningskraft eller analytiske betydning være et empirisk spørsmål som enhver forsker selv må ta stilling til (Watts og Bohle 1993).

Samtidig hevder de at denne temporært og geografisk betingende sårbarheten blir formet av folks opplevelse av den (Bohle m.fl. 1994; Watts og Bohle 1993). Det er derfor viktig å konseptualisere sårbarhet i sin sosiokulturelle kontekst (Oliver-Smith 1996). Menneskelig tolkning av sårbarhetsfaktorer er en nødvendig faktor å ta hensyn til da dette kan gi direkte utslag på matsikkerhetsstatusen. Dette innebærer både forventinger til og forståelse av sårbarhetsfaktorer. *Forventinger* til ikke inntrufne hendelser påvirker som nevnt handlingsrommet til småbrukere. Overhengende risiko, som kjente ukjente, begrenser ofte handlingsmønsteret da fattige har en tendens til å være risikouvillige (Barrett 2002). Bekymring knyttet til en potensielt forestående risikabel hendelse vil kunne føre til et redusert aktivitetsnivå og legge en demper på investeringsviljen. Sårbarhetsfaktorer som avskjærer småbrukere fra å utvikle en bærekraftig levebrødstrategi kan dermed være både hendelser som har materialisert seg, og risikobetonte hendelser som ennå ikke har inntruffet. Menneskelig *forståelse* for sårbarhetsfaktorer er forankret i kulturelle normer og verdier, og er situert i en

bestemt kontekst. Disse normene og verdiene avgjør hva som vurderes som “farlig” og styrer handlingsmønsteret til småbrukerne. Småbrukere inngår i et samspill med sine omgivelser og kan således ikke ses løsrevet fra den virkeligheten de befinner seg i (Oliver-Smith 1996).

Ettersom opplevelsen av sårbarhetsfaktorer er differensiert romlig og innad i samfunn, er det en viktig del av sårbarhetsvurdering å samle og forstå småbrukeres oppfatninger rundt egen eksponering, følsomhet, motstandsevne og tilpasningsevne (Hovelsrud og Smit 2010). En hovedmålsetting har vært å forstå hvilke sårbarhetsfaktorer småbrukere selv anser som å være av høy alvorlighetsgrad. Jeg har således ønsket å flytte fokuset fra objektive indikatorer på sårbarhet, definert av samfunnsforskere, til en subjektiv forståelse. Jeg mener en slik tilnærming er riktig fordi endringer og hendelser som utspiller seg på et makronivå, alltid vil bli opplevd på et mikronivå. Oppgaven kan derfor sies å være forankret i et «*People in Places*»-perspektiv; et perspektiv som understreker at opplevelser av ulike eksterne faktorer varierer romlig og innenfor et lokalsamfunn (Forsyth, Leach og Scoones 1998; Yaro 2005). Denne romliggjøringen er viktig for å forstå hvilke sårbarhetsfaktorer som finnes i Bolero, hvordan de virker sammen, og hvorfor de oppleves som begrensende innenfor denne konkrete konteksten.

2.2.6 Hushold som analyseenhet

For å få innblikk i hvordan sårbarhetsfaktorer oppleves på lokalnivå, er hushold valgt som analyseenhet. Disse husholdene inngår i et lokalsamfunn, som både er gjenstand for samarbeid og mulig konflikt. Et hushold består også av flere selvstendige individer, som hver gir ulike bidrag til å skape et robust levebrød som kan motstå negativ innvirkning fra ulike sårbarhetsfaktorer, og som kan trygge matsikkerheten på sikt (Dercon 2001). Sammensetningen av de ulike komponentene som inngår i levebrødstrategien, utgjør levebrødsporteføljen til husholdet. Denne levebrødsporteføljen omfatter både midler og aktiviteter. Midlene består av både finansiell, fysisk, natur, sosial og humankapital (Ellis 2000). Hushold prøver å forvalte og disponere midlene på best mulig måte slik at basisbehov dekkes, samtidig som det også etterstrebes at midlene legger grunnlag for økonomisk avkastning. Hushold engasjerer seg innenfor flere ulike typer aktiviteter for å sikre seg mat og inntekt. Disse aktivitetene kan kategoriseres som «*egen gård*»-relaterte, «*andres gård*»-relaterte og «*ikke gård*»-relaterte aktiviteter (en inndeling som bygger på den klassiske tredelingen til Ellis: «*on-farm*», «*off-farm*» og «*non-farm*»). Inntekten må imidlertid ikke

nødvendigvis komme i form av penger. Ettersom hushold også er del av sosiale nettverk, vil husholdsmedlemmer kunne opparbeide seg gjenytelser som de kan gjøre krav på ved et senere tidspunkt (Lyon 2000). Tilgangen til mat og penger vil i mange tilfeller måtte bli formidlet av institusjoner, sosiale relasjoner eller organisasjoner på nasjonalt og lokalt nivå. Småbrukere er derfor sårbare som følge av at det lett kan oppstå brist i dette formidlingsleddet. I tillegg kan det inntreffe eksterne hendelser som direkte påvirker aktivitetene eller midlene husholdet har til rådighet (Ellis 2000). Det kan med andre ord knyttes sårbarhetsfaktorer til de ulike leddene av levebrødstrategien.

2.3 Kritikk av matsikkerhetstilnærmingen

Til tross for sin sentrale rolle innenfor det sårbarhetsteoretiske forskningsfeltet har matsikkerhetstilnærmingen blitt gjenstand for kritikk. Store deler av denne kritikken har sitt opphav i *disaster management*-tilnærmingen. Dilley og Boudreau (2001) oppsummerer kritikken innenfor to hovedpunkter: At matsikkerhetstilnærmingen er for vag, og at den er tilbakeskuende. Hovedkritikken går på at tilnærmingen er for vag med tanke på hva som forårsaker sårbarheten hushold opplever. Wisner, Blaikie, Cannon og Davis (2003) hevder at sårbarhet ikke kan bli beskrevet uten referanse til en bestemt stressfaktor eller rystelse. Kritikerne påstår at et nødvendig spørsmål enhver forsker da må stille seg, er: Sårbar overfor hva? Denne vagheten svekker angivelig matsikkerhetstilnærmingen på to måter. For det første umuliggjør vagheten en operasjonalisering av sårbarhet. Sårbarhet er ingen direkte målbar størrelse (Dercon 2001), men gjennom å konkretisere de eksterne faktorene, som virker inn på levebrødet, hevdes det at forskere likevel kan beregne en grad av sårbarhet (Dilley og Boudreau 2001). Kravet om denne målbarheten er forankret i et ønske om å kunne si noe om skadeomfanget som befolkninger står overfor hva angår økonomisk og materiell forringelse. En slik operasjonalisering anses å ha en klar nytteverdi. For det andre kritiseres matsikkerhetslitteraturen for å knytte eksterne hendelser og husholds respons for nært sammen. Et manglende skille skaper angivelig en vaghet som gjør at det kan oppstå en uheldig sirkulær effekt hvor hushold ender opp sårbare overfor sin egen sårbare posisjon. Kritikerne hevder at eksterne hendelser og respons i møte med disse må ses i relasjon til hverandre, men likevel anses som atskilte konsepter. For å unngå den problematiske sirkeeffekten må det etableres et tydelig skille mellom årsak og virking.

Det sistnevnte kritikkpunktet går på at matsikkerhetstilnærmingen er tilbakeskuende. Tilnærmingen blir kritisert for å legge hovedfokus på virkningen, og ikke årsaken, noe som visstnok gjør retningen tilbakeskuende og passiv. De konseptuelle verktøyene er angivelig ikke tilstrekkelig utviklet, og innehar verken evne til å skille mellom, kategorisere eller prioritere eksterne faktorer som leder frem til et negativt utfall. Matsikkerhetstilnærmingen blir kritisert for å måtte vente til katastrofen inntreffer før de så kan skue tilbake og kartlegge årsakene/sårbarhetsfaktorene som var skyld i matsikkerhetsutfallet. Kritikerne mener dette fører til en handlingslammelse som gjør tilnærmingen uegnet til å motvirke katastrofer (Dilley og Boudreau 2001).

2.4 Teoretisk tilnærming til ulike typer sårbarhetsfaktorer

Da oppgaven i stor grad baserer seg på analyse av sårbarhetsfaktorer innenfor kategoriene produksjons- og markedsforhold, vil resten av teorikapittelet bli viet til redegjørelse for teoretiske tilnærminger som kan anvendes for å tolke det empiriske datamaterialet som berører disse temaene.

2.4.1 Produksjonsrelaterte sårbarhetsfaktorer

Økt landbruksproduksjon kan enten baseres på intensivering eller ekspansjon. Alternativene som foreligger for bønder, er da enten å øke arealet til produksjon eller å øke produksjonen per arealenhet. En generell samfunnsutvikling i retning av økt befolkningstetthet og redusert tilgjengelighet av produktive landarealer har medført et økt fokus på å øke produktiviteten i landbruket. Reardon m.fl. (1997) har studert definerende faktorer for landbruksproduktivitet i Afrika. Deres utgangspunkt er at gården er en enhet for produksjon av landbruksvarer; en produktiv enhet som omarbeider innsatsfaktorer til ferdige produkter. De anser landbruksproduktivitet som en funksjon av tre ulike faktorer: betingende faktorer, halvfaste og faste innsatsfaktorer, samt variable innsatsfaktorer.

Betingende faktorer kan ses i relasjon til det Henninger (1998) kaller naturlige sårbarhetsfaktorer. Mange naturlige forutsetninger må være på plass for å kunne drive en effektiv landbrukspraksis. Avhengigheten av disse naturlige forholdene gjør småbrukerne svært sårbare overfor endringer og faktorer som påvirker produksjonsgrunnlaget. Noen av de mest sentrale betingende faktorene innen landbruksdrift vil være nedbør og kvaliteten på jordsmonnet. Ledd nummer to i denne produksjonsfunksjonen er halvfaste og faste innsatsfaktorer som verktøy, utstyr og land (Reardon m.fl. 1997). Dette er midler som inngår i

levebrødsporteføljen, og hvor tilgangen er relativt stabil. Det vil dermed ikke være store endringer fra sesong til sesong. Beholdningsstørrelsen er imidlertid ikke helt statisk, og noe variasjon vil kunne forekomme. Langsiktige trender gjør at landressursene som et hushold besitter, kan reduseres gjennom for eksempel deling av landområder eller at kvaliteten på jordsmonnet forringes til en slik grad at den ikke lenger kan benyttes som matjord. Større kriser eller rystelser kan også medføre at hushold blir tvunget til å takle en sårbar situasjon gjennom salg av produktive eiendeler. Samtidig kan også hushold styrke porteføljen gjennom å gå til anskaffelse av nye midler av denne typen innsatsfaktorer. Selv om endringer kan forekomme, er beholdningen noenlunde stabil, og hushold vet hvilke midler de vil disponere den kommende vekstsesongen. Det tredje leddet i produksjonsfunksjonen er mer variable innsatsfaktorer. Denne typen innsatsfaktorer er forbundet med større variasjoner fra sesong til sesong, men også variasjon innenfor en og samme vekstsesong. Tilgangen på arbeidskraft må anses som variabel, ettersom det er en faktor som påvirkes av forhold som helsestatus og livssykluser. En nedsatt helsetilstand eller redusert arbeidskapasitet bidrar til å gjøre småbrukere mer sårbare. Tilgang til gjødsel av typen organisk eller kjemisk må da også anses som variabel, ettersom det ofte er knyttet stor usikkerhet til hvorvidt fattige småbrukere får mulighet til å påføre dette i tilstrekkelig grad. Gjødsel er en viktig del av produksjonsfunksjonen ettersom tilføring av næring er avgjørende for god plantevekst. Sammen er disse faktorene med på å avgjøre produksjonskapasiteten i landbrukssammenheng. En lav forekomst av en av disse avgjørende bestanddelene vil oppleves som en sårbarhetsfaktor som øker sannsynligheten for et matusikkerhetsutfall.

Videre må man spørre seg hva som avgjør husholds tilgang til, og mengden av disse produksjonsfaktorene (Reardon m.fl. 1997). Avgjørende faktorer kan være kontekstavhengige variabler som politikk, teknologiutvikling, og institusjoner. I tillegg vil husholdsrelaterte karakteristikk som utdanning, berettigelser eller innslag av «ikke gård»-relaterte aktiviteter i levebrødsporteføljen også være forhold som påvirker.

2.4.2 Liebig's minimumslov

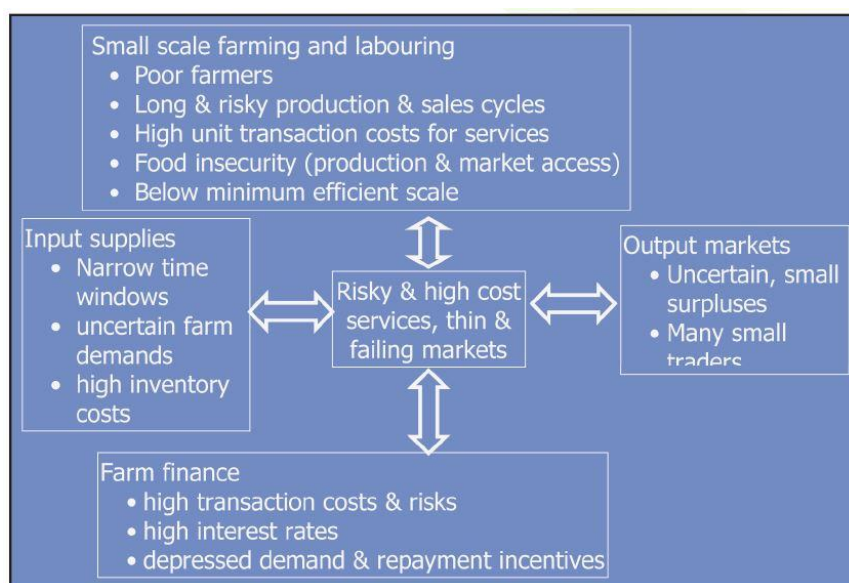
Disse ulike faktorene for landbruksproduktivitet kan ses i relasjon til en kjent teori innenfor økologien kalt Liebig's minimumslov. Loven bygger på en påstand om at avlingsstørrelsen vil bli begrenset av det næringsstoffet som forekommer i relativt minst mengde. Det svakeste leddet i næringskjeden begrenser planteveksten. Liebig's lov ble senere utvidet til også å inkludere andre faktorer enn rene næringsstoffer, som vekstfaktorer av typen jordkvalitet,

temperatur, lys, plantesjukdom og vann. Hvis forekomsten av en påkrevd faktor synker til under toleransegrensen, vil det ikke lenger være et livsgrunnlag for planten selv om alle de andre faktorene skulle være tilstede i overflod. Det hjelper ikke hvor mye ressurser planten har til rådighet hvis det er mangel på en betydningsfull faktor. Den vekstfaktoren det er lavest forekomst av, vil begrense produksjonen (Jørgensen 2008; Mengel 2008). Det finnes også en øvre grense for konsentrasjonen av en vekstfaktor. For høye forekomster kan også være skadelig for planteveksten. Det optimale for plantevekst vil følgelig være at de ulike vekstfaktorene befinner seg i området mellom nedre og øvre toleransegrense. Det er innenfor dette variasjonsområdet at plantene trives best. Dette omtales som optimumsloven.

Mens naturlig plantevekst hovedsakelig blir påvirket og begrenset av naturlige forhold, er landbruksproduksjon menneskers bearbeiding av naturen. Bonden, og de politiske, sosiale og økonomiske omgivelsene vedkommende inngår i, er dermed viktige komponenter innen landbruket. For å fange hele bredden av påvirkningsfaktorer innen landbruksdrift velger jeg å se denne loven i lys av påstanden fra Reardon m.fl. (1997) om at forekomst og mengde av enkelte determinerende faktorer for produktivitet blir påvirket av menneskelige forhold.

2.4.3 Markedsrelaterte sårbarhetsfaktor

For å legge grunnlag for analyse av hvordan sårbarhet blir skapt i møte mellom utfordrende markedsforhold og småbrukerne i Bolero, har jeg valgt å benytte meg av en teoretisk modell utviklet av Chirwa, Kydd og Dorward (2006): «*The Agricultural and market development poverty trap*» (se figur 5).

Figur 5: The Agricultural and market development poverty trap model.

Modellen er utviklet i en malawisk kontekst med det formål å fange essensen av utfordringer småbrukere møter i utviklingssammenheng. Kjernen til problemet identifiseres som høy risiko og høye kostnader på tjenester småbrukere har behov for, samt magre og sviktende markeder. Dette er igjen en konsekvens av en rekke samvirkende faktorer. Sårbarhetsfaktorene som i størst grad hemmer effektiv integrering i markedet er i følge disse teoretikerne knyttet til: 1) småskala landbruksdrift med lav produktivitet, utført av fattige bønder, 2) dårlig tilgang til innsatsfaktorer nedstrøms fra landbruksvaren som produseres, 3) lave produsentpriser og usikker markedstilgang oppstrøms fra produksjonsvaren og 4) ineffektive og underutviklede finansieringssystemer.

Et magert marked innebærer at det finnes få aktører som deltar aktivt, både på kunde- og tilbydersiden. Dette følger av at inntektsnivået i Malawi er lavt, hvilket legger grunnlag for liten markedsaktivitet. «*The result of the low general level of economic activity [...] is thin markets, i.e. very low traded volumes of key commodities, manufactures and services (examples of these categories being: agricultural produce, agricultural inputs and agricultural finance)*» (Dorward og Kydd 2004: 347). Den lave omsetningen gjør markedet ustabilt, og deltagelse er ofte forbundet med høy risiko ettersom det er uvisst hvorvidt man får økonomisk avkastning på salgsproduktene sine. I tillegg er det høye kostnader forbundet med kjøp av innsatsfaktorer. Det finnes da heller ingen finansielle serviceinstitusjoner som kan bidra til å overkomme høye tjenestekostnader og bidra til å senke risiko. Dette resulterer i få aktive markedsaktører. Magre markeder er også sterkt preget av sesongvariasjoner hva gjelder tilbud og etterspørsel. Over kortere perioder vil mange små aktører delta i markedet. Selv om aktørene på noen tidspunkter er mange, bidrar de generelt med et svært lite kvantum av de samme landbruksvarene, noe som gjør at markedet forblir magert (Chirwa m.fl. 2006).

Det skal imidlertid understrekes at dette er en toveis påvirkning. Samtidig som magre markeder delvis skapes av fattige småskala-produsenter, samt ugunstige markedsforhold oppstrøms og nedstrøms fra salgsvaren, bidrar også disse magre markedene til dannelsen av de ugunstige forholdene. Dette må betraktes som en skadelig tilbakevirkningsmekanisme, og er da også grunnen til at Chirwa m.fl. (2006) betegner denne markedsmekanismen som en fattigdomsfelle.

2.5 Oppsummering

For å studere småbrukeres sårbarhet overfor et matusikkerhetsutfall har jeg valgt å benytte Løvendal og Knowles sitt rammeverk som analyseverktøy. Rammeverket legger grunnlag for analyse av hvordan sårbarhetsfaktorer virker sammen innenfor en bestemt kontekst, samt hvordan de forskjellige faktorene medvirker til å bygge opp en sårbarhetskontekst over tid. Tilnærmingen tar således hensyn til både det temporære og kontekstuelle aspektet ved sårbarhet. Hendelser utspiller seg på steder, og kan derfor ikke ses isolert fra responsen til menneskene som berøres. Analysen er lagt til husholdsnivå for å få innblikk i hvordan sårbarhetsfaktorer begrenser småbrukeres mulighet til å skape et bærekraftig levebrød som trykker matsikkerheten, samt hvordan småbrukere iverksetter risikoreduserende tiltak som reduserer innvirkningen fra eksterne hendelser.

3. Metode: Kvalitativ casestudie

For å sikre forskningsresultatenes troverdighet og bekreftbarhet er det viktig å gi en grundig og korrekt gjennomgang av de metodiske valgene som har blitt tatt i løpet av forskningsprosessen, både ved datainnsamling og analyse (Thagaard 2009). Grunnet stor variasjon innenfor kvalitative forskningsmetoder er det spesielt viktig å belyse de prosessene som er blitt iverksatt og som har ledet frem til det endelige resultatet.

3.1 Kvalitativ metode

Innen samfunnsgeografi blir bruk av kvalitativ metode stadig mer utbredt. Å opparbeide seg en dyp forståelse av sosiale fenomener er en hovedmålsetning ved bruk av kvalitative tilnærminger (Thagaard 2009). Valg av metode må ses i sammenheng med typen spørsmål man ønsker å besvare innenfor forskningsfeltet. Johnston (1978) hevder at det i hovedsak er to grunnleggende typer spørsmål som kvalitativ metode søkte å finne svar på. Den ene typen spørsmål knytter seg til sosiale strukturer, mens den andre typen knytter seg til individuelle opplevelser. Winchester og Rofe (2010) har imidlertid kritisert dette for å være en for dikotomisk fremstilling. Selv påstår de at mange forskningsopplegg vil befinne seg i en gråsoner mellom de to.

I tillegg til at det finnes stor variasjon innenfor typen spørsmål kvalitative tilnærminger egner seg til å besvare, finnes det også mange verktøy kvalitative forskere kan anvende for å oppnå økt innsikt og besvare disse spørsmålene. Kvalitativ metode kjennetegnes ved sin fleksibilitet og mulighet til å tilpasse forskningsopplegget til konteksten. Forskningsopplegget kan endres underveis i prosessen. Dette kan vise seg nødvendig etter hvert som forskeren erverver seg ny kunnskap, og opparbeider seg erfaringer i møte med uforutsette hendelser. Kvalitativ metode er en dyptgående tilnærming hvor forskeren tillates å komme nært innpå studieobjektet. Denne fleksible metoden står i sterk kontrast til strengt strukturerte kvantitative opplegg, som tar sikte på å besvare andre former for samfunnsmessige spørsmål (Cloke m.fl. 2004).

En hovedmålsetting for hva jeg ønsker å oppnå gjennom min studie, er å danne en mer helhetlig forståelse for kompleksiteten av sårbarhetsfaktorer som småbrukere i Bolero møter i sin kamp for å skape et bærekraftig levebrød. På bakgrunn av spørsmålet jeg ønsker å besvare, valgte jeg kvalitative intervjuer som metodisk verktøy. Ettersom småbrukere inngår i en sammensatt sårbarhetskontekst, finner jeg det metodisk mest lønnsomt å legge opp til en

dyptgående studie hvor jeg får innblikk i mangfoldet av utfordringer de står overfor. Jeg vurderer kvalitative intervjuer til å være et godt egnet verktøy, ettersom metoden åpner for inngående og fleksible samtaler hvor jeg kunne hente inn informasjon om personlige tolkninger av egen situasjon. På denne måten kan man få innblikk i kompleksiteten som knytter seg til sosiale fenomener (Thagaard 2009).

3.1.1 Hermeneutikk

Gråsonen som Winchester og Rofe (2010) viser til, gjør seg gjeldende i dette forskingsopplegget ettersom oppgaven tar utgangspunkt i småbrukeres opplevelser og refleksjoner rundt egen situasjon, samtidig som jeg ser sårbarhetsfaktorene i lys av teori og tolker dem opp mot en større kontekst. Selv om jeg har hatt til hensikt å opparbeide en forståelse av virkeligheten slik den erfares av småbrukerne, har jeg vært påpasselig med ikke å utføre en ren ideografisk studie hvor det kun produseres en deskriptiv fremstilling. Som nevnt er en hovedmålsetting med kvalitative studier å frembringe en dypere forståelse for det studerte fenomenet. Med bakgrunn i dette har fortolkning fått en sentral rolle i tilnærmingen. Jeg har derfor valgt å legge den fortolkende teorien hermeneutikk som et bakteppe for arbeidet med oppgaven. Fortolkning er helt uunnværlig ettersom folk søker å gi mening til verden rundt seg, og derfor utvikler teorier om hvordan ting henger sammen. Gjennom intervjuene med småbrukere har jeg hentet inn deres perspektiver på sårbarhetsfaktorer de selv mener er mest fremtredende. Bildet som er blitt utmalt for meg i felt, har i den forstand opphav i studieobjektene egen fremstilling av virkeligheten. I møte med meg som forsker har det imidlertid oppstått en dobbel hermeneutikk. I dette ligger at forskeren tar utgangspunkt i informantens fortolkninger og tolker dem videre med bakgrunn i sin forståelse av fenomenet. Det oppstår da en fortolkning av en allerede fortolket situasjon. *«Annengrads fortolkninger representerer forskerens tolkninger av en virkelighet som allerede er tolket av deltakerne. Tolkningene bygger da på deltagernes egen forståelse, men går videre ved å trekke inn et nivå som gjenspeiler forskerens teoretiseringer»* (Thagaard 2009: 40). Forskeren unngår dermed en konkret gjengivelse av hva som er fremstilt i felt, men ser innsamlet datamateriale i lys av, og tolker det som har blitt sagt, med bakgrunn i eksisterende teori. Hermeneutikken vektlegger betydningen av å fortolke sosiale fenomener gjennom et økt fokus på mer dyptliggende meningsinnhold enn det som umiddelbart fremstår som åpenbart. På denne måten oppnås en tykk beskrivelse av fenomenet.

3.2 Case studie

Ved studier av enkeltcase muliggjøres en inngående studie av et sosialt fenomen. Ifølge Gerring (2007) kan et case defineres som en enkeltstående enhet som er romlig avgrenset. Castree (2005) har påpekt at hvorvidt et case er interessant i forskningsøyemed avhenger av en forutsetning om at fenomenet ikke er singulært, men at det også kan bli funnet tilsvarende fenomener andre steder. Gjennom en casestudie ønsker forskeren å belyse og undersøke et sosialt fenomen, samt å avdekke kontekstuelle forhold som kan være relevante for fenomenet. «*They [case studies] are valuable because when done well, they produce deep, concrete explanations of social phenomenon that are attentive to a variety of contextual influences at various scales*» (Baxter 2010: 95). Grunnet casestudiers kontekstualiserende egenskap er det en meget egnet strategi for samfunnsgeografisk forskning (Castree 2005). Gerring (2007) påstår videre at hensikten med å studere kontekstualiserte enkeltcase er å opparbeide forståelse for en større samling av tilsvarende fenomener. Enkeltcase som metodisk tilnærming legger dermed grunnlag for analytisk generalisering.

3.2.1 Valg av case

Et helt avgjørende kriterium når det kommer til valg av case er dets relevans i forhold til problemstillingen. Min overordnede målsetting var å få innsikt i den utbredte, men paradoksale situasjonen: Matusikkerhet blant matprodusenter. Dette er et velstudert tema, og litteraturen innenfor området er allerede omfattende. Av den grunn var det spesielt viktig å finne et case med interessante karakteristikk som kunne inngå i den eksisterende litteraturen på området, og bidra som en byggestein i det pågående arbeidet med å kartlegge medvirkende årsaker til sult. Da det kom til land, falt valget på Malawi av grunner redegjort for i innledningen. Som følge av et tidligere opphold i Malawi, hadde jeg også litt kjennskap til landet og et allerede eksisterende kontaktnettverk jeg kunne dra nytte av. Kontaktnettverket var til stor hjelp i arbeidet med å velge ut et interessant feltområde. Jeg henvendte meg til Utviklingsfondet, en norsk solidaritetsorganisasjon, sitt kontor i Malawi, og ble satt i direkte kontakt med en landbrukskonsulent som hadde inngående kjennskap til landet og de forskjellige regionene. For å sikre et case med relevans til problemstillingen, sendte jeg inn et dokument med informasjon om hva oppgaven skulle omhandle og en liste med kriterier som summerte opp hva jeg var ute etter i et feltområde. Jeg var påpasselig med ikke å ende opp med et null-case hvor alle forklarende faktorer kom tilbake til at småbrukerne enten ikke hadde land tilgjengelig eller markedstilgang. Jeg understreket også viktigheten av at det fantes

mye variasjon innad i feltområdet, slik at det var mulig å plukke ut informanter med forskjellige og interessante karakteristikk. Nordområdene ble raskt identifisert, ettersom jordbruksland ikke er en like begrenset ressurs som i resten av Malawi. På bakgrunn av landbrukskonsulentens områdekjennskap, og innspill fra hans kontaktnettverk, kom det opp forskjellige forslag til steder i området. Et av navnene som dukket opp, var Bolero, og jeg fattet interesse for stedet da det var et ruralt vekstsenter. På 1980-tallet identifiserte myndighetene området som et sted med stort landbrukspotensial. Bolero ble et økonomisk satsningsområde, og en rekke tiltak ble iverksatt for å øke produksjonen og sikre småbrukerne tilgang til lokale og nasjonale markeder. Til tross for at mange av de klassiske fattigdomsfellene var blitt forsøkt eliminert, er fattigdommen fremdeles stor. Jeg ble derfor interessert i å finne ut av hvilke gjenværende sårbarhetsfaktorer som fantes i Bolero.

Hjelpen jeg fikk til å velge case, ble satt meget stor pris på. Jeg hadde en åpen dialog med landbrukskonsulenten hele veien, det var lett å ta kontakt, og responsen kom raskt. Jeg følte også at vedkommende var lydhør overfor mine behov, og jeg møtte en genuin interesse for å legge til rette for feltarbeidet mitt. Jeg møtte også forståelse for at feltområdet ikke måtte være knyttet opp mot noen av Utviklingsfondets prosjekter. Dette var et valg som ble tatt for å redusere sannsynligheten for at egeninteresser skulle bli en gjeldende faktor.

3.3 Feltarbeid

For å samle inn data til arbeidet med masteroppgaven valgte jeg å gjennomføre et feltarbeid i Bolero. Feltarbeidet ble utført fra midten av juli til midten av september 2013.

3.3.1 Tilgang til felt

På mange måter er det å skaffe tilgang til feltet i hovedsak et praktisk anliggende. Det involverer blant annet å benytte seg av personlige ressurser og kontaktnettverk. Ettersom jeg ved min ankomst i Bolero verken kjente området geografisk eller kulturelt, ble jeg nødt til å søke hjelp for på best mulig måte å få innpass i samfunnet og være i stand til å ta strategisk smarte valg. Fra mitt eksisterende kontaktnettverk ble jeg satt i kontakt med en hjelpsom og kunnskapsrik bonde med god kjennskap til Bolero. Denne bonden fungerte som en form for portvakt i løpet av den første delen av oppholdet. En portvakt er en person som har myndighet til å åpne eller blokkere tilgangen til et miljø (Cloke m.fl. 2004). Jeg anså vedkommende som en gunstig portvakt ettersom han var lokalkjent og en respektert samfunnsborger, samtidig

som han ikke var en autoritet og trolig ikke hadde noen egenagenda som ville virke nevneverdig inn på mitt feltarbeid. Vedkommende hjalp meg både med å få oversikt over feltområdet og snevre det inn gjennom å velge ut tre landsbyer. Mer utfyllende informasjon om den faktiske utvelgelsesprosessen kommer senere.

Å forhandle om tilgang til felt berører også etiske betraktninger. Hvem sin tillatelse bør man skaffe, og hvem sine behov må man møte før man får innvilget tilgang (Hammersley og Atkinson 2007)? I Bolero befant jeg meg i en fremmed og ukjent kontekst hvor det skulle vise seg at godkjenning fra landsbylederne var påkrevd for å kunne få innpass i de forskjellige landsbyene i området. Før en eventuell datainnsamling kunne settes i gang, ble det arrangert møter med landsbylederne i de landsbyene som ble betraktet som aktuelle. Denne samtalen ble brukt til å presentere meg selv og studiens formål, men også til å sanke informasjon om stedene for å finne ut om de faktisk var av interesse. Jeg fikk samtykke av alle landsbylederne til å samle inn data fritt.

Gjennom kontaktnettverk, portvakt og landsbyledere fikk jeg ordnet tilgang til fysisk tilstedeværelse i feltet, men tilgang handler ikke bare om innpass rent fysisk. I tillegg til faktisk å være til stede, handler det også om den mer u håndgripelige væren – å faktisk befinne seg på et sted og ta inn over seg og tilpasse seg omgivelsene. Det er viktig å være oppmerksom på den kulturelle konteksten. Jeg opparbeidet meg en bedre forståelse for dette desto lengre jeg befant meg i Bolero. Under feltarbeidet bodde jeg på et lite gjestehus i kjernen av vekstsenteret. Gjestehusets restaurant var et populært sted å tilbringe tid blant mange innbyggerne i Bolero, og jeg fikk gode venner blant besetningen. Oppholdet her var med på å gi meg innblikk i det levde liv og hvordan mye av hverdagslivet utspilte seg i Bolero.

3.3.2 Valg av informanter

Valg av gode informanter er svært avgjørende med hensyn til kvaliteten på studiet. I en kvalitativ studie basert på intervjuer er det informantene som gir råmaterialet forskeren har å jobbe med under analysen. Av denne grunn er det viktig å ta metodisk veloverveide valg som sørger for at man ender opp med et godt og hensiktsmessig utvalg av informanter. Informantene må kunne gi god innsikt i fenomenet som studeres. Et utbredt trekk ved kvalitativ metode er at informantene blir rekruttert på grunnlag av en strategisk utvelgelsesprosess. Forskeren er dermed selektiv i sitt valg. Den enkelte informant blir valgt

grunnet en tro om at vedkommende kan bidra til å berike datamaterialet og gi en dypere forståelse til det sosiale fenomenet (Bradshaw og Stratford 2010). For å få god innsikt i hvordan tilværelsen var for småbrukere i Bolero, valgte jeg, som nevnt, å ta utgangspunkt i tre av landsbyene i området. Bolero viste seg å være delt inn i mange små landsbyer som i stor grad var basert på familiære relasjoner blant innbyggerne. Landsbyer ble valgt på bakgrunn av ulike karakteristikk jeg mente kunne påvirke beboernes levebrød på interessante måter. Dette var karakteristikk som arealstørrelse, befolkningstall, markedstilgang, jordkvalitet og tilgjengelig land. Det var under denne prosessen portvakten hjalp til med å lokalisere steder som kunne passe de nevnte karakteristikkene. Vi diskuterte forskjellige forslag, og landet til slutt på tre landsbyer. Under samtalen med landsbylederne, som fant sted mellom landsbyutvelgelse og informantrekruttering, opplyste jeg også om hva som var metodisk viktig for å kunne samle inn data av god kvalitet. Blant annet gjorde jeg det klart at jeg måtte stå fritt til å snakke med dem jeg selv ønsket, så sant informanten ga sitt samtykke. Selv om landsbylederne skulle vise seg å være ivrige etter å bistå meg underveis, var det viktig at de ikke la noen føringer på hvem jeg endte opp med å snakke med.

I prosessen med å velge ut informanter utarbeidet jeg en besøksoversikt med forslag til informantfordeling mellom de forskjellige landsbyene. I tillegg ble det laget en liste over karakteristikk jeg gjerne ville ha representert i informantutvalget. Rekrutteringsgrunnlaget ble delvis utarbeidet på bakgrunn av tidligere lesing. Samtalene med landsbylederne hadde også gitt meg kjennskap til sosioøkonomiske forhold og unike trekk ved landsbyene. Dette ga meg ytterligere ideer til hvem det kunne være interessant å snakke med basert på husholds-karakteristikk og aktiviteter som fant sted i landsbyene. Det var viktig for meg å få litt kjennskap til landsbyene før arbeidet med å rekruttere informanter begynte. Første besøksdag i en landsby gikk derfor med til å gå litt rundt og skaffe oversikt. Jeg småsnakket med flere mennesker, og folk var generelt nysgjerrige og hjelpsomme. Denne opplevelsen stemmer godt overens med Thagaards (2009) uttalelse om at forskeren ofte blir tatt velvillig imot i felt, ettersom folk generelt er positive til å møte noen som er interessert i å lære av dem. Informantene som først ble valgt ut var folk med ønskede karakteristikk som var lette å identifisere. Det skulle for eksempel vise seg å være lett å kategorisere folk ut ifra sosioøkonomisk status, ettersom standarden på husene ga en god indikasjon på hvem som var relativt velstående, fattige eller svært fattige. Husene hadde ulik kvalitet på byggematerialet, alt fra brente mursteinshus med blikkplate-takk til leirehus med stråtak. I den videre

rekrutteringsprosessen foretok jeg valg på bakgrunn av samtaler og henvisninger fra forskjellige personer i landsbyen. Jeg snakket med tilfeldige landsbyboere og informanter, og ba dem identifisere hushold som passet til karakteristikken jeg hadde listet opp som ønskelige. Listen endret seg fra førsteutkastet etter hvert som jeg tilegnet meg mer kunnskap om området gjennom intervjuer og tilstedeværelse. Karakteristikkene jeg endte opp med å se etter var blant annet av typen kvinnelig/mannlig husholdsoverhode, store/små hushold, folk med lite/mye land, gamle, unge og engasjement innenfor ulike aktiviteter.

Etter endt intervju ble de fleste spurt om det var greit at jeg komme tilbake for et kortere oppfølgingsintervju om det skulle bli behov. Et par informanter viste seg litt vanskelige å snakke med, og ble derfor ikke spurt. Utvelgelsesprosessen for hvorvidt folk ble invitert til å ta del i oppfølgingsrunden eller ikke ble likevel hovedsakelig gjort mens jeg transkriberte intervjuene på kveldene. I løpet av dette etterarbeidet ble intervjuene kodet med enten et rødt, gult eller grønt merke, basert på om jeg følte det formålstjenlig å avlegge informanten et nytt besøk eller ikke.

Det er ikke et siktemål i kvalitative studier at utvalget skal være representativt for populasjonen. Derfor fortsatte intervjuene til jeg følte det var oppnådd informasjonsmetning på det tematiske området studien er ute etter å dekke. Det er imidlertid viktig at antallet informanter ikke overskrider forskerens evne til å komme nært innpå den enkelte og faktisk opparbeide seg en dypere forståelse for intervjuobjektene sine perspektiver (Bradshaw og Stratford 2010). Jeg endte til slutt opp med å rekruttere 24 småbrukere for intervju, hvor 15 av disse også deltok på oppfølgingsintervjuer. Ettersom studien i hovedsak har tatt utgangspunkt i at småbrukere selv skal identifisere drivere for sårbarhet, har majoriteten av informantene vært bønder. Jeg foretok imidlertid også et par intervjuer med lederen ved det statlige landbrukskontoret i Bolero, *District Agricultural Development Officer* (DADO). Jeg mente det ville være interessant å høre hvilke refleksjoner en statsansatt hadde gjort seg, på bakgrunn av et daglig engasjement i områdets landbruksutvikling. For å få innblikk i den historiske utviklingen og de politiske prosessene rundt fremveksten av vekstsenteret, valgte jeg også å foreta et intervju med lederen av Chikulamayembe-dynastiet, som var bosatt i området. Jeg har også intervjuet landbrukskonsulenten til Utviklingsfondet for å få økt bakgrunnsforståelse.

3.3.3 Intervjusituasjonen

For å kunne samle inn datamateriale av god kvalitet, er det viktig at det etableres en god relasjon mellom forsker og informant. Det er derfor viktig å sørge for at både intervjuer og intervjuobjekt er komfortable i situasjonen, da dette vil legge et godt grunnlag for åpen og ærlig kommunikasjon (Willis 2006). Om informanten føler seg trygg, er sannsynligheten større for at vedkommende er bekvem med å dele refleksjoner og detaljer rundt forskningstemaet. Valg av sted kan være avgjørende for at informanten føler seg komfortabel. Jeg valgte å foreta intervjuene på gårdstunet foran huset til informantene, eller inne i huset om jeg ble invitert inn. På denne måten foregikk intervjuet i kjente omgivelser for informanten, samtidig som jeg ved å se huset kunne få et inntrykk av den økonomiske situasjonen til vedkommende. Et velkjent fenomen er at denne typen intervjusituasjoner kan skape nysgjerrighet blant andre landsbyboere, og de trekker til for å ta del i begivenheten (Hesselberg 2012). Tilskuere kan medføre at intervjuobjektet snakker mindre fritt. Selv om intervjugesekvensen foregikk på gårdstunet, var det imidlertid aldri noe problem knyttet til at andre landsbyboere stimlet rundt. Det hendte naturlig nok at enkelte kom bort, men om man høflig opplyste om at det var en privat samtale, nikkete de forståelsesfullt på hodet og trakk seg tilbake. Det forekom imidlertid at både mannen og kvinnen i husholdet var til stede under intervjuet. Første gang dette hendte, var jeg litt skeptisk og overveide hvorvidt jeg skulle sende en av dem bort. Til slutt vurderte jeg det uproblematisk, ettersom analyseenheten for studien tross alt er hushold og ikke individer. Disse par-intervjuene skulle også vise seg å bli svært gode, ettersom partnerne diskuterte seg fram til svar og utfylte hverandre.

Jeg valgte å gjennomføre semi-strukturerte intervjuer da dette ga rom for en ønsket fleksibilitet i intervjusituasjonen, samtidig som intervjuene foregikk innenfor noen forhåndssatte rammer. Det ble for eksempel utarbeidet en intervjuguide med ferdig formulerte spørsmål som ble med ut i felt. Guiden føltes som en trygghet under de første intervjuene, og var viktig i den forstand at den fungerte som et forberedelsesverktøy da det tvang meg til å klargjøre hva slags informasjon det var av interesse å samle inn. Jeg ble imidlertid raskt kjent med spørsmålene og kunne løsrive meg fra intervjuguiden etter hvert, og samtalen fløt da straks mer naturlig. Fleksibiliteten ved kvalitative intervjuer åpner, som nevnt, for at det kan gjøres endringer underveis (Dunn 2010). Noen spørsmål ble derfor endret litt i ordlyd, slik at informantene lettere skulle forstå hva slags informasjon jeg var ute etter. Det ble også lagt til og trukket fra spørsmål etter hvert som jeg fikk mer kjennskap til sårbarhetskonteksten. Jeg

hadde også rom til å følge opp på hva informantene sa, be dem utdype eller komme med oppfølgingsspørsmål. Jeg passet likevel på å være innom alle temaene jeg på forhånd hadde listet opp.

Under oppfølgingsintervjuene ble det også brukt ferdigproduserte spørsmål. Etter å ha transkribert lydfilen fra første intervju, utarbeidet jeg spørsmål som var tilpasset den enkelte informant og knyttet spørsmålene opp mot temaer vedkommende hadde snakket om tidligere. Oppfølgingsrunden ga meg mulighet til å komme med både oppklaringsspørsmål og oppfølgingsspørsmål. Således kunne jeg få en mer dyptgående forklaring på ting som var uklart, og fange opp aspekter jeg hadde oversett ved forrige intervju. Jeg hadde også mulighet til å spørre om informantens syn på informasjon som var kommet opp i løpet av andre intervjuer, eller under fokusgruppesamtalen som ble arrangert i løpet av oppholdet.

Lydopptager ble brukt under alle intervjuene. Jeg valgte å ta i bruk dette hjelpemiddelet for å frigjøre meg selv fra intensiv notatskriving, og jeg følte selv at lydopptageren tillot meg å være mer til stede under intervjuet. Tiden hvor det ble snakket chiTumbuka, språket som tales av tumbuka-folket nord i Malawi, ble brukt til å forberede neste spørsmål og reflektere raskt over hva som var blitt sagt. Dunn (2010) påpeker imidlertid at bruk av lydopptager kan ha negative sider, ettersom det vil bidra til å minne informanten om den formelle situasjonen et intervju er. Dette kan unngås ved å legge lydopptageren mindre synlig. Dette var dessverre ikke et alternativ i Bolero, ettersom det tidvis var meget vindfullt. Som et resultat måtte jeg holde lydopptageren svært nære munnen til den som snakket, dette være seg meg selv eller tolken. Jeg opplevde likevel ikke at dette plaget noen av informantene, og de virket uberørt av opptageren. Gjennom intervjuet snakket jeg direkte til informanten, og jeg prøvde å gjøre det tydelig at tolken kun var et nødvendig mellomledd i samtalen mellom oss to. Mange endte likevel opp med å rette svaret til tolken etter at hun hadde oversatt spørsmålet til dem. Jeg valgte ikke å kommentere eller prøve å rette informantene på dette, men lot dem gjøre det som føltes mest naturlig for dem.

Intervjuene som ble gjort med statsansatte ble foretatt på deres kontor, og spørsmålene var tilpasset den enkelte. Det første intervjuet ble tatt litt på sparken, ettersom vedkommende hadde et litt annet kunnskapsområde enn hva jeg hadde forberedt meg til. Dette var en av de aller første dagene i Bolero, men ettersom jeg hadde lest meg godt opp på rapporter og

avhandlinger skrevet om området, hadde jeg likevel flere spørsmål som sikret meg verdifull bakgrunnsinformasjon om landbrukspotensialet i området og forholdene generelt.

3.3.4 Tolk

Mitt eksisterende kontaktnettverk i Malawi hjalp meg å finne tolk, da det var knyttet usikkerhet til hvorvidt det ville være mulig å finne en person i Bolero med tilstrekkelige engelskkunnskaper, og som også hadde tid og lyst til å påta seg tolkejobben. For å fjerne dette usikkerhetsmomentet vurderte vi det dit hen at det ville være smartest å ordne dette i forkant av ankomst. Jeg etterspurte en person som hadde gjort lignende arbeid tidligere, eller en student som fortrinnsvis hadde litt kjennskap til landbruksspørsmål. Bakgrunnen for at sistnevnte kvalifikasjon ble etterspurt, var at jeg antok at en person med forståelse for landbruksterminologi ville ha lettere for å huske hva som ble sagt under intervjuer og dermed hadde en bedre forutsetning for å gi en korrekt gjengivelse. Det ble identifisert en kvinne fra landbruksuniversitetet i Lilongwe, hovedstaden, som snakket chiTumbuka. Vedkommende hadde også jobbet med en surveyundersøkelse for en utenlandsk NGO tidligere, og virket i den forstand svært kvalifisert. Det ble likevel tatt en vurdering på om det ville være mest fordelaktig å ha en mannlig tolk ettersom kvinner ofte har en annenrangsposisjon i afrikanske land, men jeg sluttet at hennes kvalifikasjoner trolig ville veie opp for eventuelle ulemper.

Tolken og jeg fikk raskt god tone etter at vi kom til Bolero. Før vi begynte med intervjuer, hadde vi et forberedende møte hvor jeg gikk gjennom essensielle ting som hva et kvalitativt intervju er, og hva som ble forventet av henne som tolk. Det var viktig for meg å understreke at hun oversatte det som ble sagt mest mulig direkte, og at hun holdt egne refleksjoner for seg selv til etter endt intervju. På dette møtet gikk vi også gjennom spørsmålene i intervjuguiden. Tanken var å forberede henne på hva som ventet i felt, og gi henne en forståelse for hva som lå i hvert enkelt spørsmål.

Tolken gjorde et solid arbeid i felt, men om jeg skulle kritisere noe, var hun ikke videre flink til å oversette ting som ble sagt utenfor intervjusituasjon. Hun endte ofte opp med å småprate med bøndene selv, og jeg måtte forklare at også jeg ville ta del i den mer uformelle samtalen. Også dette var av verdi og interesse da det kunne gi en dypere forståelse av stedet og mennesker. Jeg endte også opp med å måtte bytte tolk underveis. Dette skyldtes verken dårlig stemning eller dårlig utført arbeid, men personlige forhold fra tolkens side som gjorde det vanskelig for henne å befinne seg i Bolero. Vi hadde begge forståelse for hverandres

situasjon, og vi jobbet med å finne en løsning som kunne fungere for begge parter. Engasjementet ble derfor først avsluttet etter at første runde med personintervjuer og fokusgruppen var gjennomført. Hun var også behjelpelig med å finne en erstatter før hun dro. Overtageren ble en nyutdannet, kvinnelig lærer fra Bolero med gode engelskkunnskaper. Før hun tiltrådte ble det arrangert et lite intervju og infomøte, og en prøvedag i felt. Her observerte hun en intervjusituasjon, og prøvde seg som tolk under neste. Det hele fungerte svært bra, og jeg hadde ingen betenkeligheter med å la henne ta over. Under oppfølgingsrunden startet vi hver morgen med et lite forberedelsesmøte. Den nye tolken gjorde også et godt arbeid. Hun var pliktoppfyllende og detaljorientert. Det var enkelte ting hun ikke hadde kjennskap til hva angikk landbruksdrift, men hun hadde mye kunnskap om Bolero generelt. Hun ble derfor en god kilde til informasjon om ulike steder, og hun kunne gi meg dypere forståelse for skikker og tradisjoner. Hun var også betraktelig flinkere til å oversette småprat før og etter intervju.

3.3.5 Fokusgruppe

Det ble også gjennomført en fokusgruppe under oppholdet i Bolero. Denne ble arrangert mellom første intervjurunde og oppfølgingsrunden. En fokusgruppe åpner for andre muligheter enn hva som er tilgjengelig gjennom et vanlig intervju. I denne typen diskusjonsopplegg kan man dra nytte av samspillet som oppstår mellom flere mennesker, og den åpne diskusjonen kan lede frem til nye perspektiver. Ettersom deltagerne gjennom en samtale vil få innspill fra andre og bli utfordret på sine standpunkter, vil de se egne meninger i lys av andres oppfatninger. Som intervjuer får man et godt sammenligningsgrunnlag, og man kan sette ulike narrativ og tolkninger opp mot hverandre (Cloke m.fl. 2004). For meg var det tematiske fokuset viktigst, og ikke nødvendigvis muligheten til å observere samhandling mellom deltagerne.

For å sikre en god og konstruktiv samtale er det blant annet avgjørende å ta et bevisst valg hva angår antall deltagere. For få deltagere kan resultere i at samtalen går trått, og at mangfoldet av meningsytringer ikke kommer godt nok fram. Samtidig kan for mange deltagere føre til at samtalen blir rotete og grunn da man ikke får gått i dybden og fulgt opp de enkelte utsagnene (Cameron 2010). Cameron gir en anbefaling på mellom fire og ti deltagere for å øke sannsynligheten for en vellykket fokusgruppe. Jeg inviterte med åtte deltagere. Rekruttering av deltagerne foregikk i stor grad etter samme metode som ved utvelgelse og rekruttering av

de andre informantene. Først ble det satt opp en liste over ønskede personkarakteristikker på bakgrunn av tidligere lesning og kunnskap ervervet gjennom første intervjurunde. Deretter dro jeg til landsbyene der jeg snakket med innbyggerne og fikk dem til å identifisere folk som passet karakteristikkene.

Grunnet språklige utfordringer så jeg meg nødt til å gi fra meg en del kontroll under selve gjennomføringen av fokusgruppen. Begge tolkene var til stede, og hun som hadde vært med meg lengst fikk rollen som moderator. Bakgrunnen for dette valget var at jeg fryktet at det ville bli veldig oppstykket og upraktisk om vi skulle basere fokusgruppen på simultanoversetting. Forberedelser ble derfor svært viktig, og vi hadde møter hvor vi hadde en nøye gjennomgang av alle spørsmålene, hva som lå i dem og forslag til mulige oppfølgingsspørsmål. Jeg forsøkte å gi en inngående forklaring på hva slags informasjon jeg var ute etter, og hva som var formålet med fokusgruppen.

Den praktiske gjennomføringen gikk fint. Før diskusjonen gikk i gang ga jeg en kort presentasjon av meg selv, studien og hva en fokusgruppe innebærer. Deretter fikk moderatoren ordet. Hun gikk først gjennom formaliteter i henhold til etiske retningslinjer (gjennomgått senere). Deltagerne ble også gjort oppmerksom på at informasjonen som ble delt i løpet av diskusjonen ikke skulle forlate rommet, og at det var viktig å skape en inkluderende atmosfære hvor folk turte å snakke fritt. Deltagerne ble oppfordret til ikke å dele mer enn de var komfortable med, ettersom jeg ikke kunne garantere at de andre deltagerne ikke spredte informasjon videre. Etter dette signerte alle et samtykkeskjema.

Selve fokusgruppen var lagt opp i to deler, hvor første del var en brainstorming-sekvens ment for å få i gang tankeprosessen og gjøre folk komfortable med å snakke. Deltagerne ble her bedt om å, noe ukritisk, identifisere sårbarhetsfaktorer innenfor flere kategorier. I del nummer to var det lagt opp til diskusjon, og deltagerne gikk nå mer kritisk til verks. De ble bedt om å diskutere innspillene som var kommet mer inngående, som å vurdere betydningen av disse sårbarhetsfaktorene og deres endring over tid. Avslutningsvis ble samtalen vinklet inn mot muligheter og framtidsutsikter innenfor landbruket. (Se appendiks for spørsmål).

Deltagerne var litt reserverte og alvorlige i starten, muligens var de usikre på situasjonen, men stemningen løsnet fort opp. Samtalen fløt greit, og kvinnene var generelt like aktive som mennene. Kvinnene var i flertall, noe som kan ha bidratt til at det var lettere for dem å snakke

fritt. Noen deltagere var likevel litt mer fåmælte enn andre. Jeg opplevde det som noe frustrerende å sitte på sidelinjen og ikke forstå hva som ble sagt underveis. Jeg fikk først tilgang til datamaterialet etter at tolken hadde transkribert lydfilen. Det var kommet frem mye interessant informasjon knyttet til ulike sårbarhetsfaktorer under diskusjonen. Informasjonen var således med på å berike det eksisterende datamaterialet. Jeg merket meg noen oppfølgingsspørsmål som moderatoren ikke tenkte på å stille, men dette er trolig en uunngåelig negativ konsekvens av ikke selv å kunne lede diskusjonen. Datamaterialet fra fokusgruppen er hovedsakelig blitt benyttet til å opparbeide en mer generell forståelse for Bolero og livet til innbyggerne. Få direkte sitater er hentet herifra, ettersom tolken har gitt en ufullstendig gjengivelse i sin transkribering.

3.3.6 Annen type informasjonsinnhenting

Datainnsamling fra ulike kilder er av stor betydning med tanke på å opparbeide seg god helhetsforståelse og dybdeinnsikt. I tillegg til intervjuer gikk jeg derfor til innhenting av skriftlige kilder og observasjonsdata. I forkant av mitt opphold i Bolero dro jeg rundt på flere universitetsbiblioteker i Malawi for å hente inn rapporter og oppgaver skrevet om området og tematikken, skriftlig materiale det ikke ville være mulig å få tilgang til fra Norge. Jeg la også vekt på å samle inn observasjonsdata. Dette for å øke min kontekstuelle forståelse, men også for å skaffe til veie komplementære bevisdata. Formålet er da å samle inn mer deskriptiv tilleggsdata som utfyller informasjonen innhentet i mer strukturelle intervjuer (Kearns 2010). Før jeg dro utarbeidet jeg en observasjonsguide som hjalp med å strukturere tankene rundt hva slags observasjonsdata det ville være formålstjenlig å samle inn (se appendiks for observasjonsguide). Dette skrevet fungerte som et forberedelsesverktøy. Gode observasjoner er viktig for å øke forståelsen for feltet, og bidrar til å legge et godt refleksjonsgrunnlag når dataenes meningsinnhold senere skal analyseres. I løpet av oppholdet skrev jeg feltdagbok og reflekterte rundt punktene i observasjonsguiden.

I tillegg var jeg med på å utarbeide et kart over området. I møte med offentlige instanser skulle det vise seg at kartmateriale de satt på over Bolero var noe mangelfullt, ettersom landsbystrukturen i området er kompleks og under stadig endring. To av landsbyene det ble hentet inn datamateriale fra, var ikke merket av på eksisterende kart. Jeg dro derfor rundt med en landbruksveileder og samlet inn koordinater for landsbyer, handelssentre og markedet ved bruk av GPS. Informasjonen ble så lagt til allerede eksisterende kartdata.

3.4 Etiske betraktninger og kritisk refleksivitet

All vitenskapelig aktivitet krever at forskeren tar hensyn til visse etiske retningslinjer. Kvalitative tilnærminger, med fokus på tykke beskrivelser, skaper flere og andre etiske utfordringer enn mer kvantitative forskningsopplegg (Cloke m.fl. 2004). Forskningsetikk berører både forskernes handlinger og forskerens ansvar overfor de involverte i forskningen. En måte å sikre forsvarlig interaksjon mellom forsker og intervjuobjekt er å følge etiske retningslinjer. Et viktig aspekt er å sikre informert samtykke før man starter intervjuet. Denne formen for samtykke stikker dypere enn kun å innhente et ja til deltagelse. Vedkommende må også ha forståelse for hva de samtykker til. Det er derfor avgjørende at man gir informantene mulighet til å ta et opplyst valg (Dowling 2010). Av den grunn startet jeg hvert intervju med å fortelle hva intervjuet skulle handle om, og hva slags informasjon som ville bli samlet inn. Det ble også gitt opplysninger om formen på intervjuet og hvor lang tid det var forventet å ta. Informantene ble også fortalt at de stod fritt til ikke å svare på spørsmål om de på noe tidspunkt skulle føle ubehag ved å dele informasjonen. Det var også viktig for meg at informantene følte seg trygge på at informasjon som ble gitt ikke kunne spores tilbake til dem, og at datamaterialet ville bli behandlet konfidensielt. Informantene ble derfor garantert et pseudonym i oppgaven, slik at de ble mest mulig anonyme overfor omverdenen. På bakgrunn av dette svarte alle ja til deltagelse. Det ble også bedt om tillatelse til å bruke lydopptakeren under intervju. Informantene ble forklart formålet med bruken, og de fikk en garanti på at lydfilen ville bli slettet etter at studien var over.

Kritisk refleksivitet er viktig gjennom alle ledd i forskningsprosessen. Dette innebærer at forskeren evner å se betydningen av sin egen rolle og posisjonalitet i samhandling med informantene, det empiriske datamaterialet og de teoretiske perspektivene. Dette er avgjørende for å sikre god kvalitet på studien (Cloke m.fl. 2004). Det er særlig viktig at forskeren er bevisst mulige negative konsekvenser som kan ramme informantene som følge av valg som tas underveis i forskningsopplegget. For å unngå dette er det avgjørende å innta en refleksiv holdning.

Gjennom studien har jeg derfor forsøkt å være bevisst min rolle og hvordan jeg som person har vært med på å forme forskningen. Det er imidlertid umulig å få fullstendig oversikt over egen posisjonalitet, men det er likevel viktig å reflektere over det. Forskerens posisjon vil blant annet virke inn på kunnskapsproduksjonen med informanten. Makt inngår i de fleste sosiale

relasjoner, og en intervjusituasjon er ofte forbundet med en asymmetrisk maktrelasjon. Av den grunn er det viktig at forskeren har en refleksiv holdning overfor dette, og er oppmerksom på maktrelasjonen mellom informanten og seg selv. Jeg har identifisert tre karakteristikk som kan ha påvirket min relasjon til informantene: 1) Jeg er hvit, 2) jeg er kvinne og 3) jeg innehadde en forskerposisjon. Min hudfarge kan delvis være skyld i at informantene ikke ønsket å kritisere myndighetene overfor meg. Under oppholdet ble jeg forklart at småbrukernes erfaringer ofte tilsier at hvite mennesker kommer fra NGOer, og er i direkte kontakt med myndighetspersoner. Trolig kan de ha fryktet negative konsekvenser om utsagn skulle bli sporet tilbake til opphavskilden. Informantene var derfor tilbakeholdne med informasjon om negative forhold som kunne kobles direkte til myndighetene. Følgelig legges det ikke grunnlag for et politisk perspektiv i oppgaven, da jeg har et for tynt vurderingsgrunnlag på dette området. Kønnsaspektet kan være av betydning, spesielt ettersom kvinner i Bolero tradisjonelt har lavere status enn menn. Jeg opplevde at enkelte menn, spesielt myndighetspersoner, virket mindre engasjert i å bistå meg med informasjon, noe som kan bero på at jeg er kvinne. Overfor mine kvinnelige informanter kan det imidlertid ha hatt en positiv innvirkning, da de kan ha følt det mindre avskrekkende enn om jeg skulle ha vært en mannlig forsker. Mens kjønn kan ha redusert min makt i enkelte situasjoner, kan hudfarge og forskerposisjon ha bidratt til å øke min makt og autoritet, kanskje da spesielt i møte med fattige småbrukere. Denne formen for asymmetrisk makt kan ikke elimineres, men kan forsøkes jevnet ut. Det ble derfor viktig for meg å skape god rapport med mine informanter før vi satte i gang med intervjuene. Jeg forsøkte å skape en trygg atmosfære, og fortalte hvor viktig deres bidrag var for meg og hvor takknemlig jeg var for deres deltagelse.

Refleksivitet i møte med informanter er svært viktig, men det er som nevnt også viktig å være refleksiv og selvbevisst overfor egne forutinntatte holdninger og politiske overbevisninger, da dette kan være med å forme forskningsprosessen. Personlige forhold kan blant annet være med å påvirke valg av tema for studien. I tillegg kan det påvirke hvordan man oppfatter hva som blir sagt i intervjuer, og hvordan man analyserer datamaterialet etter hjemkomst (Dowling 2010). Selv har jeg over mange år vært aktiv i en miljø- og utviklingsorganisasjon, ungdomsorganisasjonen til Utviklingsfondet. Her har jeg sittet i det politiske utvalget som jobber med matsikkerhetsspørsmål. En del av arbeidet har bestått i politisk påvirkning, og informasjonsspredning knyttet til fordelene ved agroøkologisk landbruk. Mitt engasjement for å realisere folks rett til mat har helt klart påvirket valg av tema, og organisasjonsbakgrunnen

har gitt meg et kontaktnettverk i Malawi. Dette er aspektene som kan ha påvirket dataene, og det er derfor viktig å være ærlig om min bakgrunn. Jeg har imidlertid hatt et bevisforhold til det gjennom ulike ledd i forskningsprosessen.

3.5 Analyse

Analysen begynte allerede da jeg kom til Bolero, og var en gjennomgående aktivitet under resten av undersøkelsen. Samfunnsforskning er ofte et samspill mellom induktiv og deduktiv tilnærming, såkalt abduksjon, hvilket jeg benyttet i dette forskningsopplegget. At tilnærmingen er induktiv innebærer at observasjon og analyse av empirisk data danner utgangspunktet for utforming av problemstilling og valg av teoretiske perspektiver. Deduktiv tilnærming innebærer derimot at forskning tar utgangspunkt i forhåndsdefinerte problemstillinger og teorier (Ragin og Amoroso 2011). Da jeg dro ut i felt hadde jeg kun en foreløpig problemstilling og en idé om at jeg ville benytte sårbarhetsteori til å analysere datamaterialet. Jeg ønsket å være åpen for hva småbrukerne fortalte underveis, og ikke la tidligere valg legge for sterke føringer på analysen og sluttresultatet. Jeg ønsket for eksempel ikke å presse det som ble sagt inn i forhåndsdefinerte kategorier for sårbarhet. Inndelingen mellom hovedkategoriene produksjonsrelaterte og markedsrelaterte sårbarhetsfaktorer ble derfor gjort på bakgrunn av småbrukernes beretninger om forhold som opplevdes særlig problematisk for dem. Denne delen av forskningsopplegget har dermed hatt et induktivt preg. Samtidig hadde jeg lest en god del teori på forhånd, og dette preget nok fortsatt forskningsvalg og hvordan jeg tolket situasjoner og utsagn.

Flesteparten av lydfilene fra første intervjurunde ble transkribert på kveldstid i Bolero. Underveis i dette arbeidet fikk jeg større forståelse for hva som var viktig i området, og hva som var interessant for videre studier. Dette arbeidet var også med på å snevre inn fokuset til oppfølgingsrunden. Tilbake fra feltarbeidet transkriberte jeg ferdig, og begynte å systematisere alt datamaterialet. På dette tidspunktet begynte den mer strukturerte og grundige delen av analyseprosessen. Nvivo ble tatt i bruk for å kode alle intervjuene. All tekst ble sortert etter temaer. Flesteparten av disse temaene omhandlet ulike typer sårbarhetsfaktorer, mens noen var knyttet opp mot nyttig bakgrunnsinformasjon. Under denne prosessen foregikk to viktige momenter parallelt: 1) kategorisering og tematisering av empirien og 2) en vurdering av disse funnene i relasjon til teoretiske perspektiver og forklaringsmodeller. Koding er en velegnet strategi til å få oversikt og gjøre større mengder datamateriale mer

oversiktlig (Cope 2010). Neste steg var å identifisere mønstre i dette omfattende datamaterialet, og finne en måte å gruppere sårbarhetsfaktorene på. Etter nøye vurdering endte jeg opp med de to overordnede kategoriene produksjonsrelaterte og markedsrelaterte sårbarhetsfaktorer. Deretter laget jeg sammendrag med de viktigste momentene under hver kategori. Sitater som var betegnende for ulike sosiale fenomener, ble også markert. Disse sitatene vil gjennom analysekapitelene bli brukt for å forankre analysen i mine empiriske funn. Videre fortsatte jeg å tolke alt datamateriale i lys av mitt teoretiske rammeverk. Eller som Thagaard (2009: 138) beskriver tolkning: «*Forskeren utvikler en forståelse som er basert på interaksjon mellom tendenser i dataene og forskerens forforståelse og faglige forankring*».

3.6 Oppsummering: Kvaliteten på datamaterialet

Avslutningsvis vil jeg vurdere dataenes kvalitet. Til dette har jeg tatt i bruk uttrykkene troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet (Thagaard 2009). For at leseren skal ha tillitt til at datamaterialet er troverdig, må forskeren redegjøre for de ulike leddene i forskningsprosessen, som fremgangsmåter i undersøkelsen, egen posisjonalitet og relasjonen til informantene. Jeg har gjennom dette metodekapittelet forsøk å gi en god gjengivelse av forskningsprosessen, dette er med på å øke troverdigheten til oppgaven. Noen momenter kan imidlertid ha svekket troverdigheten, jeg var blant annet avhengig av kontaktnettverk og portvakt for å få tilgang til felt, viktige poenger kan ha forsvunnet under tolkning, og mangel på kontroll under gjennomføringen av fokusgruppen kan ha svekket kvaliteten på datainnsamlingen. Jeg mener likevel at jeg har gjort mitt for å balansere opp for eventuelle svakheter, og at datamaterialet jeg besitter er troverdig.

Bekreftbarhet er knyttet til at forskeren forholder seg kritisk til sin egen tolkning av datamaterialet og forskningsresultatet (Thagaard 2009). Det er avgjørende for kvaliteten på studien at vurderingene og tolkningen blir foretatt med utgangspunkt i innsamlet datamateriale, og ikke på bakgrunn av egne forutinntatte holdninger. Bekreftbarhet er relatert til hvorvidt sluttresultatet kan støttes av tolkninger fra annen forskning. Min bakgrunn fra organisasjonslivet kan ha hatt både positiv og negativ innvirkning på tolkningsprosessen. Positivt i den forstand at jeg har relativt god kjennskap til forskningstemaet, og således har hatt god forutsetning til å forstå enkelte av utsagnene bedre, men også negativt ettersom jeg kan ha tolket utsagn i en retning som støttet mine eksisterende oppfatninger. For å unngå dette har jeg under intervju tilstrebet å være lydhør overfor hva som faktisk er blitt sagt, og ikke

hørt hva jeg ønsket av informasjon. For å bevare meningsinnholdet i utsagn og for å huske aspekter ved intervjusituasjonen som ikke ble fanget opp på tape, valgte jeg å transkribere kort til etter endt intervju. For å øke bekreftbarheten har jeg også tatt i bruk en del sitater for å gi leseren innblikk i noe av datamaterialet jeg har tatt vurderinger på bakgrunn av. Et punkt som kan svekke bekreftbarheten, er at jeg har valgt å oversette det som ble sagt til norsk for å skape bedre flyt. Ettersom jeg har sitater løpende i teksten, mener jeg dette vil øke lesbarheten. Informasjon kan åpenbart ha gått tapt i denne oversettelsesprosessen. Jeg gjorde imidlertid mitt for at meningsinnholdet skulle bli bevart og at oversettelsen var mest mulig nøyaktig.

Hensikten med å studere kontekstualiserte enkeltcase er, som nevnt, å opparbeide en bredere forståelse og generere kunnskap ut over caset man selv har studert. Overførbarhet handler om i hvilken grad dette er mulig. For å gjøre funn gyldig ut over eget case forutsetter det at forskningsopplegget gir grunnlag for overførbarhet, hvilket kan innebære tykke beskrivelser av caset (Thagaard 2009), noe jeg har lagt vekt på under min studie. Overføringsverdien kan ikke utelukkende vurderes av forskeren selv, men må også vurderes av dem som leser studien. Gjennom en grundig og fyldig beskrivelse av egne funn danner forskeren et vurderingsgrunnlag. Mottakeren av informasjon kan deretter avgjøre hvorvidt resultatene kan anvendes til å gi økt forståelse for deres case. Kunnskap som utvikles under en casestudie kan, når den ses i relasjon til andre studier, være med å gi større faglig forståelse innen et felt. Jeg har med min studie, gjennom å studere et enkeltcase grundig, ønsket å bidra til den eksisterende litteraturen innen matsikkerhetsfeltet, og legge en byggestein i det pågående arbeidet med å kartlegge medvirkende årsaker til sult.

4. Sårbarhetskonteksten

For å kunne opparbeide seg en forståelse for hvorfor enkelte sårbarhetsfaktorer står sentralt i et område, er det avgjørende å få et overblikk over påvirkende kontekstuelle forhold. Dette skyldes at innvirkningsgraden til sårbarhetsfaktorer avhenger av en rekke kontekstuelle variabler, og at sårbarhetsfaktorer av den grunn vil oppleves ulikt ulike steder. En rekke forhold påvirker forutsetningene innbyggere på et sted har til å møte hendelser, dette kan blant annet være de naturgitte omgivelsene, de politiske og økonomiske forholdene, samt kulturelle praksiser. Stedsspesifikke omstendigheter kan dermed være med å moderere eller forsterke effekten av en hendelse. Konteksten påvirker også aktivitetene det er mulig for hushold å inkorporere i levebrødsporteføljen, og legger rammer for hvordan disse aktivitetene kan utføres. Kontekst er dermed avgjørende for husholds levebrødsstrategier.

Det er ikke mulig å gi en fullstendig oversikt over sårbarhetskonteksten innenfor rammene til denne masteroppgaven. Grunnet plassbegrensningen vil derfor forhold av relevans for besvarelsen av problemstillingen belyses, og jeg vil presentere ulike faktorer som er med på å forme levebrødet til småbrukere i Bolero. Utvelgelsen er gjort med bakgrunn i eksisterende litteratur på feltet og vurderinger basert på egeninnsamlet datamateriale.

4.1 Bakgrunnsinformasjon om Malawi

Malawi er et av Afrikas aller fattigste land. Landet har opplevd økonomisk vekst de senere årene, men grunnet en kraftig ulikhet innad i landet har veksten blitt sentrert blant noen få innbyggere, og ikke ført til bedre livskvalitet for landets fattige (Johnstad 2013). Det høye fattigdomsnivået i landet gjør det svært vanskelig for store deler av befolkningen å opprettholde et bærekraftig levebrød som sikrer de mest grunnleggende behovene som mat, vann, klær og husly. Over halvparten av befolkningen har et utilstrekkelig matinntak, og nært opp mot en fjerdedel står i faresonen for å sulte som følge av at landet ikke produserer nok mat (Ellis og Manda 2012). Matmangelen i Malawi er i all hovedsak sesongpreget, og ikke kronisk. Sultsesongen (*lean season*) starter i november og varer frem til mars (WPF 2012). Landet er sterkt avhengig av mais, og så mye som 75% av matinntaket kommer fra denne matplanten. På landsbygda er denne prosentandelen enda høyere. Befolkningen livnærer seg hovedsakelig på nsima – en tykk maisgrøt som regnes som basisføden i landet. Den ensidige kosten har ført til mangelfull ernæring i store deler av befolkningen.

Landbruket har en sentral plass i Malawi. Nærmere 85% av befolkningen er bosatt i rurale områder, hvor de fleste inngår i bondehusholdninger. Disse husholdene baserer en betydelig del av levebrødstrategien på nedbørsbasert landbruk (Kambombe 2011). Landmangel er imidlertid et stort problem, og nærmere halvparten av befolkningen kan klassifiseres som "funksjonelt landløse". Dette innebærer at åkerlappene som hushold besitter er for små til å kunne støtte en bærekraftig levebrødstrategi som trygger matsikkerheten på sikt (Orr 2000). Produktiviteten blant småbrukerne er generelt lav, men til tross for dette er dyrkingspraksisene som benyttes ofte svært intensive. Om vekstforholdene er gode, har Malawi potensial til å være matsikkert på et nasjonalt nivå (WPF 2012).

Landbrukssektoren står for mesteparten av verdiskapningen som landet genererer, og spiller derfor en sentral rolle for den nasjonale økonomien. Landbrukssektoren utgjør nesten 40% av BNP, sysselsetter 80% av arbeidsstyrken og bidrar til 90% av inntektene i internasjonal valuta (Kambombe 2011). Tobakk er landets viktigste kommersielle landbruksprodukt, etterfulgt av te og sukker. Tobakksproduksjonen står for til sammen 65% av landets eksportinntekter. Lenge var det ikke tillatt for småbrukere å dyrke tobakk, da dette var forbeholdt statskontrollerte eller private plantasjer. Endring i lovverket på 1990-tallet åpnet for at småbrukere kunne begynne å dyrke burley, som er den mest utbredte tobakksorten i Malawi (Orr 2000). Tilrettelegging for tobakksdrift blant småbrukere er blitt en av de viktigste utviklingssatsingene fra myndighetenes side, da de mener tobakken legger grunnlag for inntektsøkning. Tobakksproduksjonen er nå en del av levebrødet til halvparten av Malawis småbrukere (Torres 2000). Andelen av landarealene som går med til tobakksdyrking er likevel små til sammenligning med de 60% som blir viet til maisdyrking. Dette skyldes både at mais utgjør hovedbestanddelen av basisføden, men også at tobakk ikke bør dyrkes på mer enn 1/5 av landarealene et hushold besitter. Tobakksdyrking setter høye krav til rotering av planteveksten, ettersom bakteriekulturen raskt bygger seg opp i jordsmonnet (Alwang og Siegel 1999). Landarealene som settes av til maisdyrking, vil øke ytterligere i tider med lave produsentpriser på burley.

Landbrukssektoren kontrollerer i stor grad det økonomiske handlingsrommet til myndighetene i Malawi, og innbyggerne avhenger av sektoren for sin overlevelse. En implikasjon av dette avhengighetsforholdet er at negative hendelser som berører sektoren, får alvorlige konsekvenser på mange geografiske nivåer. Større kriser kan berøre nasjonal økonomi, samt

levebrødet til en stor andel av befolkningen. Malawi blir jevnlig berørt av ekstreme værhendelser, noe som gir utslag på avlinger og gir prissvingninger i råvaremarkedet (Chirwa m.fl. 2006). Landet har tidvis vært preget av perioder med sterk sult som følge av denne typen hendelser. På 1990-tallet opplevde Malawi to store tørkeperioder som førte til alvorlig matmangel og et massivt salg av produktive eiendeler. Bare i løpet av 2000-tallet har Malawi allerede vært gjennom tre tørke- og flomrelaterte kriser med stor innvirkning på matsikkerheten i landet: 2001–2002, 2004–2005 og 2007–2009 (Ellis og Manda 2012).

En ustabil og svak økonomi har gjort landet sterkt avhengig av bistand. Utenlandsk bistand utgjør 40% av nasjonalbudsjettet, og nærmere 20% av BNP kommer fra internasjonale donorer (Wroe 2012). Også store deler av befolkningen er avhengig av økonomisk støtte. Myndighetene i Malawi prøver å møte dette behovet blant annet gjennom et omfattende subsidieprogram for innsatsmidler til småbrukere ved navn FISP (Farm Input Subsidy Program). Programmet tilbyr subsidiert kunstgjødsel og såfrø til et stort antall fattige småbrukere over hele landet, og er blitt betegnet som Malawis «grønne revolusjon». FISP blir finansiert av myndighetene og giverland (Dorward og Chirwa 2011). De subsidierte innsatsmidlene blir distribuert via *Agricultural Development and Marketing Corporation* (ADMARC). ADMARC er et statlig markedsføringsorgan som siden opprettelsen i 1971 har spilt en svært sentral rolle i landets økonomi. Hovedformålet har vært å fremme matsikkerhet gjennom blant annet å bidra til pålitelige markeder for småbrukere. Et ansvarsområde har vært å sikre stabil tilførsel av innsatsfaktorer til en rimelig pris og være et marked for kjøp og salg av landbruksprodukter, først og fremst mais. ADMARC har mistet mye av markedsmakten utover 1990-tallet og frem mot i dag. Organet har gått fra å ha et statlig monopol på store deler av maismarkedet til en delvis privatisering. ADMARC er fortsatt av stor økonomisk betydning for mange småbrukere, men korrupsjon, uforutsigbarhet og upålitelighet har gjort markedsføringsorganet mindre funksjonelt enn tilsiktet (Kutengule, Nucifora og Zaman 2006).

Departementet for landbruk og matsikkerhet har også introdusert bevaringsjordbruk som et av hovedsatsingsområdene for å nå målsettingen om 6% årlig vekst i landbrukssektoren og forbedret matsikkerhetssituasjon i landet (MoAFS 2011). Bevaringsjordbruk bygger på tre grunnleggende prinsipper: Minst mulig vending av jorden, permanent tildekking av jordsmonnet og vekselbruk (rotering av plantevekster). Formålet med praksisen er å ivareta

landressursene og sørge for en effektiv utnyttelse av nedbør gjennom å bevare fuktighet i jordsmonnet (FAO 2001). Programmet er ment å ha langsiktig effekt på produktivitet og bærekraft. Opplæring og informasjonsspredning til bønder går gjennom statlige landbruksveiledere. Et delmål ved satsningen er å begrense noe av kunstgjødselavhengigheten til småbrukerne, og finne alternativer som ligger innenfor deres kostnadsrammer.

Korrupsjon er ikke bare et problem innenfor ADMARC, men en stor utfordring i Malawi generelt. I en verdensomspennende undersøkelse utført av Transparency International (TI) ble Malawi rangert som det 35. mest korrupte landet i verden. Korrupsjonen finner sted innenfor mange lag i samfunnet: innen offentlig sektor, i politiet og blant landsbyledere og myndighetspersoner (Hussein 2005). Det høye korrupsjonsnivået er blant annet et stort problem med tanke på bistand. Senest høsten 2013 frøs blant annet Norge all budsjettstøtte til Malawi etter mistanker om grov korrupsjon i finansdepartementet.² En annen kilde til økonomisk bekymring er den kraftige befolkningsveksten som finner sted i landet. I 2013 lå befolkningsvekstraten på 2,74%.³ Malawi er et av Afrikas tettest befolkede land. Den kraftige tilveksten av innbyggere setter landbrukssektoren under et kraftig press, ettersom fattige småbrukere får stadig mindre landarealer de disponerer. Nedgangen i tilgjengelig land er ikke blitt balansert med økte jobbmuligheter utenfor landbrukssektoren eller tilstrekkelig teknologiutvikling innen effektive landbrukspraksiser (Devereux, Baulch, Macauslan, Phiri og Sabates-Wheeler 2006).

4.2 Bakgrunnsinformasjon om Bolero

I dette landet med mange utviklingsutfordringer fattet jeg en spesiell interesse for Bolero grunnet områdets status som ruralt vekstsenter. Myndighetene valgte på begynnelsen av 1980-tallet ut ti områder de mente hadde et særlig utviklingspotensial, og med støtte fra Nederland ble økonomiske midler kanalisert inn i et storstilt satsingsprosjekt (Freiburg, Göttingen og Bonn 1986). Storsatsingen anses å ha lagt til grunn en *big push*-tilnærming. Tilnærmingen bygger på en antagelse om at et område kan brytes ut av en negativ utviklingstrend ved at det tilføres betydelige økonomiske ressurser gjennom koordinert offentlig investering i løpet av

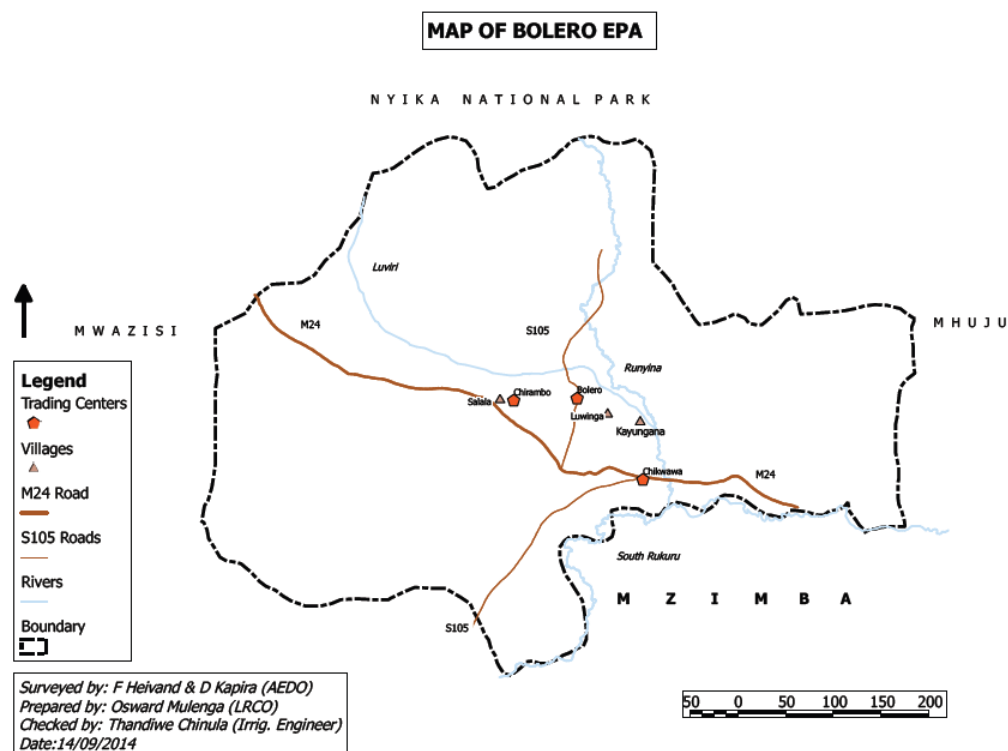
---

² <http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/ud/Nyheter-og-pressemedlinger/nyheter/2013/malawi.html?id=738930> Lest 7. april 2014

³ http://www.indexmundi.com/malawi/population_growth_rate.html Lest 7. april 2014

en kort periode (Abuzeid 2009). Vekstsentersatsingen var ment å tjene flere formål. Sentrene skulle blant annet tilfredsstille materielle behov ved å tilby innsatsmidler, markedstilgang, landbrukslån og statlige landbruksveiledere. I tillegg skulle de tilfredsstille grunnleggende behov gjennom å tilby matprosesseringsmuligheter, husly, infrastruktur og helsefasiliteter. Videre skulle de tilfredsstille informasjon og deltagelsesbehov ved å tilby utdanning, kulturtilbud, politiske sentre og andre offentlige institusjoner. Målsettingen var å fjerne mange av de tradisjonelle hindringene for matsikkerhet og utvikling (Freiburg m.fl. 1986). Vekstsentrene var i tillegg tenkt som et ledd mellom rurale landbruksområder og byer. De ulike tilbudene og tiltakene er blitt iverksatt og utbygd i Bolero, men utilfredsstillende gjennomføring og mangel på finansielle midler har gjort at utviklingstiltakene ikke har fungert optimalt.

Bolero er lokalisert i den nordlige regionen i Malawi, og utgjør en del av Rumphi-distriktet. Bolero består av en rekke små landsbyer som er bygd opp rundt familiære relasjoner. Det finnes ikke en oversikt over det eksakte antallet, da dette endres jevnlig. Det statlige landbrukskontoret i Rumphi anslår imidlertid litt i overkant av 120 landsbyer. I løpet av feltoppholdet hentet jeg inn informasjon fra til sammen tre landsbyer, Kayunguna, Luwunga og Salala (figur 2).

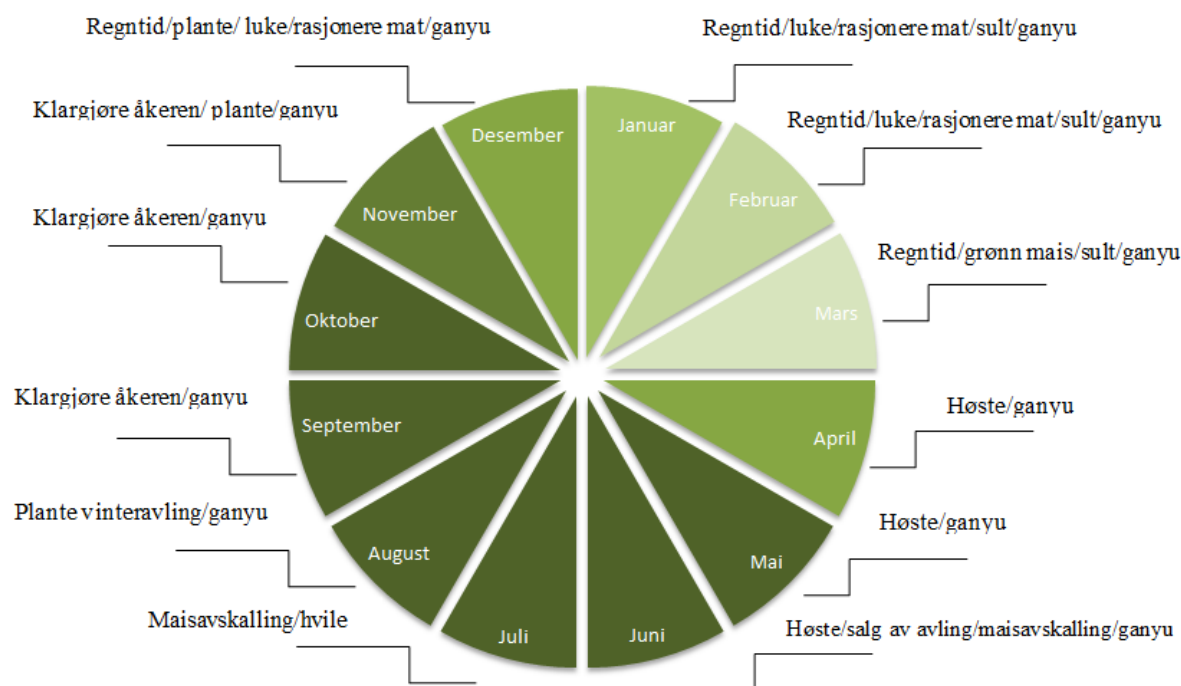

Figur 2. Kart Bolero Kilde: Feltarbeid.

Jordsmonnet i Bolero har opprinnelig vært svært fruktbart, og stedsnavnet betyr "*Land of fertility*". Det næringsrike jordsmonnet var en av grunnene til at Bolero ble ansett for å ha stort utviklingspotensial. Den gode jordkvaliteten kom som følge av at ulike sorter nitrogenfikserende trær (agroforestry-trær) vokste naturlig i området. Disse trærne tilfører verdifulle næringsstoffer til jorden, binder jordsmonnet og holder på fuktigheten. Avskoging de siste tiårene har imidlertid bidratt til å forringe kvaliteten på jordsmonnet mange steder. De høyereliggende landområdene i Bolero har naturlig sandete jordsmonn. Dette er områder med få agroforestry-trær og lav vanntilførsel. I landområdene rundt de to elvene Lunyina og Luvili finner man fortsatt god og fruktbar jord. Disse områdene kalles på folkemunne "*dambo-land*". På dambo-landet er det mulig å dyrke vinteravlinger, noe som gjør landet svært attraktivt.

Bolero mottar svært lite nedbør sammenlignet med nærliggende områdene. Dette er utfordrende for innbyggerne som baserer seg på nedbørsbasert landbruk. Landbruket spiller en svært sentral rolle i Bolero som i landet forøvrig, og utgjør hovedandelen av levebrødsporteføljen til majoriteten av innbyggerne. Bøndene driver småskala gårdsdrift, og gjennomsnittet på landområdene som dyrkes ligger på under 1 ha per hushold. Noen hushold vil ha enda mindre. Det finnes tilgjengelig land i området, og det eksisterer dermed muligheter for å leie. På åkerlappene dyrkes det i hovedsak mais (hybrid og lokale sorter) og tobakk (burley). I tillegg dyrkes det jordnøtter, kassava, millet, poteter, bønner, soya, grønnsaker (rape), tomater, frukt og litt bomull.

Sesongvariasjoner er av stor betydning i Bolero, ettersom levebrødet i stor grad er basert på jordbruksaktiviteter. Disse variasjonene er med på å bestemme aktivitetsmønsteret i området (se figur 3). Regntiden varierer noe, men har tradisjonelt begynt i slutten av november og vart frem til mars. Det har blitt meldt om kortere regntid den siste tiden, med oppstart i desember og nedbørstans så tidlig som februar.

* Fargegraderingen indikerer grad av mattilgang (desto lysere farge desto svakere tilgang)

Figur 3. Aktivitets- og hendelseshjul i Bolero Kilde: Feltarbeid.

Tobakksdyrking er svært utbredt i Bolero, og sikrer hushold en inntektskilde utover maissalg. Dyrking av kommersielle planter byr på muligheter i form av økt inntekt, men denne økonomiske aktiviteten bringer også med seg utfordrende aspekter. Muligheten for å tjene penger har blant annet ført til tilflytting av folk fra nærliggende områder, men også tilstrømning fra andre deler av landet. Dette dreier seg om både permanente tilflyttere og sesongarbeidere. Tilflyttingen bidrar til å legge press på allerede knappe jordressurser i området. Tobakksproduksjonen har også trukket til seg omreisende handelsmenn som kjøper landbruksvarer svart og selger til nasjonale auksjonshaller, eller smugler over grensen til nabolandene. Handelsmenn som dette symboliserer både en økt mulighet for salg, men er også en handelspartner som er forbundet med svindel og kriminell virksomhet.

Det er vanlig å diversifisere levebrødet i Bolero, og den mest utbredte aktiviteten er løsarbeid som går under navnet *ganyu*. Dette innebærer salg av arbeidskraft uten kontrakt, gjerne på dagsbasis og med penger eller mat som betaling. I de fleste tilfeller er det snakk om gårdsarbeid som forberedelse av land, bygging av gaffaer (tørkehus til tobakk) eller ugressluking, men det kan også være snakk om andre typer aktiviteter som mursteinslagning eller veibygging. En annen måte å diversifisere levebrødet er gjennom små

forretningsvirksomheter (Kambombe 2011). Enkelte hushold har små utsalgssteder, men det mest vanlige er drift av mobile virksomheter hvor det selges scones, smultringer, tørket fisk, Mpompa-tomater, grønnsaker, soyabønner og ris. Denne typen aktivitet krever som oftest at man kjøper varer i større byer eller handelssenter, for så å selge dem innad i landsbyene. Tomatene kjøpes for eksempel i Mpompa, hvor vekstforholdene er gode for denne plantearten.

Som en del av vekstsentersatsningen ble det bygget vei mellom handelssenteret i Bolero og Rumphi Boma (handelssenteret i Rumphi-distriktet). Dette tiltaket har økt mobiliteten til innbyggerne og bedret markedstilgangen. Strekningen er på 16 km, men veien har for det meste sanddekke, noe som gjør fremkommeligheten lav under regnsesongen. Mellom de to markedene går det deletaxier og lastebiler med avganger flere ganger daglig. Prisnivået på taxi er imidlertid høyt sammenlignet kjøpekraften til majoriteten av innbyggerne i Bolero, så mobiliteten er fremdeles generelt lav. Fra Rumphi Boma er det 64 km til den kommersielle hovedstaden i nordområdene, Mzuzu (Kambombe 2011). Det er her auksjonshallen for tobakk ligger i nord. Auksjonshaller er det eneste formelle oppkjøpstedet for tobakksplanter. Mesteparten av maisplantene og de øvrige matplantene blir solgt innad i Bolero. Tilgangen småbrukere har til lokale markeder vil variere avhengig av lokasjonen til landsbyen de kommer fra. Bøndene har flere salgsalternativer, deriblant hovedhandelssenteret i Bolero, mindre handelssentre i området, ADMARC, landsbymarkeder, omreisende handelsmenn, mobile markeder eller markeder i nærliggende områder.

Det finnes lokale makthierarkier innad i de ulike landsbyene. Hver landsby har en landsbyleder og flere rådgivere. Landsbyleder-tittelen blir arvet av eldste sønn i familien. Det er landsbylederen som har det administrative ansvaret for livet i landsbyen. Hovedarbeidsoppgaver er å løse landkonflikter, bestemme hvem som kvalifiserer til å motta kuponger for subsidiert kunstgjødsel, forvalte landet i området og lignende. Kvinner har generelt lite makt i Bolero, og er en gruppe med lav sosial status. De jobber i likhet med menn hardt på gården, men til tross for arbeidsinnsatsen har de lite de skulle sagt når det kommer til å forvalte det økonomiske utbyttet. Kvinnene har sjelden innsyn i husholdets finansielle situasjon, og er prisgitt mannens økonomiske styring. Bruk av inntekt på alkohol har utviklet seg til å bli et stort samfunnsproblem. Etter tobakksalget er alkoholinntaket spesielt stort, og mange bruker også salgsinntekten på kjøp av prostituerte. Prostitusjon har blitt et økende

problem i området, ettersom pengene tobakksalget genererer trekker til seg sexarbeidere. Utover økonomisk mislighold har prostitusjonen ført til et økende problem med HIV/AIDS. Menn blir smittet av prostituerte og bringer smitten videre til sine koner, som igjen står i fare for å bringe smitten til ufødte barn.

4.3 Oppsummering

Dette kapitlet har hatt som formål å gi en oversikt over kontekstuelle forhold som påvirker muligheter og begrensinger for småbrukere i Bolero. Til tross for at Bolero er blitt ansett for å ha et stort potensial for landbruksdrift, at myndighetene har hatt en storsatsing på utbygging av viktig infrastruktur i området og at dyrking av den kommersielle sorten burley er svært utbredt, er store deler av befolkningen fortsatt matusikker. I de to påfølgende analysekapitlene skal jeg diskutere ulike faktorer som gjør småbrukerne sårbare overfor et slikt matusikkerhetsutfall.

5. Diskusjon rundt produksjonsrelaterte sårbarhetsfaktorer

Sårbarhetsfaktorer knyttet til landbruksproduksjon utgjør ulike risikable forhold som begrenser produktiviteten. Ser vi tilbake på teorien til Reardon m.fl. (1997) om landbruksproduktivitet, finner vi at produktiviteten er en funksjon av en rekke betingende faktorer, samt variable og faste innsatsfaktorer. En svært lav forekomst av en faktor vil redusere virkingen av de andre jf. Liebigs minimumslov. Jeg vil i dette kapitlet diskutere hvordan sårbarhetsfaktorene identifisert gjennom min empiriske undersøkelse virker inn på levebrødet til småbrukerne i Bolero og gjør dem sårbare overfor et matusikkerhetsutfall. Min analyse vil knyttes til hvordan disse faktorene begrenser småbønders mulighet til å produsere nok mat slik at de kan brødfø seg og sin familie – både i dag og for morgendagen.

5.1 Manglende og ustabil nedbør

Betingende sårbarhetsfaktorer som nedbørsmengde og nedbørsmønster spiller ikke overraskende en svært sentral rolle innen landbruksproduksjonen i Bolero. De problematiske aspektene ved manglende nedbør og et ustabilt nedbørsmønster kommer tydelig til uttrykk gjennom følgende utsagn fra DADO: «*Den største begrensningen for landbruksdriften er det ustabile nedbørsmønstret. Om det regner bra vil folk her ha mat*». Småbrukerne jeg snakket med delte DADOs oppfatninger, og det gikk ikke ett intervju uten at mangel på nedbør ble tatt opp som et sentralt bekymringsmoment. Nedbørsmangelen ble videre knyttet til en bekymring for sult: «*Vi pleide å høste mer. Nå for tiden høster vi lite grunnet klimaendringer. Nå høster vi lite, og det er et problem med sult. Dette året vil det bli et problem med mat grunnet manglende regn*» (nr. 2). En slik bekymring er i tråd med mye forskning på området som viser til mangel på nedbør som en svært alvorlig begrensning for plantevekst og derfor en stor utfordring for bønder i utviklingsland (IAASTD 2009; Leichenko og O'Brien 2002). En eldre gårdbruker jeg var i kontakt med fortalte meg om endringene i nedbørsmengden over de siste 20 årene. «*Nedbørsmengden har virkelig endret seg. Det har gått fra å være bra til å bli dårlig. Nå mottar vi nesten ikke noe nedbør lenger*» (nr. 25). Mange av mine informanter ga uttrykk for at globale klimaendringer var en forklarende faktor for den endringen de opplevde i nedbørsmengden. Alle informantene delte imidlertid ikke oppfatningen om at det hadde funnet sted en omfattende endring på dette området. En eldre dame nyanserte bildet med følgende utsagn: «*Det har ikke endret seg stort. Man ser at været endrer seg stadig vekk. Et år er det bra med nedbør, det neste er det dårlig. Så det er endringer. Er det bra med regn, høster vi inn mye. Det var ustabilt tidligere også*» (nr. 2). Hvorvidt globale klimaendringer

virker inn på nedbørsmengden i Bolero kan man ikke si med sikkerhet, men den ansatte ved den lokale værstasjon, tilknyttet Malawis meteorologiske senter (MMS), informerte om at det var målt en betydelig nedgang i nedbør de siste tiårene. Målestasjonen ble opprettet ved landbrukskontoret i Bolero under etableringen av vekstsenteret, og det finnes målinger fra tidlig på 1980-tallet. DADO fortalte at området nå mottar svært lite regn sammenlignet med de nærliggende områdene:

Bolero er et område som mottar spesielt lite regn. Mesteparten av tiden har vi ikke nok regn. Vi har litt regn, men ikke nok. Nå for tiden kan man ha 500 ml per år. Også har vi ustabilt regn, det regner ikke når det trengs. Det kommer, det går. Vi er plaget med mange tørkeperioder. De fleste trærne er nå vekkt, og det er derfor Bolero er blitt påvirket. Jordsmonnet her er faktisk veldig rikt, men problemet er regnet. I fjor hadde vi ikke regn i hele mars. Det er et problem vi står overfor i Bolero. Hadde vi hatt regn, ville vi hatt masse produksjon. Regnet kommer veldig seint og det stopper veldig tidlig. Det kommer seint i november, eller tidlig desember, og så stopper det i februar og kanskje to regndager i mars. Og plutselig, borte vekkt. I mars er tiden da de fleste avlinger er på modningsstadiet. Så dette er et kritisk punkt. Uten regn vil prosessen stoppe og avlingen vil bli svært liten.

Utviklingen av dette lokale feltet med en lav forekomst av nedbør knyttet DADO opp mot den massive nedhuggingen av trær som fant sted i tidsrommet hvor det var etablert et stort antall tobakksplantasjer i området, deriblant Bolero. Avskogingen bidro til å redusere den naturlige resirkuleringsprosessen av regn. Gjennom landdrydding reduserte plantasjedriften den naturlige evaporeringsprosessen hvor trær pumper opp vann fra jorden og fører det videre ut i atmosfæren, for at det så kommer ned som nedbør. Når vannet ikke blir pumpet opp av trærne, renner det bort med grunnvannet. Nedbørsmengden kan dermed minske kraftig på steder hvor det tradisjonelt falt rikelig (Aragao 2012). Den skadelige nedhuggingspraksisen har imidlertid vedvart i området i etterkant av at tobakksplantasjene innstilte sin virksomhet. Småbrukerne som har tatt over tobakksproduksjonen fortsetter å hugge ned trær for å bygge gafaer, trehus til tørking av tobakksblader. Selv om småbrukerne driver i en langt mindre skala enn plantasjeeierne, hindrer byggingen av gafaer likevel tilveksten av nye trær. Til tross for at bøndene er kjent med problemer tilknyttet avskoging, tvinger fattigdom og et manglende handlingsrom frem denne typen skadelige praksiser. For å dekke grunnleggende behov i dag, foretas det handlinger som forringer det fremtidige matsikkerhetsgrunnlaget.

Det ustabile nedbørsmønsteret skaper utfordringer for etablerte landbrukspraksiser. Usikkerhet knyttet til når regnet vil komme gjør det vanskelig for småbrukere å forutse når det vil være mest fordelaktig, eller i det hele tatt mulig, å så. Tidspunktet for såing krever nøyaktighet for å optimalisere vekstforholdene. I tillegg kreves det stabilt regn i etterkant for å få frøene til å spire og videreutvikle seg (IAASTD 2009). Kunstgjødsel, som mange bønder benytter seg av i Bolero, er også avhengig av at det kommer nedbør i etterkant av påføringen for at plantene ikke skal brennes av den sterke næringskonsentrasjonen. Det uforutsigbare nedbørsmønsteret rokker dermed ved dyrkningspraksiser som småbrukerne har utviklet over tid og som er tilpasset de klimatiske og naturlige forholdene i dette området.

Den korte regnsesongen har blant annet fått alvorlige konsekvenser for bruk av de tradisjonelle maissortene. Det endrete nedbørsmønsteret forstyrrer den naturlige veksten til avlingen og reduserer mengden mais det er mulig å dyrke. Værendringene har inntruffet så raskt at mange lokale sorter ikke lenger er godt tilpasset lokale dyrkingsforhold. En bonde forklarte følgende om lokale sorter: *«Om det ikke kommer regn, vil det ikke være maisfrø i kolbene. Om det ikke kommer nedbør på det kritiske punktet hvor maisen modnes, vil kolbene være tomme»* (nr. 14). Politisk satsning på promotering av hybridfrø gjennom subsidieringsprogram, har medført en reduksjon i det genetiske mangfoldet innen landbruket, ettersom mange lokale maissorter har gått tapt. En stor andel av de gjenværende lokale maissortene har nå fått en for lang modningstid, og rekker ikke å utvikle seg ferdig før regnet tar slutt. Småbrukerne har dermed fått et økt behov for å benytte seg av hybridmais-frø. Hybridmais er foredlet frem for å ha kortere modningstid, men bruk av disse frøene er ikke uproblematisk. Såfrøene kan ikke lagres på gården, hvilket medfører høye innkjøpskostnader, selv om frøene enkelte sesonger blir subsidiert. Dessuten har hybridmais dårligere lagringsegenskaper enn de lokale sortene, den er vanskeligere å arbeide med i maismølla og den tilfredsstiller ikke smakspreferansene til svært mange av bøndene. Lokale sorter var opprinnelig et kostnadseffektivt alternativ ettersom bonden her kan lagre såfrø til neste sesong. Verdien til de lokale sortene er på mange måter blitt redusert ettersom risikoen forbundet med å dyrke dem har økt. Mange legger imidlertid ikke helt om, men velger å dyrke begge sortene. I slike tilfeller benyttes lokal mais til å dekke matbehovet innad i husholdet, mens hybridmais blir benyttet som kommersiell sort. I tillegg dyrkes det som oftest litt andre plantearter som kassava, millet og jordnøtter. Gjennom å diversifisere plantesortporteføljen reduserer småbrukerne sannsynligheten for at avlingen skal rammes av

dårlige nedbørsforhold eller pestangrep. Det er dermed vanlig at en plantesortportefølje vil inneholde både ulike arter og variasjoner innenfor disse. Denne typen dyrkningspraksis kan anses som en form for risikoreduserende adferd, da dette er tilpasningstiltak som reduserer sårbarhet for endringer i værforholdene.

I tillegg til et endret nedbørsmønster vil også rystelser som tørke og flom ha stor innvirkning på husholds levebrød og matsikkerhet. Tørke over lengre periode vil kunne føre til total ødeleggelse. Der ustabilitet i nedbørsmønsteret i mange tilfeller kun vil være forbundet med delvis risiko, vil tørke kunne ende opp med å ødelegge hele avlingen. Ved manglende nedbør vil mestringsstrategier som en variert plantesortportefølje kunne gi hushold tilstrekkelig sorter å falle tilbake på. Ved tørke vil ikke nødvendigvis en variert avling være nok. En kvinnelig bonde fortalte om den ødeleggende effekten en lengre tørkeperiode kan ha: *«I hovedsak er det snakk om mangel på nedbør, men tørke kan også være en faktor. Vi har opplevd dette tidligere. Tørken opplevde vi fra februar og mars. Regnet kom i slutten av mars, men da var hele avlingen ødelagt»* (nr. 13). Tørke er i tillegg en typisk felles risiko. Ettersom mange blir rammet innenfor samme område, blir de kritiske forholdene ytterligere forsterket gjennom sosiale og økonomiske ringvirkninger. Sosiale støttenettverk kan falle sammen ettersom folk har nok med å se etter egne behov, og matpriser blir presset opp som følge av økt etterspørsel. Omfanget og alvorlighetsgraden til denne typen rystelse vil kunne presse hushold til å selge unna verdifulle gjenstander eller produktive ressurser. Selv et av de mest velstående husholdene jeg var i kontakt med hadde sett seg nødt til å selge verdigjenstander under tørken i 2001: *«Tilbake i 2001–2002 var det sult i landet. Da måtte vi selge klær, jakker og sko. Vi tok lærdom fra dette. Dette var en stor lærepenge for oss, det var et varsel om at vi måtte ha masse mat tilgjengelig»* (nr. 4). Rystelser av denne typen kan dermed bringe enkelte hushold inn i en dypere form for sårbarhet, samtidig som det også kan danne seg nye grupper av fattige.

I Bolero kan det også forekomme problemer med både tørke og flom i løpet av samme vekstsesong. Tørt jordsmonn vil da kunne forsterkes den negative effekten av tung nedbør over kortere perioder. Det tørre jordsmonnet klarer da ikke å absorbere alt vannet, og det flommer over på jordene. Dette påvirker vekstmulighetene i form av å skylde bort næringsinnhold i jorden, eller i verste fall føre til at deler av avlingen drukner. Spesielt problematisk kan dette oppleves for de bøndene som har jorder langs elvene Lunyina og

Luvili. Om elvene går over sine bredder, står de nærliggende jordene i stor fare for å bli oversvømt. I slike tilfeller kan en felles risiko, som ekstrem nedbør, også gi spesifikke risikoutslag. Samfunnet som helhet kan oppleve nedbørsmengden som et delvis problem ettersom bortfall av viktige næringsstoffer kan redusere avlingen, mens enkelte hushold kan oppleve hendelsen som mer eller mindre total gjennom at hele avlingen oversvømmes.

I Bolero trues dermed matsikkerheten direkte av de ovennevnte endringene i nedbørsmønsteret. Under fokusgruppediskusjonen ble manglende og ustabil nedbør rangert som den sårbarhetsfaktoren småbrukerne mente hadde størst negativ innvirkning på levebrødet. En betingende faktor som vanntilførsel må være til stede for å skape en god avling. Bøndene følte det var vanskelig å møte denne typen trussel med virkningsfulle mestringsstrategier som i tilstrekkelig grad reduserte risikoen. Tilpasning som irrigasjon og omlegging av dyrkningspraksiser vil være kostnads- og arbeidskrevende og i mange tilfeller ikke et reelt alternativ for fattige småbrukere.

5.2 Utarmet jordsmonn

En annen betingende faktor småbrukerne pekte på som begrensende for produktiviteten, var kvaliteten på jordsmonnet. Til tross for at jordkvaliteten i Bolero opprinnelig har vært svært bra, har jordsmonnet mistet mye av fruktbarheten den siste tiden. Bøndene identifiserte utarmet jordsmonn som en sårbarhetsfaktor som skapte dårlig vekstvilkår for plantene og dermed truet matsikkerheten direkte. Som en kvinnelig informant med relativt mye land uttalte: «*Jordsmonnet her er svært dårlig, det er for sandete. Vi ser at selv om vi kanskje mottar nedbør i dag, så mister jorden fort fuktigheten*» (nr. 24). Et slikt utsagn kan forstås i lys av Liebigs minimumslov. Selv om nedbørsforholdene ligger til rette for en god vekstsesong, så er det ikke sikkert plantene klarer å dra full nytte av dette ettersom planteveksten blir begrenset av en for lav forekomst av en annen påkrevd vekstfaktor, i dette tilfellet jordkvalitet. Hovedproblemet med et sandete jordsmonn er dens mangelfulle kapasitet til å holde på vann og næringsstoffer. Sandete jordsmonn har derfor en naturlig lav bestanddel av humus, og er fattig på essensielle næringsstoffer (Kabuli og Mar 2005). Næringsfattig jordsmonn krever dermed tilføring av gjødsel for å heve forekomsten av påkrevde vekstfaktorer inn i det variasjonsområdet hvor plantene trives best. Dette vil bidra til god plantevekst og økt avlingsutbytte.

Det utarmede jordsmonnet i Bolero er et resultat av en rekke samvirkende faktorer. Den dårlige jordkvaliteten er delvis forårsaket av stadig avtagende åkerstørrelser som følge av befolkningsvekst og en mer intensiv dyrkningspraksis. Småbrukerne i området har ikke lenger mulighet til å brakklegge deler av åkeren i perioder for å gjenoppbygge næringsverdiene i jordsmonnet. Det foretas nå kontinuerlig dyrking på samme jordstykke. Driften er også preget av å være relativt ensidig, og dyrking av mais og tobakk over lengre perioder tapper jordsmonnet for de samme næringsstoffene år etter år. Bøndene roterer imidlertid på de få sortene som dyrkes for å begrense utarmingsprosessen. I tillegg inngår det mye jordbearbeiding i den tradisjonelle driften. Også dette tapper jordsmonnet for næringsstoffer. Selve utarmingen forårsakes av at tilførselen av nye næringsstoffer, som kan erstatte de tapte, er lav.

Situasjonen forverres ytterligere av vann- og vinderosjon. Den massive nedhuggingen av trær i området har ført til at jordsmonnet ikke lenger er like beskyttet mot kraftig nedbør. Røtter som tidligere bandt jorden sammen og forhindret avrenning av viktige næringsstoffer som nitrogen og fosfor, er nå borte. Nedhuggingen har også gjort Bolero svært vindfullt, noe som fører til vinderosjon når det er varmt og tørt vær. Vinden blåser bort det næringsrike topplaget, og grunnlaget for god plantevekst svekkes betraktelig (Kabuli og Mar 2005). Erosjonen fører til at småbrukerne sitter igjen med lav arealproduktivitet.

Sjefen for landbrukskontoret i Bolero utarbeidet et estimat som viser tydelig hvor stor innvirkning kvaliteten på jordsmonnet har for produksjonsevnen til landbruksjorden i området. Beregningen er basert på produksjonspotensialet som ligger i en hektar jord, dyrket med mais, under gode nedbørsforhold. DADO estimerte at: *«Bøndene kan forvente 4000–6000 kg mais per ha når jordsmonnet er bra, og 2000–3000 kg mais når jordsmonnet er dårlig»*. Det kan altså forventes en betraktelig reduksjon i matproduksjon om jordkvaliteten synker. Tidligere i samtalen fortalte DADO at det fra landbrukskontorets side anslås at hvert individ i husholdet i gjennomsnitt trenger 370 kg mais per år for å dekke sitt basisbehov. Ut fra dette kan man beregne at et hushold med lav kvalitet på jordsmonnet kun har forutsetninger for å brødfø opp til åtte familiemedlemmer, sett at de andre vekstfaktorene befinner seg i området mellom øvre og nedre toleransegrense (jf. Liebig's lov). Hushold på denne størrelsen er ikke uvanlig i Bolero. Større hushold vil dermed raskere oppleve at matreservene ikke strekker til. Det er også viktig å påpeke at mange hushold ikke fullt besitter

en hektar jord, og at all jord ikke settes av til dyrking av mais. Kulturelt sett er det også viktig å spise nsima med tilbehør som bønner og grønnsaker. Enten setter småbrukerne av litt jord til å dyrke dette selv, eller så dyrker de kommersielle sorter for å kunne kjøpe tilbehør på markedet.

Lav kvalitet på jordsmonnet er forbundet med økte prisomkostninger for fattige småbrukere, da et lavt næringsinnhold krever et høyere gjødselbruk for å øke dyrkbarheten på åkeren. Gjødselen som tilføres kan enten være kjemisk eller organisk. Begge alternativene er imidlertid forbundet med verdifull ressursbruk, enten i form av kapital eller arbeidskraft. Mangel på godt jordsmonn blir derfor en særlig begrensning for de husholdene som ikke har penger til å kjøpe kunstgjødsel, eller har tid som kan frigis til å lage organisk gjødsel. De vanskeligstilte husholdene har dermed lavere motstandsdyktighet og et mindre handlingsrom til å begrense innvirkningen fra denne typen ekstern sårbarhetsfaktor. Et annet kostnadsøkende moment som kom frem under min empiriske undersøkelse var at mangel på fruktbar jord utløste et behov for å leie inn ekstra landområder. Ofte var det da snakk om dembo-land som befant seg i områder relativt langt vekk fra den opprinnelige gården. Dette medførte lengre reisevei, ekstraarbeid og ekstraavgifter.

Et utarmet jordsmonn fører til lav arealproduktivitet. Lav jordkvalitet kan dermed sies å ha en direkte innvirkning på folks matsikkerhet ettersom avlingsutbyttet blir lavt, og mer indirekte gjennom at det beslaglegger økonomiske ressurser som kunne vært brukt på mat.

5.3 Utilstrekkelig gjødsel og tilfredsstillende bruk

5.3.1 Utilstrekkelig gjødsel

Selv om et utarmet jordsmonn på mange måter er den underliggende faktoren for dårlig plantevekst, opplever likevel svært mange småbrukere mangel på gjødsel som den mest sentrale sårbarhetsfaktoren for deres hushold. Plantene må tilføres ekstra næringsstoffer gjennom gjødsel, men tilgangen fattige småbrukere har til gjødsel er ikke tilstrekkelig til å dekke det eksisterende behovet. Det foreligger med andre ord et næringsunderskudd.

Selv om bøndene jeg snakket med hevdet at jordsmonnet hadde blitt betraktelig dårligere i området den siste tiden, mente de at dette ikke var en begrensende faktor på lik linje med regnet, ettersom denne typen begrensning kan rettes opp igjen med påføring av tilstrekkelig

gjødseL. Særlig gjødseL i form av kjemiske innsatsmidler ble trukket fram i slike sammenhenger: «Kvaliteten på jordsmonnet de siste årene er dårlig. Vi pleide å høste mer. [...] Med tanke på jordkvalitet er det ingen problem. Hovedproblemet er regn. For om man mottar nok regn, kan man påføre kunstgjødseL» (nr. 2). I stedet for å vektlegge næringsfattig jordsmonn som den sårbarhetsfaktoren med høyest alvorlighetsgrad, rangeres altså mangel på innsatsfaktorer som kan rette opp dette næringsunderskuddet høyere. En slik holdning blant småbrukerne kan delvis forklares med en generelt sterk kultur for bruk av kunstgjødseL i Malawi. Subsidiert kunstgjødseL spiller en sentral rolle både politisk, økonomisk og sosialt. Som sårbarhetsreducerende tiltak jobber mange av småbrukerne aktivt med å gå til anskaffelse av kunstgjødseL fremfor å jobbe med bedring av jordstrukturen der det er mulig. KunstgjødseL kan øke avlingsstørrelsen, men maskerer snarere et næringsunderskudd enn å bygge opp kvaliteten på jordsmonnet (de Schutter 2013). Selv om kunstgjødseL langt på vei kan være en “quick-fix” for et næringsfattig jordsmonn er det et viktig økonomisk aspekt ved det hele. Bruk av kunstgjødseL er også kostbart, tross storpolitisk satsning på subsidieordningen (FISP). Senere i samtalen kunne den samme bonden fortelle om de økonomiske begrensingene til husholdet som gjorde at de slet med å skaffe tilstrekkelig kunstgjødseL:

Selv om vi ikke klager på jordsmonnet og dårlig fruktbarhet så jobber vi svært hardt for å finne kunstgjødseL vi kan påføre. Man ser at noen har nok kunstgjødseL. Så om de ikke har nok såpe så vil de kanskje dele den subsidierte kunstgjødseLbeholdningen og selge noe av det. Da kan jeg kanskje kjøpe litt, en tallerken eller noe slikt. Det er nemlig ikke alle som har mulighet til å motta subsidiert kunstgjødseL. (Nr. 2).

Forekomsten av kunstgjødseL er høy i Bolero, men kjøpekraften blant bøndene er lav. Dette foregriper dermed et viktig poeng som jeg kommer tilbake til i neste analysekapittel; at avhengighet til kunstgjødseL utgjør et problem ettersom kunstgjødseL i mange tilfeller ikke vil være tilgjengelig innenfor kostnadsrammene til småbrukerne.

Mangel på tilstrekkelig gjødseL forårsaker et næringsunderskudd i jordsmonnet som begrenser planteveksten. Dette fører til økt matusikkerhet blant hushold som avhenger av gode avlinger for sin overlevelse. I Bolero velger mange hushold å prioritere bruk av kunstgjødseL fremfor organisk gjødseL, til tross for at organisk gjødseL er et langt mer kostnadseffektivt alternativ. Dette skyldes delvis mangel på god veiledning for produksjon og bruk av organisk gjødseL (et

tema som vil bli behandlet nærmere under). For småbrukerne i Bolero er gjødsel den innsatsfaktoren som er forbundet med størst variasjon fra sesong til sesong. Den ustabile tilførselen bidrar til å øke sårbarheten.

5.3.2 Utilfredsstillende bruk

Anvendelse av kunstgjødsel som ikke tilfredsstiller kravene for bruk reduserer evnen innsatsmiddelet har til å øke avlingen. Om brukspraksisen ikke er tilnærmet optimal, kan bøndene ende opp med å få lav avkastning sett i forhold til investeringen (Kabuli og Mar 2005). Småbrukerne i Bolero benytter seg hovedsakelig av Urea eller fullgjødslet NPK som de får gjennom subsidieordningen. Begge er kunstgjødseltyper med høyt nitrogeninnhold. Urea er generelt den billigste kilden til nitrogen på markedet. Anvendelse av Urea krever aktsom håndtering, og utilfredsstillende bruk kan gjøre mer skade enn nytte. Ifølge *International Crops Research Institute for the Semi-Arid Tropics* må Urea kun benyttes når det er kraftig nedbør og jordsmonnet er godt fuktet. Innsatsmiddelet må heller ikke komme i direkte kontakt med frøet. Disse metodene vil forhindre at frø blir brent av det sterke stoffet (ICRISAT/MAI 2000). Det endrete nedbørsmønsteret i området har, som tidligere nevnt, gjort det svært vanskelig for bøndene å forutse når forholdene ligger til rette for påføring av kunstgjødsel. Bøndene kan oppleve en lengre oppholdsperiode i etterkant av påføring, hvilket er svært uheldig for planteutviklingen. I tillegg kan perioder med tidvis tung nedbør være et problem ettersom det kan skylle vekk det tilførte nitrogenet.

Et annet aspekt ved utilfredsstillende bruk av kunstgjødsel er at bøndene ofte velger å påføre den subsidierte gjødselen på tobakksplantene. Dette er imidlertid et formål denne kunstgjødseltypen ikke er tilpasset. Nitrogeninnholdet i Urea og NPK er høyere enn hva som er anbefalt til dyrking av tobakksplanter. De autoriserte forhandlerne jeg snakket med på et av utsalgsstedene fortalte at de anbefalte CAN til dette formålet. Selv om småbrukerne hadde fått mer uttelling for virkestoffene i gjødslet ved bruk på maisplantene, velger likevel svært mange bønder å bruke det på tobakksplantene. Forklaringen ligger antakelig i at tobakksplantene, ifølge bøndene, krever et visst minimum av kunstig tilført næring, mens maisplantene kan vokse kun med organisk gjødsel. Ettersom prisen for kunstgjødsel er høy på markedet, er subsidiert kunstgjødsel ofte den eneste tilgangen de fattigste bøndene har på denne typen gjødsel. Håpet om høy økonomisk avkastning fra tobakksdyrking gjør at bøndene velger å vie subsidiert kunstgjødsel til tobakksplantene. En bonde fortalte meg litt om hvordan

hennes hushold administrerte gjødselbehovet på gården: *«Grunnet devalueringen av kwachaen har prisen på kunstgjødsel blitt veldig høy. Tobakksplantene vi dyrker krever mye kunstgjødsel. Jeg bruker kun subsidiert kunstgjødsel på tobakken, og på maisen prøver jeg bare å bruke kompost og husdyrgjødsel»* (nr. 9).

Utilstrekkelig bruk av gjødsel fører til et næringsgap som begrenser avlingsveksten, både for mais og tobakksplanter. Grunnet økonomiske begrensinger, og utfordringer knyttet til bruk, viser det seg problematisk å få lukket dette gapet med tilførsel av kunstgjødsel slik som mange av småbrukerne ser ut til å foretrekke. Dette gjør dermed gjeldende et behov for å finne alternativer innenfor kostnadsrammene til bøndene, som også er mer anvendelig i møte med ustabile værforhold. Økt matsikkerhet og redusert sårbarhet forutsetter dermed effektiv landbrukspraksis som kan lukke dette næringsgapet og øke produktiviteten.

5.4 Lav effektivitet og dårlig utnyttelse av tilgjengelige ressurser

For å kunne øke produksjonen per arealenhet er det avgjørende å implementere effektive dyrkningsmetoder. I dag opplever småbrukerne i Bolero lav effektivitet som følge av blant annet mangel på jordbruksredskaper og mangelfulle veiledningsprogrammer rettet mot landbruksdrift. Lav effektivitet blir fort ensbetydende med et lavt produksjonsnivå.

5.4.1 Mangel på jordbruksredskaper

På landsbygda i Bolero var det stor mangel på mer faste innsatsfaktorer av typen gode jordbruksredskaper som kan redusere arbeidsmengden på gården. Dette ga lav effektivitet og produktivitet, men krevde svært høy arbeidsintensitet. Få jeg snakket med hadde andre jordbruksredskaper enn hakke, og nærmest ingen hadde tilgang til dyretrekraft som kunne avlaste arbeidsmengden. Arbeidsmaterialer, som plog og sprøytemiddelspreder, var de hjelpemidlene som bøndene knyttet størst bekymring til at manglet. Mangel på jordbruksredskaper vitner om at bøndene har lite økonomisk handlingsrom, og at få derfor har anledning til å investere i bedre utstyr. En av de mer velstående bøndene jeg var i kontakt med formulerte seg slik: *«Et av hovedproblemene jeg står overfor er mangel på gode redskaper og innsatsmidler. Dette begrenser meg i å produsere store, gode avlinger. Men vi kan jobbe med våre egne hender for å redusere utfordringene. Vi lever med naturen og landsbyinnbyggerne og det er bra»* (nr. 18). Fokusgruppediskusjonen underbygde påstanden denne bonden kommer inn på mot slutten; muligheten til å redusere den negative innvirkningen. Mangel på

jordbruksredskaper ble ikke opplevd som en svært kritisk faktor, da dette var et vedvarende problem småbrukerne hadde kunnet tilpasse seg ved å jobbe hardt.

5.4.2 Mangelfulle veiledningsprogrammer

Mangelen på nyttige jordbruksredskaper reduserer effektiviteten, men det foreligger også en mangel på gode landbruksrettede veiledningsprogrammer i Bolero. FAO (2014) hevder at veiledningsprogrammer av høy kvalitet vil være et av de mest sentrale virkemidlene for å fremme et miljømessig og sosialt bærekraftig landbruk fremover. Det fremsettes en påstand om at ytterligere investeringer i landbruksteknologi og utvikling (R & D) fortsatt er viktig, men at økt satsning på videreformidling av eksisterende kunnskap til landbrukshushold trolig er ennå viktigere. En styrket kobling mellom forskningsmiljøer og småbrukere kan bidra til mer maksimal utnyttelse av de ressursene hushold faktisk har til rådighet. Det kreves følgelig økt satsing videreformidlingsprogrammer, men også ytterligere fokus på landbruksforskning, hvor begge tiltakene bygger på et solid samarbeid mellom forskere, landbruksveiledere og småbrukere (UNEP 2008).

Småbrukerne jeg var i kontakt med fremstod som svært ressurssterke og kunnskapsrike, men omfattende endringer i betingende faktorer, som klimatiske forhold og jordkvalitet, stiller høye krav til tilpasningsevnen. Landbrukspraksiser som har blitt utviklet over tid, og som er tilpasset de lokale forholdene, vil kreve justeringer for å tilpasses nye dyrkingsforhold. Store deler av landbrukspraksisen i Bolero er som nevnt basert på en kunstgjødselavhengighet som både er kostbar og uforutsigbar i bruk ved ustabile værforhold. Mangel på informasjon om hvilke landbrukspraksiser som er mest optimale innenfor de økologiske og økonomiske rammene hushold skaper levebrødet sitt er problematisk, ettersom det reduserer det potensielle avkastningsgrunnlaget og dermed truer matsikkerheten. Mangelfull forskning og utilstrekkelig kunnskapsoverføring bidrar på denne måten til å opprettholde en sårbar posisjon. Fattige småbrukere trenger økt kunnskap om praksiser som kan sørge for mer effektiv utnyttelse av de ressursene de allerede besitter, og som er robuste i møte med klimaendringer. Veiledning i bruk av bærekraftige driftspraksiser som kan supplere den kunnskapen småbrukerne allerede besitter, vil trolig sette bøndene i bedre stand til å drive effektiv sårbarhetsreduksjon. Sårbarhet vil reduseres om småbrukere får utviklet mer effektive mestringsstrategier som styrker deres evne til å takle ekstern risiko.

Mange effektive landbrukspraksiser krever verken avansert teknologi eller kostbare implementeringsmetoder, men det krever derimot god veiledning som kan overbevise bønder om å ta de nye praksisene i bruk. Som IAASTD-rapporten (2009) bemerker, er det ikke enkelt å få småbrukere til å legge om landbruksdriften, da det innebærer endring av godt innarbeidde vaner og ofte kan utfordre kulturelle praksiser. Tilegnelse av tilstrekkelig kjennskap til nye driftspraksiser krever ofte lang tid, og innebærer forpliktelse til både opplæring og eksperimentering. For å redusere muligheten for å mislykkes, kreves det god faglig oppfølging. I Bolero må det eksisterende opplæringsgapet ses i sammenheng med mangel på landbruksveiledere. Landbruksveiledere i Malawi er statlige utsendinger som har i oppgave å videreformidle informasjon til småbrukere om hvordan de kan øke avlingen gjennom bevaringslandbruk. Dette er en form for faglig bistand hvor bøndene får hjelp til å legge om fra tradisjonelle og arbeidskrevende landbrukspraksiser til mer bærekraftige og klimarobuste praksiser (Herren 2013). I Bolero er det en skjevhet mellom antall landbruksveiledere og antall småbrukere. Det skulle opprinnelig vært tolv landbruksveiledere, men for tiden er det kun sju. Underbemanningen gir seg utslag i at få hushold får opplæring, oppfølgingen er dårlig og det er lange opphold mellom hvert besøk. En bonde oppsummerte: *«Vi har kun få landbruksveiledere. Antallet landbruksveiledere er lavt i forhold til antall bønder. Landbruksveilederne er få så de har ikke kapasitet til å besøke alle landsbyene. Så det er et problem»* (nr. 7).

Mangelfull kunnskapsformidling om bevaringslandbruk bidrar kun til unødig sårbarhet om informasjonen som blir gitt faktisk har en positiv effekt på levebrødet til småbrukere i Bolero. Dette kan da vurderes ut ifra hvorvidt de småbrukerne som er i jevnlig kontakt med landbruksveilederne i området, opplever at informasjonen de sitter igjen med er verdifull. Mitt generelle inntrykk er at disse bøndene syntes informasjonen de fikk var svært god. En eldre kvinne uttrykte tilfreds: *«De lærer oss hvordan vi bør dyrke mais på en måte som maksimere avlingen på åkeren, gjennom å bruke for eksempel husdyrgjødsel. De lærer oss hvordan vi kan få mest mulig ut av små landområder»* (nr. 9). En annen bonde forklarte mer inngående om hva han hadde fått ut av sin tilknytning til landbruksveilederen:

Informasjonen som vi får fra myndighetene gjennom landbruksveilederen er virkelig hjelpsom og det har vært tilstrekkelig for oss. Landbruksveiledere har kommet hit og gitt oss informasjon, så det har vært verdifullt. Det har vært nyttig for vi har lært om bevaringsjordbruk og fått råd om hvordan vi bør drifte gården. Vi har for eksempel lært hvordan vi bør dekke jordsmonnet med rester fra maisavlingen

og ting som det. De har til og med lært oss hvordan vi kan lage organisk gjødsel, ulike typer som fra geiteavføring og kompostering. De har gitt oss kunnskap relatert til planting, som hvor mange frø vi bør plante i hver grop og fure. Så det har vært svært nyttig. (Nr. 11).

Opplæringen i bevaringslandbruk vil for mange kunne bidra til å sette dem bedre i stand til å tilpasse seg de endrede værforholdene, samtidig som praksisen bidrar til å bygge opp jordstrukturen i det forringede jordsmonnet. Bøndene jeg var i kontakt med, følte at de var blitt mindre avhengige av kunstgjødsel som følge av opplæringen. Bevaringsjordbruk utelukker imidlertid ikke bruk av kjemiske innsatsmidler fullstendig, men det begrenser behovet betraktelig. Under opplæringen i bevaringsjordbruk er det fokus på at småbrukerne skal innføre bruk av plantegroper eller plantefurer der frøene skal i jorden. Dette skal erstatte tradisjonell praksis hvor bøndene hakker og vender jorden for å lage riller. Hensikt med disse gropene er blant annet at de samler opp regnvann og gir økt fuktighet til jordsmonnet. Gjennom dyrkningspraksisen øker også andelen organisk material i jorden på sikt, som igjen bidrar til å binde fukt. En annen positiv effekt er at mesteparten av jordforberedelsene som kreves kan gjøres før småbrukerne går inn i regntiden. Bøndene kan dermed begynne såingen tidligere, dette er positivt i møte med kortere regntider.⁴ En studie gjennomført av FAO (2001) som omhandler økonomiske spørsmål tilknyttet bevaringslandbruk, viser i tillegg at bevaringslandbruk er en mer effektiv utnyttelse av knappe landressurser ettersom det resulterer i høyere årlig nettoavkastning per ha. Dette skyldes både at avlingsutbyttet økte på små gårder, og at de økonomiske utgiftene ble redusert som følge av bruken av organisk gjødsel. Denne studien er da i tråd med oppfatningen som den kvinnelige informanten (nr. 9) uttrykte over. En begrensning ved bruk av organisk gjødsel er mange steder mangel på husdyravføring. Dette er imidlertid ikke et veldig stort problem i Bolero ettersom de fleste eier mindre husdyr som kyllinger, geiter, harer og griser. Ettersom geitene stort sett går fritt kan de som ikke eier husdyr, eller har få, gå rundt og plukke i nærområdet. Enkelte sårbare og vanskeligstilte grupper, som syke og eldre, kan likevel møte på problemer. Som en eldre enke fortalte: *«Jeg bruker litt husdyrgjødsel. Den lager jeg fra geiteavføring. Jeg har ikke egne geiter, men jeg går til andre folks innhegninger også samler jeg litt rundt forbi. Men jeg får ikke nok til en god avling for jeg er gammel og mangler energi»* (nr. 2).

---

⁴ <http://www.norad.no/no/tema/klima-milj%C3%B8-og-naturressurser/biologisk-mangfold/biologisk-mangfold-og-klima/klimarobust-landbruk> Lest 13.09.2014

Usikkerhet knyttet til hvorvidt man vil få tilstrekkelig opplæring og oppfølging fra landbruksveiledere har imidlertid bidratt til å gjøre småbrukerne tilbakeholdne når det kommer til omlegging av tradisjonelle landbrukspraksiser. Jeg tolket situasjonen som at bøndene opplevde risikoen som høy grunnet usikkerhet knyttet til bruk av nye metoder. Tilbakeholdenheten er forståelig, ettersom fattige som nevnt har en tilbøyelighet til å være risikou villige grunnet et lite økonomisk handlingsrom. Denne typen situasjoner avdekker hvor viktig det er å forstå sårbarhet i et temporært lys. Gårsdagens økonomiske situasjon påvirker dagens handlingsrom og dermed også grunnlaget for morgendagens matsikkerhetsstatus. Mine betraktninger kan sies å være i tråd med overnevnte FAO rapport (2001) hvor det påpekes at husholds muligheter for å forvalte sine landressurser begrenses av deres økonomiske ressurser. Et fattige hushold vil dermed ha et betraktelig innskrenket handlingsrom.

Å lukke gapet av landbruksveiledere er åpenbart ikke en fullstendig løsning på matsikkerhetsutfordringen i seg selv, men et bidrag som kan gi økt kjennskap til bærekraftige dyrkningsmetoder som er bedre tilpasset den politiske, økonomiske og økologiske konteksten småbrukerne inngår i. Dette kan være med på å redusere sårbarheten overfor ulike eksterne sårbarhetsfaktorer.

5.5 Landmangel

Mangel på land er en av de sårbarhetsfaktorene som stadig ble knyttet til redusert matsikkerhet i mine intervjuer, og effektiv utnyttelse av landarealer fremstår derfor som essensielt for å øke matsikkerheten blant bøndene i Bolero. Under fokusgruppediskusjonen ble landmangel trukket fram som en av de høyest rangerte sårbarhetsfaktorene i området. Størrelsen på åkerlandet som bønder drifter, ligger i gjennomsnittet på 1 ha i Bolero, men mange forvalter som nevnt enda mindre. Det er utfordrende å skape et stabilt og bærekraftig levebrød med utgangspunkt i så knappe landressurser.

I Bolero er det imidlertid ikke tilgjengelighet av land som er hovedproblemet, men tilgangen til land. En bonde kom med følgende utsagn: «*Den største hindringen er at jeg ikke har tilstrekkelige mengder jordbruksland som jeg eier*» (nr. 11). I alle landsbyene jeg var i kontakt med, var det jordbruksland tilgjengelig for leie. Etter at tobakksplantasjedriften ble lagt ned på begynnelsen av 1990-tallet, ble det frigitt land til småbrukerne i området. I tillegg blir jordbruksland gjort tilgjengelig når folk flytter ut av landsbyen for lengre perioder. Utflytterne

har fortsatt rettigheter til landet, men vanlig praksis er at de leier ut åkeren sin mens de er vekke. I enkelte områder av Bolero er det også store forekomster av "jomfruland" (*virgin land*). Dette er urørt land. Det kreves derfor mye arbeid å rydde landet og begynne en dyrkningsprosess. Ofte er småbrukernes arbeidskapasitet redusert grunnet mangel på energi, og de orker ikke å begynne på en så arbeids- og tidkrevende prosess. En kvinne fra et relativt velstående hushold som selv leide fruktbart dembo-land, fortalte: «*Energien man har er ofte ikke nok, om man har nok energi til å dyrke sitt eget land og rydde virginlandet kan man det, men som oftest er folk begrenset når det kommer til energi*» (nr. 19). Jomfruland har også formelle eiere, så dette landet må også leies før det eventuelt kan tas i bruk, men prisen er relativt lav i sammenligning med mer attraktive landområder.

I Bolero er landområder snarere å anse som en halvfast innsatsfaktor, enn en fast, ettersom landmengden småbrukerne disponerer er stadig avtagende. Størrelsen på landområdene er blitt redusert som følge av befolkningsveksten. Dette har skjedd gradvis over mange år ettersom landet blir delt mellom sønnene på gården, hvilket er vanlig kulturell praksis i nordområdene i Malawi. Familier er pliktet til å gi land til sønnene når de er blitt voksne eller gift. Husholdet må da dele på allerede svært knappe landressurser. En svært fattig kvinne fortalte oppgitt: «*Det er en veldig håpløs situasjon, og jeg har egentlig ikke nok land. Men jeg må gi dem [sønnene] landområder, men da blir det ikke nok til å produsere tilstrekkelig mat til den gjenværende familien*» (nr. 13). Dette utsagnet beskriver godt fortvilelsen som var å spore hos mange av mine informanter knyttet til dette temaet.

Etableringen av Bolero Rural Growth Centre har også ført til økt press på landområdene. Selv om bøndene stort sett var svært fornøyd med utviklingen som var kommet med etableringen av vekstsenteret, kunne denne bonden fortelle at det også var skyggesider:

All positiv utvikling bringer også med seg noen negative aspekter. Før når det ikke var noen handelssenter var det færre folk. Men folk immigrerte til området blant annet for å hjelpe til med og bygge senteret. De nyinnflyttede måtte også få landområder. De har flyttet inn i landsbyer og landsbylederne har gitt dem små landområder, men ikke nok. Dette har medført at det har blitt mindre land per person. (Nr. 11).

I tillegg til at de som bygde senteret har fått tildelt land, har etableringen av vekstsenteret ført til en vedvarende trend av tilflytning til området. Disse innflytterne får ofte et lite område hvor de kan bygge hus i en landsby, men de må leie åkerområder for landbruksdrift.

Små landområder har derfor blitt en stor utfordring for mange hushold. Og da særlig for de mer tallrike husholdene med dårlig jordsmonn – disse husholdene vil ha en spesielt høy grad av sårbarhet. Svært mange hushold i Bolero ser seg nødt til å leie inn tilleggsland for å øke forutsetningen for og kunne produsere en stor nok avling til å dekke familiemedlemmenes matbehov gjennom hele året. En trang økonomi gjør det imidlertid vanskelig for folk å leie land hvert år. Økt etterspørsel etter leie av jordbruksland i området er med på å presse prisene opp, da spesielt på det ettertraktede dembo-landet. Tilflytningen har bidratt sterkt til denne prisøkningstrenden. Kostnadene forbundet med landleie absorberer også store deler av den økonomiske gevinsten som husholdene sitter igjen med etter salg av avlinger, og presser dermed ned fortjenesten. I tillegg til at leie av land er en kostbar investering, er det også en investering det er knyttet stor usikkerhet til. Bøndene har ingen garanti for at det blir en god vekstsesong hva angår for eksempel mengden nedbør. Betydningen til en slik type betingende faktor gjør at det knyttes usikkerhet til hvorvidt småbrukerne får god avkastning på investeringen, eller om vedkommende i det hele tatt får dekket utgiftene. Bekymring knyttet til en mulig forestående risiko som dette gjør at investeringsviljen blir redusert. Grunnet et begrenset økonomisk handlingsrom, er det ikke sikkert bønder tør å investere i mer tilleggsland. Selv om de har midler til å dekke leieutgiftene, er det ikke sikkert de har økonomisk kapasitet til å dekke et potensielt tap i tillegg.

5.6 Mangel på arbeidskraft

Selv om bøndene jeg snakket med hadde svært små åkerlapper, var det mange som meldte om et arbeidskraftunderskudd på gården. Mangel på arbeidskraft forhindret dem fra å få ut det fulle potensialet de mente lå i jorden. Arbeidsunderskudd på små åkerlapper fremstod som et paradoks. Fenomenet er imidlertid ikke unikt i Malawi. Alwang og Siegel (1999) hevder at mange beslutningstakere og forskere feilaktig har forutsatt at den dårligst utnyttede ressursen som småbrukere besitter i landet, er egen arbeidskraft. Denne antagelsen er basert på en observasjon av høy befolkningstetthet og lite tilgjengelig land. Alwang og Siegel påstår derimot at selv om størrelsen på åkerlappene er små, så foreligger det likevel mangel på arbeidskraft i mange hushold. Dette paradoksale forholdet kom også tydelig frem i mine empiriske funn. Ettersom bøndene jeg snakket med, opplevde at de ikke hadde arbeidskapasitet til å rekke over alle gjøremålene på gården innenfor et avgrenset tidsrom, ønsket mange å leie inn tilleggsarbeidskraft, enten i form av en leiarbeider eller ganyu. Å leie

inn arbeidskraft er imidlertid noe de færreste kan ta seg råd til. En kvinnelig bonde fortalte følgende om en presset situasjon i hennes hushold:

Vi leier ikke inn arbeidskraft, men det betyr ikke at vi har nok arbeidskraft tilgjengelig. Vi har dessverre ikke nok penger til å leie inn arbeidskraft. Derfor straffer vi oss selv med å jobbe hardt på gården for vi har rett og slett ikke nok penger til å betale en leiarbeider. Vi må bruke de pengene til å kjøpe grunnleggende ting. (Nr. 19).

Innenfor landbruket oppstår intensitetstopper hvor det kan være vanskelig for et hushold å møte arbeidskravene. Selv om husholdene stort sett klarer å forvalte åkeren gjennom året, kan det oppstå kortere perioder hvor de ikke klarer å legge inn nok arbeidstimer som en familie. I slike tilfeller velger enkelte å leie inn litt ekstra arbeidskraft for å bøte på arbeidsunderskuddet. Selv om det er dyrt å leie inn arbeidskraft, kan det vise seg lønnsomt sett i forhold til det økonomiske underskuddet man muligens møter om avlingen slår feil grunnet dårlig ettersyn. Det er kostbart å ikke få en god avling. Derfor anser også mange det som mer lønnsomt å investere i hjelp til enkelte arbeidsoppgaver. En fattig enke sa følgende om arbeidspresset hun opplevde: «*Når det kommer til aktiviteter på gården, så ville det vært vanskelig å bli ferdig i tide. Så det er meningen at man skal leie inn hjelp. Vi klarer ikke å gjøre alle aktivitetene selv, for det er mange aktiviteter som må gjøres, som for eksempel lusing og påføring av kunstgjødsel*» (nr. 14).

Spesielt ved sykdom kan det oppstå et arbeidsunderskudd. Sykdom fører til redusert arbeidskapasitet på gården. Bøndene fortalte at det er svært vanlig å bli syk i vekstsesongen. Vekstsesongen er blant annet høysesong for malaria og diaré. Dette skyldes at myggen formerer seg ytterligere grunnet alt regnvannet som samler seg i dammer. I tillegg er også sult meget utbredt disse månedene, hvilket fører til nedsatt immunforsvar, som igjen gjør bøndene mer mottakelig for disse sykdommene. I tillegg til at sykdom forekommer mer hyppig, har den også større skadevirkning i dette tidsrommet. Dette skyldes at vekstsesongen er et kritisk tidspunkt for plantevekst og den tiden i løpet av året hvor det kreves størst arbeidsinnsats. Ettersom sykdomstoppen og den mest intensive arbeidsperioden sammenfaller, opplever mange bønder et underskudd på arbeidskraft. En eldre bonde fortalte om et av hovedproblemene hun står overfor hva angår effektiv produksjon:

Mengden arbeidskapasitet vil avhenge av helsen, når jeg er frisk kan jeg gå ut å dyrke, men når jeg er syk er det lite som blir gjort. Sykdom er et problem for det å kunne dyrke

tilstrekkelig på arealene jeg besitter. Når jeg er frisk går ting bra. Når jeg er syk blir gårdsarbeidet utsatt, selv om jeg har kunstgjødsel. Om jeg er syk betyr det at jeg ikke kan gjøre noe. (Nr.1).

Sykdom er et stort problem som kan bli redusert ved innleie av tilleggskraft. Selv relativt fattige hushold kan bli presset til å investere i tilleggskraft under slike forhold, tross lav kapitalbeholdning. Et annet fenomen er arbeidsunderskudd på tilleggsland. Dette er imidlertid en problematikk som er forbeholdt det mer økonomisk privilegerte sjiktet av samfunnet. De mer velstående husholdene i Bolero leier da inn mer land enn det familien klarer å forvalte på egenhånd. Dette tilleggslandet krever ekstra arbeidskraft. Spesielt vanlige viste det seg å leie inn ekstra landområder til tobakksdyrking. Tobakksplantene er svært arbeidsintensive vekster som krever mye ettersyn.

Det var imidlertid ikke alle som anså det som en økonomisk lønnsom investering å leie inn ekstra arbeidskraft for og lukke arbeidsgapet. Det var skepsis knyttet til det å la noen andre forvalte livsgrunnlaget, og det ble av enkelte hevdet at innleide ikke så etter åkeren på en tilfredsstillende måte. Skepsisen kan skyldes en tro om at mangel på egeninteresse hva angår kvaliteten på sluttresultatet medførte dårlig utført arbeid. En tobakksbonde fortalte: *«Vi har leid inn tidligere, men ikke i år. Jeg fant ut at om man har en leiearbeider, så tar de ikke hånd om gården på samme måte som man selv kunne gjort. Så man ender opp med å kaste bort mye penger. De tar ikke hånd om avlingen skikkelig»* (nr. 17). Andre påstod derimot at den innleide arbeidskraften gjorde en tilstrekkelig god jobb. Disse sa at nøkkelen lå i å leie inn folk man kjente, og som man visste ville utføre et godt og ærlig arbeid.

Svært mange opplevde utilstrekkelig arbeidskapasitet på gården, men det var hovedsakelig de mer velstående husholdene i Bolero som hadde økonomisk frihet til å gjøre noe med det. Dermed oppstår en tydelig differensiering hvor de mer vanskeligstilte husholdene opplever en høyere grad av sårbarhet ettersom deres evne til å møte denne typen matsikkerhetsutfordring er langt dårligere.

5.7 Engasjement innen ganyu

Paradokset med små åkerlapper og mangel på arbeidskraft later til å ha sin hovedforklaring i et annet sosialt fenomen, nemlig engasjement innen ganyu. En bonde jeg var i kontakt med satte ord på den paradoksale situasjonen: *«Ja, det er potensial til å få ut nok mat fra jorden vi*

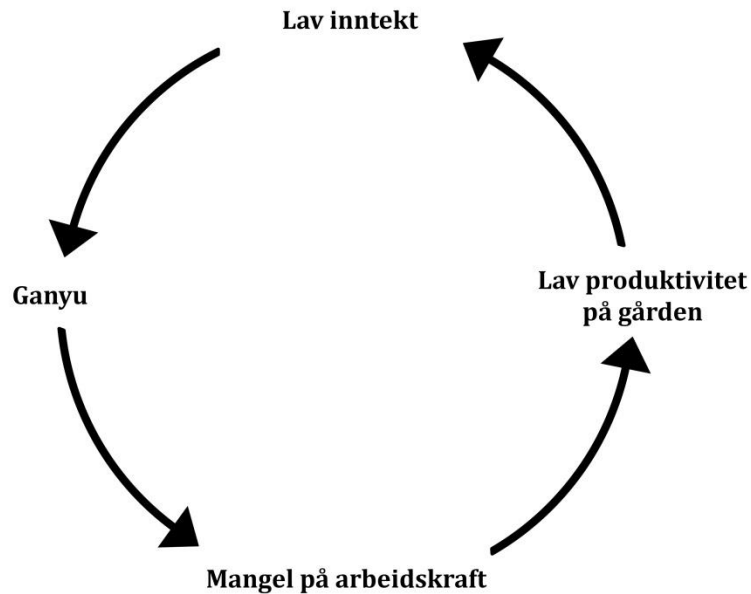
har, problemet er at istedenfor å jobbe på gården må jeg drive ganyu. Hadde jeg kunnet investert all arbeidskraften i gården min, hadde det vært mer potensial» (nr. 15). Uttalelsene hennes lot til å være i samsvar med manges opplevelse av situasjonen. For selv om hushold opplever arbeidsunderskudd og ikke har kapasitet til å ta hånd om jorden de allerede forvalter, kunne husholdene under andre økonomiske omstendigheter hatt produksjonsevne til å dyrke på ennå større landområder. Alwang m.fl. (2001) har estimert at arbeidskraft kun blir en begrensende faktor om størrelsen på egneide landområder overskrider henholdsvis 2,2 ha for hushold med mannlig overhode, og 1,7 ha for hushold med kvinnelig overhode. Bortimot alle husholdene jeg var i kontakt med i Bolero, skulle angivelig hatt et arbeidsoverskudd, men gjennom ganyu blir et arbeidsoverskudd på egen gård omgjort til underskudd.

Ganyu viste seg å ha en svært sentral plass både sosialt og økonomisk i Bolero. Ganyu må, slik jeg tolker det, forstås som en motstandsmekanisme som iverksettes av vanskeligstilte hushold for å kunne takle meget utfordrende omstendigheter. Dimowa, Michaelowa og Weber (2010) påpeker at behovet for å påta seg denne typen løsarbeid oppstår i situasjoner hvor muligheten til å diversifisere levebrødsporteføljen er svært begrenset. Engasjement innen ganyu vitner ofte om desperasjon, og bøndene engasjerer seg i denne typen arbeid i mangel på bedre alternativer. Ganyu er ikke del av en bærekraftig levebrødstrategi, og småbrukerne slutter med ganyu så snart det lar seg gjøre.

De bøndene som engasjerer seg i ganyu i Bolero, vil være svært nære, eller allerede ha falt under, terskelgrensen for matusikkerhet. Bøndene befinner seg da i en ytterst sårbar posisjon og blir tvunget til denne typen motstandsmekanismer basert på kortsiktige løsninger. Ganyu reduserer muligheten for sult i dag, men gjør at bøndene kan bli fanget i det jeg vil beskrive som en negativ sårbarhetsspiral (se figur 4).

5.7.1 Negativ sårbarhetsspiral

Ved å ta på seg ganyu kan hushold bli presset inn i en negativ trend som ytterligere forsterker sårbarheten og svekker matsikkerheten. Jeg vil i denne seksjonen gå nærmere inn på de ulike leddene ved denne prosessen som består av lav inntekt, ganyu, mangel på arbeidskraft og lav produktivitet på gården som igjen fører til lav inntekt.

Figur 4. Negativ sårbarhetsspiral Kilde: Feltarbeid.

Første ledd i prosessen er lav inntekt, eller rettere sagt mangel på omsettelig kapital. Grunnen til at småbrukere i utgangspunktet begynner å engasjere seg i ganyu, skyldes en vanskeligstilt økonomisk situasjon. Med bakgrunn i de ulike sårbarhetsfaktorene jeg har gjennomgått tidligere, kan man trekke konklusjonen at bøndene i Bolero lever i et miljø preget av relativt høy risiko. En rekke sårbarhetsfaktorer virker sammen og gjør at helt grunnleggende overlevelse til tider kan være preget av usikkerhet. De midlene som inngår i levebrødsporteføljen til bøndene tæres på gjennom lengre perioder preget med usikkerhet, og gjør at bøndene ikke får bygd seg opp en solid ressursbeholdning. Småbrukerne jeg snakket med hadde begrenset tilgang til omsettelig kapital. De hadde få eller ingen fysiske gjenstander eller finansielle ressurser de kunne benytte seg av i krisetider. De hadde dermed lite å falle tilbake på. Spesielt større kriser og rystelser kan få en triggereffekt og utløse hungersnød. I Bolero var tørken i 2001 et eksempel på en slik triggerhendelse som rammet innbyggerne med høy styrke og intensitetsgrad. Feilslåtte avlinger frembringer behov for å kjøpe mais på markedet, men grunnet lav ressursbeholdning vil kjøpekraften da i mange tilfeller ikke strekke til. Malcomb, Weaver og Krakowka (2014) har bemerket at rystelser av en viss størrelsesordenen ofte vil kunne avdekke både tidligere og eksisterende sårbarhet. Dette understreker det faktum at katastrofer er sammensatte hendelser. Hushold har ofte lite handlingsrom som et resultat av forhenværende hendelser. Gårsdagens matsikkerhetsstatus

påvirker på denne måten dagens økonomiske handlingsrom. For å anskaffe midler til å kunne forbedre en presset forbrukssituasjon blir ressursfattige hushold tvunget til å selge arbeidskraften sin. De omgjør arbeidskraften sin til en ressurs de kan selge grunnet mangel på andre former for omsettelig kapital. Småbrukerne strekker seg langt for ikke å selge produktive innsatsmidler. De involverer seg heller i ganyu for å slippe å selge eiendeler i trange perioder, og for umiddelbart å kunne lindre sult. En bonde fortalte:

Vi er involvert i ganyu slik at vi kan få penger til å kjøpe mat når vi ikke lenger har mat fra egen avling. Det har ikke forekommet at vi har måttet selge ting eller verdier for å kunne kjøpe mat. Vi kan ikke selge de få eiendelene vi har. Vi tar heller i bruk andre muligheter for å skaffe inntekt slik som salg av arbeidskraft. Både jeg og min mann må involvere oss i ganyu. (Nr. 2).

Spesielt problematisk oppleves krisetider for fattige hushold som også har mangel på et sosialt støttenettverk. Dette innebærer at de ikke kan låne mat fra bekjente som er lettere berørt av krisen. Som en vanskeligstilt bonde med svakt nettverk forklarte under et intervju: «*Vi kan ikke spørre noen om mat her i trange tider, vi må tilby arbeidskraft*» (nr. 13).

Andre ledd i prosessen blir da at de må engasjere seg i ganyu. Mesteparten av ganyu blir utført i regntiden. Det er også da etterspørselen er størst. Intensitetstoppene gjør som nevnt at enkelte hushold ønsker å leie inn ekstra arbeidskraft. Vanskeligstilte går rundt og tigger om jobb i hushold de anser som mer velstående i håp om at disse trenger hjelp til arbeidsoppgaver på gården. En eldre kvinne fra et svært fattig hushold fortalte meg litt om prosessen: «*Vi går for det meste rundt og leter etter ganyu i hjemmene. Har de det, tar vi jobben. Andre ganger så annonserer kanskje noen at de trenger hjelp*» (nr. 15). Den samme kvinnen fortalte også at det var vanlig å utføre ganyu utenfor landsbyen. Dette kan delvis forklares med at det er et sosialt stigma tilknyttet denne typen engasjement. Det er nedverdiggende å tigge om arbeid hos hushold som er mer velstående. Enkelte vil derfor søke om ganyu utenfor landsbyen av skam og forlegenhet, ettersom folk ikke kjenner dem der. Om man finner ganyu lengre unna får man imidlertid som en naturlig følge lengre reisevei, dette stjeler verdifull tid og det kompenseres ikke økonomisk.

Etterspørselen for å ansette ganyu sammenfaller med behovet for å utføre ganyu. Det er gjerne like i forkant av, eller under vekstsesongen, at behovet for å engasjere seg i ganyu oppstår. I dette tidsrommet krever gårdsdriften kjøp av innsatsmidler, og småbrukere trenger penger for

å fylle opp tomme matreserver. De husholdene som trenger ganyu-inntekt for kjøp av kunstgjødsel vil begynne engasjementet i september og november, mens de husholdene som gjør det for å stille sulten hovedsakelig vil engasjere seg mellom januar og mars. Under den første bolken vil hovedoppgavene være rydding og klargjøring av land, samt litt såing, mens bolk nummer to vil gå med til luking, innhøsting og sortering av tobakksblader. Et ganyu-engasjement kan vare i alt fra én dag til en lengre periode, og bøndene vil gjerne søke jobb hos flere ulike oppdragsgivere i løpet av en sesong.

På samme måte som fattige småbrukere verner om sine produktive innsatsmidler, ser heller ikke bøndene lett på å diversifisere levebrødsporteføljen i denne retningen. De utsetter derfor til det lengste med å engasjere seg i ganyu, da dette stjeler mye arbeidskapasitet. Mange vil derfor redusere antall måltider og foreta en sultrasjonering før de iverksetter ganyu som en motstandsmekanisme. De kan gå ned på så lite som ett måltid per dag før ganyu blir aktuelt. Når både mann og kvinne i husholdet er engasjert i ganyu, vitner det følgelig om en svært vanskeligstilt familie som befinner seg i en meget sårbar situasjon. Mangelen på mat senker også energinivået, noe som gjør det enda vanskeligere å skjøtte både andres og egen gård.

Ledd nummer tre i prosessen er da også nettopp mangel på arbeidskraft på egen gård. Engasjement innen ganyu gjør at svært mange bønder ender opp med å forsømme egne åkre grunnet et arbeidsunderskudd. I et forsøk på å dekke et umiddelbart behov for mat blir småbrukerne presset til å utøve ganyu på et tidspunkt som er kritisk for en vellykket avling. Følgende kom frem i en samtale med en kvinnelig bonde om hvordan hennes og mannens engasjement innen ganyu påvirket aktivitetene på deres gård:

Intervjuobjekt: Jeg fordeler tiden slik at jeg på morgenen vil dra til min gård, og så gjør jeg ganyu etter det. Tiden jeg da får på gården min er veldig liten, fordi jeg bruker mye tid i de periodene på å gjøre ganyu. Så kanskje jeg bare bruker en time på min gård og det er ikke nok.

Intervjuer: Hva slags arbeid er det du skulle gjort på din åker som du da ikke får tid til?

Intervjuobjekt: Jeg skulle jobbet med jorden og for eksempel laget renner. Tiden vi utfører ganyu er egentlig tiden vi skulle vært på egen gård. Vi finner at mangel på mat i vekstsesongen er et stort problem fordi det betyr at vi må involvere oss i ganyu. Jeg må jobbe på mine venners gård, mens min gård bare ligger der og venter. (Nr.15).

Engasjementet i ganyu kan føre til forsinkelser, dårlig utførelse eller i verste fall at de ikke får gjort påkrevde oppgaver på egen gård. Sen landrydding og planting, og utidig og utilstrekkelig lusing, er noen av de manifestasjonene som kan synliggjøre mangel på arbeidskraft (Alwang og Siegel 1999). Fattige småbrukere kan befinne seg i en situasjon hvor de må plante seint fordi de først må utføre ganyu for å tjene penger nok til å kunne kjøpe såfrø. Andre vil ha nok tid til å klargjøre landet også, ettersom disse arbeidsoppgavene blir utført på et tidspunkt hvor hushold er mindre presset på mat og tid, men opplever at de må engasjere seg i ganyu når de skulle luket ugress.

Denne typen forsømmelse av egne landressurser vil ha en innvirkning på produktiviteten og medføre lavere avling, som da er ledd fire i prosessen. Grunnet ganyu får hushold en lav landbruksavkastning sett i forhold til arbeidskraften som faktisk ligger i husholdet og landressursene husholdet besitter. Ifølge Whiteside (2000) vil konkurransen mellom ganyu og dyrking på egen gård være kritisk. Forsinket rydding av land og sen planting blir estimert til å redusere avlingen med 20–30%. Utidig eller utilstrekkelig lusing kan redusere avlingene med tilsvarende størrelsesorden. Ganyu-engasjement kan dermed bidra til å forsterke fremtidig sårbarhet, og minske matbeholdningen kraftig.

Arbeidsbegrensningene som legges på egen gårdsaktivitet, kan også forhindre bøndene fra å iverksette driftspraksiser som er mer intensive, men som kanskje kunne vært mer inntektsbringende. Ganyu kan for eksempel gjøre det vanskelig for småbrukerne å diversifisere levebrødsporteføljen til dyrking av mer lønnsomme plantevekster ettersom dette kan være tidkrevende arbeid som krever mye oppfølging. Et annet eksempel vil være omlegging til bevaringslandbruk. En slik omlegging er som nevnt svært tidkrevende i oppstartsfasen, men har potensiale til å redusere avhengigheten av dyre innsatsmidler på sikt. Ganyu forhindrer dermed bønder fra å praktisere mer lønnsomme driftsformer.

Det er spesielt de med litt større landområder som opplever at ganyu påvirker produktiviteten. Det er ikke alle som i utgangspunktet har nok landressurser til å brødfø egen familie, som de som tidligere har blitt omtalt som funksjonelt landløse. For disse kan det være mulig å utføre ganyu, og i tillegg finne nok tid til å se etter egen gård. Ganyu konkurrerer for denne gruppen ikke tidsmessig med eget gårdsarbeid, og produktiviteten blir heller ikke berørt:

Jeg ser ingen problemer ved å utføre ganyu ettersom vi gjør det når vi mangler viktige varer som mat eller såpe. Så om vi engasjerer oss i ganyu så klarer vi å forsyne familien med disse tingene. Vi har vår egen gård, men vi deler opp tiden, så kanskje i dag jobber jeg på egen gård og neste dag gjør jeg ganyu [...] Jeg har lite land på gården min, så om jeg gjør ganyu så får jeg større inntekt. Om jeg gjør ganyu så vil jeg kunne øke pengebeholdningen og kjøpe mat. (Nr. 2).

Den negative sårbarhetsspiralen videreføres ved at inntekten husholdene mottar for ganyu er lav. Utbetalingen er svært dårlig sett i forhold til arbeidet som faktisk utføres. Bønder jeg snakket med følte ikke at utbetalingen harmonerte med arbeidsinnsatsen. Et kvinnelig husholdsoverhode uttalte: *«Jeg kan kanskje dyrke på et stort landområde, men pengene jeg mottar er kun et lite beløp. Slik er det her»* (nr. 14). For én dags arbeid kan bøndene få utbetalt en sum som ikke dekker annet enn dagsbehovet for mat, og da ikke nødvendigvis dagsbehovet til hele familien. I slike situasjoner må alle de voksne medlemmene i husholdet vie sin arbeidskapasitet til ganyu. Whiteside (2000) har dokumentert tilfeller hvor også barns arbeidskraft blir benyttet for å dekke matunderskuddet gjennom ganyu. Det var imidlertid ingen som gjorde seg bekjent med dette blant husholdene jeg var i kontakt med, men en slik handling ville trolig vært forbundet med mye skam, så dette betyr ikke nødvendigvis at slike desperasjonspregede levebrødsstrategier fant sted under ekstreme krisetider også i Bolero.

Ettersom bøndene knapt nok får lønn til å sikre overlevelse fra dag til dag, fører dette til at bøndene må engasjere seg i ganyu gjennom store deler av vekstsesongen. Det vil da heller ikke være mulig å spare eller investere i egen gård med utgangspunkt i disse lønnsutbetalingene. De ekstremt lave lønnsutbetalingene gjør at engasjement innen ganyu kun lønner seg i krisetider, og ikke som en strategi til å videreutvikle og forbedre levebrødet. Grunnen til at lønnsutbetalingen er så lav, er at etterspørselen etter ganyu overgår tilbudet. Selv om tidsperioden for tilbud og etterspørsel sammenfaller, som tidligere nevnt, er det likevel flere som søker ganyu enn det er behov for. Dette reduserer forhandlingsmakten til de som utøver ganyu. De har lite medbestemmelsesrett knyttet til spørsmål som angår lønnsgodtgjørelser for arbeidet som utføres, samt overfor typen oppgaver som skal gjennomføres.

I økonomisk dårlige tider viste det seg også vanlig at utbetalingen ble gjort i mat og ikke penger. Bøndene faller da tilsynelatende helt ut av det formelle markedet og blir del av en mer uformell bytteøkonomi. Utbetaling vil i de aller fleste tilfeller være mais. Bøndene vil da ikke

lenger være en økonomisk aktør på markedet som oppkjøper av matvarer. Ganyu blir i slike tilfeller en “hånd til munn”-strategi for å takle ekstremt utfordrende tider. Disse bøndene står imidlertid ikke helt utenfor markedet. Selv om de ikke lenger er aktive deltakere grunnet mangel på kapital, påvirkes de av markedstrendene. Arbeidsmengden som kreves av dem ble etter alt å dømme endret med maisprisen på markedet. På denne måten berøres bøndene av markedsendringene, selv om de formelt sett har falt utenfor. Som en svært vanskeligstilt bonde fortalte: «*Betalingen man får avhenger av prisen for mais på markedet. Om en tin [20 kg] koster 1000 MWK⁵, betyr det at man må dyrke landområder hvor avkastningen samsvarer med denne prisen. Om prisen på mais ligger på 2500 MWK, betyr det at man vil få utdelt et stort landområde man må se etter*» (nr. 14). Uttalelsene til en annen bonde jeg var i kontakt med, støttet oppunder dette utsagnet. I tillegg til å hevde at arbeidsmengden som utføres øker med prisen for mais på markedet, trakk bonden også inn et annet interessant moment:

Om jeg kan sammenligne tidligere år med disse årene, så finner man at det var enklere før. Før kunne man dyrke et lite område med land og fortsatt motta mye mat, men nå ser man at eieren av landet kan gi deg et stort område du må jobbe på, men fortsatt motta lite betaling. Fordi nå for tiden så høster folk lite mais fra landet til sammenligning med tidligere. (Nr. 2).

Det at produktiviteten har gått ned som følge av sårbarhetsfaktorer som ustabilt regn og utarmet jordsmonn, gjør dermed at området som må dyrkes, blir enda større. Både høye matpriser på markedet og lav avkastning for utført arbeid gjør at arbeidskravene blir høye.

Godtgjørelsene for utført ganyu trenger ikke nødvendigvis å komme hele husholdet til gode. Spesielt blir dette et problem når utbetalingen skjer i kontanter. Kulturell praksis i Bolero tilsier at det er menn som styrer pengebeholdningen. Flere kvinner jeg snakket med, bemerket at det var et problem at penger ikke ble benyttet til mat, men at mennene drakk opp disse midlene. Det viste seg ikke å være uvanlig at menn tok på seg ganyu på dagtid, for så å drikke opp disse pengene senere på kvelden.

Alt i alt ser det ikke ut til at ganyu øker det økonomiske handlingsrommet til bøndene som må engasjere seg i denne praksisen. Grunnet forsømmelse av egen gård sitter bøndene igjen med en liten avling, som gjør at maten de selv produserer ikke vil vare året gjennom, hvilket

---

⁵ 100 mwk tilsvarer 1,43 NOK 10. nov 2014: http://no.coinmill.com/MWK_calculator.html#MWK=100

medfører høy sannsynlighet for at de må påta seg ganyu også neste sesong. Bøndene er da fanget i en negativ sårbarhetsspiral som medfører lav produktivitet og økt matusikkerhet. Her vil husholdet befinne seg helt til de finner en måte å bryte ut av den negative trenden. Negative sårbarhetsspiraler kan avløses av en positiv spiral om bøndene finner en måte å takle risiko, aktivere ressurser og gjøre krav på berettigelser. Husholdet kan da gå inn i en positiv utviklingstrend hvor det klarer å stimulere til vekst.

5.7.2 Innleie av ganyu

Det skal imidlertid bemerkes at ganyu-virksomheten har to sider. Den sosioøkonomiske statusen til hushold avgjør hvorvidt en befinner seg på tilbyder- eller mottakersiden. Det kan som nevnt være økonomisk lønnsomt å leie inn arbeidskraft og benytte seg av ganyu. Ganyu er på denne måten med på å skape økonomiske skiller og en sosial differensiering av folk i møte med vanskelige tider.

I møte med felles risikofaktorer vil enkelte hushold kunne profitte på andres nød. Englund (1999) hevder at hushold som leier inn ganyu først og fremst er ute etter å optimalisere egen økonomisk vinning. I tilfeller hvor større rystelser eller kriser utløser sult og desperasjon blant store deler av befolkningen i en landsby, vil de husholdene som er mer velstående kunne profitte på andres vanskelige situasjon gjennom å leie inn sterkt underbetalt arbeidskraft. Englund fremstiller innleierene som selvsentrerte aktører opptatt av å beskytte, og fortrinnsvis øke, personlig rikdom. Jeg mener imidlertid at dette bildet må nyanseres noe. Englunds analyse baseres i stor grad på ideen om det økonomiske menneske, *homo economicus*, men tar ikke hensyn til det sosiale aspektet knyttet til ganyu. Landsbyenes mer velstående hushold kan føle et sosialt ansvar for å leie inn ekstra arbeidskraft til tross for at det ikke nødvendigvis finnes et reelt arbeidsunderskudd på egen gård. De gir da etter for sosialt press fra slektninger, eller så baseres handlingen på et ønske om å hjelpe mer vanskeligstilte hushold. Det kan også foreligge et håp om å få tjenesten gjengjeldt en gang deres hushold selv sliter økonomisk. Dette er ikke økonomisk lønnsomt da produksjonsomkostningene knyttet til gårdsdriften øker grunnet en unødvendig ekstraavgift. Trolig blir dette sosiale aspektet spesielt sterkt i Bolero, hvor landsbyene er bygd rundt familiære relasjoner. Mangel på gode samfunnsinstitusjoner gjør altså at de mer velstående må påta seg sosialt ansvar. Som DADO påpekte: «*Det mangler formell sosial beskyttelse, så folk avhenger av hverandre*».

5.8 Mangel på sosialt nettverk

Tilhørighet til et sosialt nettverk viste seg å være av både høy sosial og økonomisk verdi i Bolero. Aktiv deltagelse innenfor et sterkt sosialt nettverk kan bidra til å redusere sårbarheten i et samfunn som i stor grad er bygget opp rundt uformelle strukturer. Disse strukturene blir viktig når formelle strukturer er mangelfulle, eller rett og slett ikke tilstedeværende. Gjennom et sosialt nettverk kan hushold få tilgang til både hjelp og støtte. Således kan sosiale nettverk være et formidlingsledd for både mat og inntekt. Å stå utenfor slike nettverk innebærer dermed at man ikke har et sosialt sikkerhetsnett, hvilket øker sårbarheten til husholdene dette gjelder (Lyon 2000).

I Bolero fant det sted en omfattende utvekslings- og låneaktivitet hvor småbrukere delte både mat, penger, lån og arbeidskraft seg imellom. Tilbakebetalingen kunne være en direkte erstatning av lånet, eller ta form som en gjenytelse ved en senere anledning. Sistnevnte blir trolig muliggjort gjennom at folk så verdien i å investere i opprettholdelsen av et sosialt sikkerhetsnett. Det vanligste å dele var mat. Nære familieband mellom landsbyboerne i Bolero gjorde det relativt vanlig å dele på maisbeholdningen i løpet av sultmånedene. En bonde fortalte: *«Ettersom vi er i familierelasjon, deler vi på maten i knappe tider. Om broren min har mat, vil han dele det lille han har»* (nr. 3). Avhengig av hva slags relasjon man har med sine nærmeste, vil det kunne lånes mat og penger eller bare mat. Landsbylederen i en av landsbyene jeg var i kontakt med, fortalte følgende om sin situasjon: *«Det vi vanligvis gjør når vi går tomme for mat, er at vi reduserer mengden mat det er meningen at vi skal spise. Noen ganger låner vi penger fra folk som har solgt tobakk, da får vi heller betale tilbake senere»* (nr. 7). En annen informant var derimot veldig tydelig på at lån begrenset seg til kun mat, og at pengeoverrekkelse stod utenfor rammen til deres sosiale relasjoner: *«Når det ikke er nok mat i landsbyen, må du dele med dem som har lite, men man vil aldri dele penger. Vi låner ikke penger til hverandre»* (nr. 4). I tillegg til muligheten for å kunne låne av det familiære nettverket innad i landsbyen, inngår også noen hushold i sosiale nettverk som strekker seg utenfor Bolero. Grunnet utflytning har enkelte hushold slektninger som jobber i større byer som Mzuzu, Blantayer og Lilongwe. Enkelte har også slektninger i Sør-Afrika. Disse kan få tilsendt økonomisk støtte i trange tider. Det skal sies at det var overraskende få som mottak remisser av dem jeg snakket med. Spesielt sett i lys av Dorward og Kydd (2004) sine empiriske funn, som viser at levebrødet på landsbygda i Malawi består av to hovedbestanddeler, landbruk og remisser. Det at jeg kun var i kontakt med noen få bønder

som mottok denne typen pengeforsendelser, betyr ikke nødvendigvis at det ikke er en viktig del av økonomien i resten av Bolero.

Utover det å gi direkte kontanter forekommer det også at hushold låner videre tobakkslån som de selv har fått innvilget. En av landsbylederne kunne fortelle meg om en slik praksis i en av landsbyene: *«Det hender at det deles på penger og tobakkslån i denne landsbyen. Har en bonde fått innvilget lån fra selskap, kan han beholde mesteparten selv og låne videre til andre hushold det de ikke selv bruker»*. En slik lånepraksis kan oppstå om opprinnelig mottaker er usikker på om de klarer å betjene hele lånet selv. Gjennom å dele lånesummen, deler de også risikoen seg imellom. For å være sikre på at mottaker tar på seg sin del av ansvarsbyrden ved tilbakebetaling, vil det trolig være en sikkerhet i en nær familierelasjon.

Et siste punkt jeg vil trekke fram, er bytting av tjenester. Som deltagende i et sosialt nettverk er det mulig å kunne kalle inn til *chilimizga*. Chilimizga er en form for felles dugnad blant bekjente og venner i Bolero. Gjennom slik praksis er det mulig å takle intensitetstoppene innen landbruket uten å måtte leie inn ganyu. Denne formen for tilleggsarbeid krever ikke direkte kontant betaling, men man gir en form for tidsgodtgjørelse til de fremmøtte ved å servere lokalprodusert øl og litt snacks. Chilimizga er en populær aktivitet forbundet med sosialt samvær. Det er også mye status knyttet til det å arrangere en bra chilimizga. Dugnadstradisjonen er bygget på en form for gjensidighet. Husholdene betaler mindre enn markedsverdien for tjenestene de får, grunnet en underforstått forventning om at tjenesten vil bli gjengjeldt når de fremmøtte trenger hjelp på sin gård. Tradisjonen er imidlertid blitt svekket som en følge av det sterke tidspresset bøndene lever under. Bøndene har mindre tid til rådighet, noe som røkter ved denne samfunnsordningen. Dette funnet samsvarer med en tilsvarende observasjon gjort av Bryceson (2006) under hans opphold i Malawi.

Innenfor sosiale nettverk finnes det med andre ord ulike typer sosiale mekanismer som er utviklet for å redusere sårbarheten innad i nettverket. Som utenforstående har man langt dårligere tilgang til denne typen tjenesteytelse. Mangel på deltagelse i et sosialt nettverk er spesielt problematisk i et samfunn som Bolero hvor formelle institusjoner, som bank- og forsikringstjenester, er svake. De utenforstående husholdene vil ha en høyere grad av sårbarhet ettersom deres forutsetning for å håndtere risiko er begrenset. Denne gruppen vil ikke kunne overkomme ekstern risiko ved å gjøre krav på berettigelser fra sitt sosiale sikkerhetsnett, følgelig er de også mer utsatt for å bli matusikre. Denne typen uformelle

sosiale sikkerhetssystem er naturlig nok langt fra fullkomne, og selv de som har innpass vil ikke være fritatt fra risiko. En stor svakhet ved at tilgangen til mat er formidlet gjennom sosiale relasjoner, er at mange avhenger av sosial beskyttelse fra folk som befinner seg i en tilnærmet lik situasjon som en selv. Mye av det som skaper sårbarhet er felles risikofaktorer. Folk er engasjert i samme virksomheter, og bunnpunktet for matbeholdningen faller innenfor samme tidsrom i de fleste husholdene. Følgelig trenger folk hjelp og assistanse på et tidspunkt hvor alle strever og folk har nok med å forsørge sine egne familier. Dette skaper brist i formidlingsleddet, og sårbarheten øker.

5.9 Oppsummering

I dette analysekapittelet er det blitt belyst hvordan en rekke betingende, variable og faste sårbarhetsfaktorer virker i Bolero og sammen skaper en situasjon som gjør det svært utfordrende for småbrukerne å trygge levebrødet. De produksjonsrelaterte sårbarhetsfaktorene som bøndene mente var viktigst for deres matsikkerhet, bærer likhetstrekk med landbrukssamfunn andre steder, samtidig som disse faktorene inngår i et komplekst samspill som trolig er spesielt for Bolero og steder med lignende kontekst i Malawi. Noen faktorer vil likevel være mer betydningsfulle enn andre, grunnet deres forsterkende effekt på andre sårbarhetsfaktorer eller grunnet forhold som gjør det vanskelig for småbrukere å tilpasse seg dem gjennom ulike mestringsstrategier. Slik situasjonen framstod i Bolero later det til at de betingende faktorene manglende og ustabil nedbør, samt utarmet jordsmonn, er de sterkeste driverne overfor et matusikkerhetsutfall per i dag. Dette skyldes at disse betingende faktorene i stor grad står utenfor småbrukernes kontroll, samtidig som de også intensiverer den negative innvirkningen fra andre sårbarhetsfaktorer i området. Disse sårbarhetsfaktorene er begge trender som legger økt press på husholds mestringsstrategier, noe som over tid tærer på ressursbeholdningen. Gjennom en degradering av ressursbasen reduseres også mengden omsettelig kapital hushold besitter, som igjen øker også sannsynligheten for at hushold blir fanget i en negativ sårbarhetsspiral. Samtidig bidrar disse betingende faktorene til å forsterke de ulike leddene av spiralen, hvilket gjør det vanskeligere å bryte ut. Dette fører småbrukerne inn i en dypere form for sårbarhet. For å forstå hvorfor disse sårbarhetsfaktorene har en så kraftig virkning i Bolero er det imidlertid helt avgjørende se dem i lys av de andre sårbarhetsfaktorene, da disse bidrar til å skape en underliggende sårbarhet i befolkningen.

6. Diskusjon rundt markedsrelaterte sårbarhetsfaktorer

Produksjonsutfordringene tilknyttet landbruksdrift, som jeg diskuterte i forrige analysekapittel, er med på å holde produktiviteten til småbrukerne nede. Dette fører til en situasjon hvor få hushold er selvforsynt med mat gjennom hele året, og husholdene avhenger derfor av å kjøpe ekstra mat på markedet. I tillegg er bøndene avhengig av en pengeinntekt som kan dekke konsumutgifter som å male mel i maismølla, betale skolepenger og skaffe såpe. Dette krever deltagelse i markedsøkonomien for å skaffe til veie kontanter til kjøp av disse tjenestene. En tilknytning til markedet er derfor en nødvendig og viktig del av levebrødstrategien til småbrukerne i Bolero.

I dette kapitlet skal jeg diskutere hvordan sårbarhet blir skapt i møte mellom utfordrende markedsforhold og småbrukerne i Bolero, og analysere hva slags relevans dette har for muligheten til å skape et bærekraftig levebrød som trygger matsikkerheten. I henhold til Chirwa m.fl. (2006) er det som nevnt fire overordnede kategorier av sårbarhetsfaktorer som skaper vanskelige omstendigheter for vellykket markedsintegrering for småbrukere i Malawi: småskala landbruksdrift, ugunstige forhold nedstrøms fra produksjonsvaren, ugunstige forhold oppstrøms fra produksjonsvaren og mangel på landbrukslån. Jeg vil begynne med å diskutere tilknytningen fattige småbrukere har til markedet. Videre vil jeg analysere forholdene oppstrøms for landbruksvarene. Jeg har valgt å analysere sårbarhetsfaktorene som befinner seg oppstrøms først, da jeg mener de største utfordringene til småbrukerne i Bolero ligger nettopp her. Jeg vil så bevege meg videre til å belyse noen av de resterende utfordringene nedstrøms for landbruksvarene; i denne diskusjonen vil jeg inkludere både innsatsfaktorer og landbrukslån.

6.1 Fattige småbrukeres deltagelse i markedet

Målet med markedsdeltagelse er å forbedre livsgrunnlaget og skape et bærekraftig levebrød. Generelt vil dette kunne innebære å gå fra en landbruksdrift med fokus på å dekke eksistensgrunnlaget, til å sette sammen en solid levebrødsportefølje som trygger matsikkerhetsstatusen også for fremtiden. Deltagelse i markedet vil således være viktig for å redusere graden av sårbarhet. Dette setter igjen krav til at deltagelsen i markedet foregår innenfor bærekraftige rammer, hvilket innebærer en markedstilknytning som ikke forringer levebrødet på sikt. All markedsdeltagelse er imidlertid ikke bærekraftig. Det finnes også risiko knyttet til markedsdeltagelse, spesielt innenfor magre og ustabile markeder.

Småbrukerne i Bolero knytter seg til markedet på forskjellige måter. Husholdene besitter ulike ressurser og forvalter levebrødsporteføljene sine ulikt. Et felles siktemål er likevel å finne en god sammensetning av plantearter, som gir husholdet det tryggeste levebrødet med utgangspunkt i de ressursene husholdet har til rådighet. Et beslutningsområde som står sentralt i Bolero, er avveiningen mellom dyrking av mais og burley-tobakk. Mais anvendes hovedsakelig som en selvbergingsplante, men benyttes også til salg. Burley er en ren kommersiell sort. Dyrking av mais og tobakk er de mest sentrale «egen gård»-relaterte aktivitetene som småbrukerne beskjeftiger seg med, og legger dermed sterkest føring for hva slags markedstilknytning husholdene får. For å redusere risiko er det, som tidligere nevnt, relativt vanlig å diversifisere plantesortporteføljen utover dette. Enkelte hushold dyrket spiselige plantearter med relativt høy salgsverdi på markedet, som jordnøtter, soyabønner, kassava, frukt og grønnsaker. Dette utgjør imidlertid en liten andel av plantesortporteføljen. Andre hushold involvert seg også i «ikke gård»-relaterte aktiviteter. Noen åpnet små forretningsvirksomheter basert på salg av innkjøpte handelsvarer som ris, Mpompa-tomater, tørket fisk, scones og smultringer. «Andres gård»-relaterte aktiviteter som salg av arbeidskraft for pengeinntekt, såkalt ganyu, ble berørt i forrige analysekapittel, og vil derfor ikke bli diskutert inngående i dette kapitlet.

6.1.1 Fattige småbrukeres ugunstige tilknytning til markedet

I de to seksjonene som følger, skal jeg komme nærmere inn på hvilke faktorer som bidrar til at småbrukerne blir integrert i markedet på en ugunstig måte. En ugunstig markedstilknytning innebærer at forutsetningene for å drive kostnadseffektivt og/eller at muligheten for å sikre god verdiskapning er lav. Dette bidrar til økt sårbarhet blant småbrukere, ettersom det kan gi en lav avkastning per nedlagt arbeidstime og minske inntektsgrunnlaget. Diskusjonen vil i hovedsak konsentrere seg om de to planteartene som er mest avgjørende for småbrukernes markedstilkobling, mais og tobakk.

Mais

Majoriteten av småbrukerne i Bolero dyrker i hovedsak markedsugunstige plantearter, vurdert ut fra en målsetning om å sikre maksimal inntjening. Til tross for at mais ikke har særlig høy salgsverdi, vier svært mange småbrukere i Bolero store deler av landområdene de disponerer til akkurat denne basissorten. På landsbasis går i gjennomsnitt 70% av landarealene småbrukere besitter med til å dyrke mais (Alwang og Siegel 1999). Spørsmålet blir da hvorfor småbrukerne tar en slik tilsynelatende irrasjonell beslutning.

To tilnærminger er tradisjonelt blitt benyttet av økonomer for å forstå landbrukshusholds beslutningstaking i relasjon til markedet. Disse står som motpoler til hverandre. Den ene teoretiske tilnærmingen er utarbeidet av den russiske økonomen Chayanov, og har blitt en klassisk modell for forståelse av selvforsynte bondehusholdninger. Chayanov hevder at målsetningen innen denne typen hushold ikke er å maksimere profitt, men å oppnå en kulturelt betinget tilfredsstillelse av basisbehovene til husholdsmedlemmene. Argumentet går på at det foreligger en motvilje mot markedsdeltagelse grunnet frykt for tap av eksistensgrunnlaget og sult. Følgelig blir ikke et potensielt overskudd brukt til å skape ny vekst, men brukt til opprettholdelse av levebrødsporteføljen, samt litt luksus i husholdet (Grønhaug 1976; Nossun 2004). Den andre teoretiske tilnærmingen baserer seg på et tankegrunnlag hentet fra nyklassisk økonomi. Her oppfattes bønder i landbrukshushold som økonomisk rasjonelle aktører som opererer i et perfekt marked og søker maksimal inntjening gjennom sin markedsaktivitet (Timmer 1997). De to tilnærmingene baserer seg på idealtyper. Husholdstypene er konstruksjoner og finnes ikke i sin rene form. De gir likevel et godt fortolkningsgrunnlag til å kunne forstå komplekse samfunnsmekanismer og innsikt i hva beslutninger til småbrukere i Bolero kan bygge på.

Det eksisterer få eller ingen bondehusholdninger i Bolero som utelukkende baserer seg på egen matproduksjon gjennom hele året. De fleste husholdene er semi-kommersielle og har en tilknytning til markedet. Husholdene jeg var i kontakt med, dyrket landbruksprodukter, delvis til markedet, delvis til eget forbruk. Innsatsmidlene som ble tatt i bruk i gårdsdriften, var delvis anskaffet gjennom markedskanaler, slik som kunstgjødsel og såfrø, og delvis hentet ut fra husholdningen, slik som arbeidskraft og husdyrgjødsel. Landbrukshushold er på mange måter unike i og med at de kombinerer husholdningen og forretningsvirksomheten (Timmer 1997). Husholdene er dermed enheter for både forbruk og produksjon. Dette påvirker hvordan hushold tar beslutninger, ettersom de må finne en balanse mellom produksjon til mat og marked.

Fra et markedsperspektiv vil bøndernes valg om å vie mesteparten av åkeren til maisdyrking fremstå urasjonelt. Husholdets interne logikk avviker dermed fra logikken til det økonomisk rasjonelle mennesket. I samtale med bøndene fikk jeg innblikk i hva som lå til grunn for deres beslutninger. En viktig forklaringsfaktor viste seg å være den sterke kulturelle verdien som er knyttet til maisplanten. Den tradisjonelle maisgrøten nsima er ikke bare noe som spises, men

en integrert del av folks kulturelle identitet. Forklaringen er i tråd med tankene til Brouwer, den Hartog og van Staveren (2006) om mat som en markør for kulturell identitet. Et utbredt ordtak i Malawi er «*Maize is life*». Nsima er den foretrukne matretten og sikrer i stor grad eksistensgrunnlaget til husholdsmedlemmene. Som en kvinne fra et svært fattig hushold uttalte: «*Vi avhenger av nsima, så om vi ikke produserer nok mais, betyr det at vi er i store vanskeligheter*» (nr. 14). Grunnet maisens sentrale rolle i kostholdet har de fleste hushold en målsetning om å være relativt selvberget med mais. I de tilfellene hvor hushold ikke fullt ut går inn for å være selvberget, setter det som oftest av større områder til å dyrke "*beredskapsmais*". Jeg har valgt å omtale dette som beredskapsmais, ettersom dette er mais bøndene dyrker for å kunne håndtere og redusere skadevirkninger av en potensiell kritisk situasjon. DADO fortalte følgende: «*Folk her i Bolero tar vanligvis sikte på å produsere nok mais til å dekke familiens behov. Folk som drar til markedet vil kanskje bare se etter grønnsaker og litt andre småting som salt og såpe*».

Målsetningen om å være selvberget, eller ha mais til å falle tilbake på, kan også sies å reflektere en generell mistillit til matmarkedet; en betraktning som er i tråd med en forklaringsmodell benyttet av Alwang og Siegel (1999). Bøndenes tilsynelatende irrasjonelle avgjørelse bygger på kjennskap om markedsimperfeksjoner. Som beslutningstakere må de forholde seg til mangelfulle og dårlig utviklede markeder. Realiteten ligger langt fra det perfekte markedet som nyklassisk økonomi tar utgangspunkt i. Økonomisk rasjonelle kalkuleringer etter muligheter for maksimal inntjening er dermed fåfengt. Det foreligger i stedet en intern rasjonalitet som bygger på kjennskap til lokale markedsforhold. Bøndene jeg snakket med, ga uttrykk for at de ikke turte å stole på at markedet kunne forsyne dem med maisen de trenger for å overleve, innenfor deres kostnadsrammer. Denne typen brist i formidlingsleddet gjør småbrukerne sårbare. Ettersom matforsyningen er avgjørende for eksistensgrunnlaget, vil husholdene følgelig ha liten evne til å bære risiko på dette området. En kvinne fra et mellomfattig hushold fortalte om hvorfor maisdyrking er en nødvendighet for hennes hushold: «*Vi deler landet; på den ene åkerlappen skal vi dyrke mais, og på den andre skal vi dyrke tobakk. For etter at vi har solgt tobakken vil vi se etter mat, og da finner vi at det kanskje ikke er mulig. Da kan pengene bli sløst bort. Det er derfor viktig å dyrke egen mat. [...] Vi dyrker nok mais slik at vi klarer oss gjennom hele året*» (nr. 2).

Alwang og Siegel (1999) hevder at rene markedsøkonomiske avveininger tilsier at malawiske hushold skulle ha bevilget 1/5 av åkeren til burley, og de resterende 4/5 til jordnøtter. Dette påstås å være den sammensetningen som ville gitt best økonomisk avkastning. For å sikre seg maksimal inntjening skulle hushold i teorien kjøpt all maisen sin på markedet. Dette er ikke et reelt alternativ for småbrukerne i Bolero ettersom matusikkerhet ligger som en bindende begrensning på plantesortsammensetningen. Som følge av risikoen i markedet vedrørende maistilgang, blir småbrukerne nødt til å ta en rekke forbehold. Usikkerheten i markedet gjør at småbrukerne ikke kan skille mellom produksjons- og forbruksavgjørelser, noe som reflekteres i plantesortporteføljen. Hovedkonsekvensen er at dyrking av selvbergings- eller beredskapsmais fortrenger dyrking av landbruksvarer med høyere kommersiell verdi, som burley og jordnøtter. Sann sett kan man si at matusikkerheten som eksisterer blant mange hushold i Bolero påfører dem en form for alternativkostnad. Alternativkostnad er kostnaden som påløper når man ikke velger den mest lønnsomme anvendelsen av en ressurs (Timmer 1997). Denne alternativkostnaden reflekteres i den lavere avkastningen plantesortsammensetningen gir når matusikkerhetsbegrensninger er pålagt et hushold. Bekymringer knyttet til matusikkerhet forårsaker, etter alt å dømme, en situasjon hvor småbrukerne i Bolero bevilger sine knappe landområder til dyrking av sorter med lav markedsverdi som mais. Bøndene må foreta en avveining mellom økt matsikkerhet og økt inntjening.

Slik jeg tolker det må valgene bøndene tar bli forstått i lys av forhenværende erfaringer og nåværende matsikkerhetsstatus. Også dette må ses som et kontinuum hvor gammel matsikkerhetsstatus påvirker dagens handlingsrom. Fattige og sårbare småbrukerne står ikke i en posisjon hvor de kan tillate seg å tenke langsiktig. Selv om valget de tar om hovedsakelig å dyrke mais gir dem en ugunstig markedstilknytning, og går på bekostning av inntjeningspotensialet, kan valget sies å være fornuftig for dagens matforsyning.

Burley-tobakk

Selv om småbrukerne dyrker mais på mesteparten av åkeren, vil de fleste likevel forsøke å sette av litt land til dyrking av en mer pengeinnbringende sort for å kunne få en liten tilleggssinntekt. Både småbrukere og myndighetene har særlig tro på burley som en vei ut av fattigdom. Som en bonde uttrykte det: «*Man trenger begge deler ettersom man ikke kan spise tobakkspenger, eller bygge seg et hus av mais*» (nr. 6). Det er derfor svært vanlig å gjøre som kvinnen som ble sitert i seksjonen over (nr. 2); å sette av én del til mais og én til tobakk. De

fleste småbrukerne dyrker burley i Bolero, men det økonomiske handlingsrommet bestemmer hvor stor del av åkeren som settes av til denne tobakksplanten.

Mange statlige tiltak er blitt iverksatt for å legge til rette for dyrking av høyverdisorter blant småskalabønder. Tobakk er blitt et politisk satsingsområde. Nyere reformer, som har hatt en politisk målsetning om å gagne landets fattige småbrukere, har hatt et særlig fokus på burley (Hazarika og Alwang 2003). Myndighetene har forsøkt å utvikle tobakksmarkedene og utarbeide velfungerende løsninger slik at bøndene får tiltro til markedenes stabilitet, og dermed blir villige til å avsette maksimalt anbefalt areal til denne kommersielle sorten (1/5). Dette omfatter tiltak som å innføre minimumspriser på tobakk, åpne for nye aktører på auksjonshallene og opprettelse av oppkjøpsmarkeder på distriktsnivå (Prowse og Moyer-Lee 2011). Dyrking av burley er ansett som svært lukrativt, og sorten går under kallenavnet «grønt gull». Oppfordringen fra myndighetene om å dyrke burley baseres delvis på beregninger som viser at burley er den mest inntektsbringende plantesorten for småbrukere. Studier har påvist betydelige komparative fordeler til tobakk over mais, både lokal og hybrid, når man sammenligner økonomisk avkastning per arealenhet. Burley-dyrking anses også å være den beste økonomiske utnyttelsen av landressurser når man sammenligner med andre kommersielle høyverdisorter. Minst økonomisk avkastning per arealenhet knyttes til dyrking av lokale maissorter (Zeller, Diagne og Mataya 1998). Inntekspotensialet som ligger i tobakk har gjort at burley-dyrking blir ansett som en katalysator for økonomisk vekst i fattige hushold, samt en effektiv måte å integrere småbrukere i et formelt marked. Skal denne politiske satsningen nå sine mål om fattigdomsreduksjon og økt matsikkerhet, hevdes det at det kreves en solid spredning av burley-dyrking til ressursfattige småbrukere, samt en styrkning av disse bøndenes evne til å produsere avlinger av god kvalitet (Hazarika og Alwang 2003).

På tross av myndighetenes overbevisning og forskning som peker mot tobakkens inntektsbringende egenskap (Orr 2000; Zeller m.fl. 1998), tilsier mine erfaringer fra Bolero at tobakksdyrking kan ha både positiv og negativ innvirkning på folks matsikkerhet. I løpet av mitt opphold ble jeg fortalt mange ulike historier, og det var knyttet svært ulike erfaringer til dyrking av denne plantesorten. Dyrking av tobakk fremstod som sosialt differensierende innad i landsbyene. Småbrukernes erfaringer med tobakk har jeg valgt å dele inn i tre ulike kategorier basert på deres tilknytning til tobakksmarkedet. Den første kategorien omfatter «de

vellykkede». Dette er småbrukerne som lykkes økonomisk med burley, og har fått styrket sin matsikkerhet som følge av driften. Kategori nummer to består av «*de håpefulle*». Denne kategorien utgjøres av småbrukerne som har investert i burley-produksjon, men som ikke har fått økonomisk avkastning på denne investeringen eller fått økt matsikkerheten. Den siste kategorien rommer «*de utenforstående*». Dette er småbrukere som står utenfor tobakksmarkedet grunnet et manglende økonomisk handlingsrom til å ta sjansen på deltakelse. Under følger en mer dyptgående presentasjon av de ulike kategoriene.

«De vellykkede»

I løpet av mitt feltopphold kom jeg over flere suksesshistorier knyttet til tobakksvirksomhet i Bolero. Tobakksdrift kan være en god kilde til kontanter som kreves til ulike typer forbrukskjøp. Salgsinntekt fra burley har satt enkelte hushold i stand til å styrke levebrødet betraktelig gjennom kjøp av blant annet mat og husdyr, samt leie av tilleggsland. En relativt velstående bonde fortalte at den finansielle statusen til husholdet hadde vært veldig lav for tre år siden, og at husholdet hadde sett seg nødt til å engasjere seg i ganyu. Han fortalte videre at han nå hadde klart å bryte ut av den negative ganyuspiralen. På spørsmål om hva som var vendepunktet, svarte han: «*Den avgjørende faktoren var at jeg begynte å dyrke tobakk*» (nr. 23). En annen relativt velstående tobakksbonde som jeg var i kontakt med, hadde tatt det kontroversielle valget å dyrke kun burley. Han fortalte følgende om det økonomiske handlingsrommet tobakksdyrkingen hadde gitt ham:

Det er gode penger å hente i salg av kommersielle sorter som tobakk. [...] Jeg valgte å engasjere meg utelukkende i tobakk, for da kunne jeg vie 100% av konsentrasjonen på tobakken istedetfor å dele tiden mellom ulike sorter. Jeg finner det veldig lønnsomt. Pengene jeg får fra tobakksalget er nok for meg til å kjøpe inn mais til eget forbruk. [...] Det er kanskje enkelte problemer knyttet til salg, som korrupsjon, men tobakk kan i det minste føre til en stor sum penger slik at jeg kan kjøpe mais til hele familien. (Nr. 17).

I tillegg til å øke den finansielle statusen til husholdene, rapporterer Orr (1998) fra sine studier om en positiv ringvirkning fra tobakksdyrking på småbrukeres matsikkerhet. Han påstår at økonomisk overskudd fra salg av burley vil styrke matsikkerheten indirekte gjennom økte investeringer i kunstgjødsel og hybridfrø. Han hevder at en slik smitteeffekt ikke var tilsiktet fra myndighetenes side, men at den har funnet sted i stort omfang. En slik kobling ble imidlertid ikke tydeliggjort gjennom mine studier. Snarere ble det avdekket en mer direkte

kobling hvor bøndene brukte overskudd fra tobakkssalget til å kjøpe mat på markedet. Om selvbergings- eller beredskapsmais en ikke skulle strekke til, spedde husholdene på med innkjøp av tilleggsmais. Dette utsagnet fra en relativt velhavende kvinne oppsummerer denne trenden: *«Vi pleier å dyrke begge sortene, for de avhenger av hverandre. Om vi høster inn lite mais, bruker vi pengene etter tobakksalg på å kjøpe inn ytterligere mais»* (nr.19). Sånn sett ligger mine empiriske funn nærmere opp til hva Prowse (2014) avdekker i sin studie. Prowse hevder at det er lite som tyder på at bøndene kanaliserer overskuddet inn i økt planteproduksjon på egen gård, verken gjennom intensivert maisproduksjon eller diversifisering av plantesortporteføljen. Derimot hevder han at tobakksbøndene får økt avhengighet til kjøp av mais på markedet for å kunne opprettholde matsikkerhetsstatusen; en avhengighet som for så vidt må sies å være uproblematisk for de husholdene som har det økonomiske handlingsrommet til å støtte dette forbruket. Bønder jeg snakket med fortalte at maisen ble kjøpt inn rett etter at innhøstingen var avsluttet og maisprisene var på sitt laveste. Disse bøndene så an egen maisavling og estimerte hvor mye tilleggsmais husholdet hadde brukt for. Så sant de ikke ble utsatt for større kriser eller rystelser, ville disse bøndene ha økonomisk handlingsrom til å kjøpe mat og være matsikre gjennom hele året. Selv disse husholdene kunne imidlertid bli nødt til å redusere mengden mat i perioder. En kvinnelig tobakksbonde fra et relativt velstående hushold, som leide inn både ekstra arbeidskraft og landområder, uttalte: *«Som oftest vil vi ha nok mat. Ettersom vi er involvert i tobakkslandbruk betyr det at vi kjøper mais fra andre folk når vi går tomme selv. Men det hender også at vi må endre spisevaner. Vi må tilpasse oss endringer i forholdene rundt oss. Noen ganger spiser vi kanskje grøt til lunsj [utvannet nsima] og nsima på kvelden»* (nr. 19).

Vellykket tobakksdrift virker å avhenge av at husholdet har økonomiske midler som forutsetning for å lykkes. For disse bøndene hadde tobakksinntekten satt dem i stand til å trygge levebrødet.

«De håpefulle»

Suksesshistorier, slik som fortellingen til den vanskeligstilte ganyu-arbeideren som etablerte seg som en vellykket tobakksbonde, bidrar til å inspirere og spre håp blant fattige småbrukere. I Bolero eksisterer det en sterk tro på tobakkens kraft til å høyne den økonomiske statusen blant husholdene. Mange fattige småbrukere lar seg rive med av mulighetene som ligger i tobakksmarkedet, uten å ha et ressursgrunnlag som kan underbygge satsningen. Håp er

antakelig en faktor som kan være med på å forklare hvorfor såpass mange løper stor risiko og engasjerer seg i denne arbeids- og kapitalintensive virksomheten. Hushold som investerte med utgangspunkt i et svakt ressursgrunnlag opplevde gjerne svekket matsikkerhet av to grunner: sviktende økonomisk avkastning eller mislighold av inntjente midler.

Til tross for et stort statlig engasjement for å øke mengden burley som blir dyrket blant småbrukere – grunnet forventning om inntektsøkning og utviklingsfremmende egenskaper – fant jeg at tobakksdyrking ikke nødvendigvis bidro til verken økt inntekt eller økt matsikkerhet blant enkelte hushold. Selv om burley anses som den mest økonomisk lønnsomme sorten å dyrke, gjør ulike forhold det utfordrende å lykkes med en profitabel drift. Tobakk er, som tidligere nevnt, tidkrevende og kan oppta arbeidskapasitet som bedre kunne vært anvendt til å produsere matplanter. Arbeidskraft som går til luking og bearbeiding av tobakksplanter står i direkte konflikt med arbeidskraften som kreves for maisdyrking (Alwang og Siegel 1999). En velstående bonde, som hadde valgt ikke å dyrke tobakk, begrunnet blant annet beslutningen med den store arbeidsmengden knyttet til burley-produksjon: *«Å dyrke mais er enkelt, tobakk krever mye arbeid. Noen ganger vil man glemme å se etter de andre sortene fordi man involverer seg for mye i tobakksdyrkingen. Jeg fant ut at tobakk for meg er altoppslukende, for når man dyrker tobakk trenger man konsentrasjon på tobakken ene og alene. Da forsømmer man andre sorter som mais, jordnøtter og kassava»* (nr. 18). Bondens påstand om at burley-dyrking er svært arbeidskrevende får støtte fra en arbeidskartlegging som viser at det i gjennomsnitt kreves 3053 arbeidstimer per ha jord dyrket med burley, mens det til sammenligning kreves bare 882 timer for tilsvarende areal dyrket med hybridmais (Orr 2000). I tillegg til å være arbeidskrevende binder dyrking av burley også opp andre former for ressurser. Spesielt de økonomiske ressursene er en utfordring for de allerede fattige husholdene. Enkelte småbrukere som ikke hadde ressursgrunnlaget til å støtte tobakksinvesteringer, omdisponerte bruken av maissubsidiene. Maisbonden fortsatte:

Når man dyrker tobakk, i alle fall av det jeg har sett, så vil disse bøndene bruke de subsidiene som skal gå til mais på tobakken sin. Så når de bruker det på tobakken, får de ingen god maisavling, og når de ikke har mais, sulter de. Og de som produserer nok tobakk til å få et økonomisk overskudd, hva bruker de så pengene på etter tobakksalget? Jo, mais. Jeg finner det lite lønnsomt. [...] Når man får profitt fra tobakksalget, så har man fortsatt ikke mat på bordet. (Nr. 18).

Uten et økonomisk rasjonelt grunnlag for denne investeringen i levebrødsporteføljen endte mange av disse bøndene opp uten å få god økonomisk avkastning på ressursene som ble lagt ned i tobakksproduksjonen. Om de da hadde satt seg i en situasjon hvor de var avhengige av å kjøpe tilleggsmais med et forventet økonomisk overskudd, befant de seg plutselig i en svært sårbar posisjon. De færreste vil ha en økonomisk buffer i form av oppsparte midler som kan redusere graden av sårbarhet.

I sitatet over kommer maisbonden avslutningsvis inn på et viktig moment som flere av mine informanter, spesielt de kvinnelige, knyttet stor bekymring til – nemlig at økt inntekt ikke er ensbetydende med økt matsikkerhet. Dette skyldes da ofte mislighold av inntekten. Det viste seg å være en intern konflikt innad i enkelte hushold grunnet uenighet knyttet til sammensetningen av platesortporteføljen, og hvorvidt den skulle inneholde burley eller ikke. Kvinnene i Bolero kontrollerer tradisjonelt maisen og står ansvarlig for å fø familien. Menn kontrollerer husholdets finanser, og dermed et eventuelt tobakksoverskudd. En kvinne fortalte følgende om tradisjonell rollefordeling og implikasjoner dette kan ha for matsikkerheten:

Som kvinne skal man fø hele familien. Det er derfor kvinner ifølge våre kulturelle tradisjoner skal kontrollere alt som angår mais, og menn skal se etter pengene. Så det er menn som tar avgjørelsene etter salg av tobakk, og man ser at de kanskje bruker pengene på seg selv. Om man gir mennene en sjanse til å se etter maisen, hadde man kanskje funnet at all maisen tok slutt etter en måned eller så. Kvinner er gode planleggere for maisbeholdningen til sammenligning med menn. (Nr. 15).

Som følge av en redusert satsning på matplanter hadde enkelte av kvinnene opplevd tap av kontroll. Etter at vekstsenteret ble opprettet, og det ble åpnet for burley-dyrking blant småbrukere, har alkoholisme vært et økende problem i Bolero. En eldre dame kom med følgende respons på spørsmålet om hvilke endringer opphevingen av tobakksforbudet hadde brakt med seg: «*Selv om de fleste nå dyrker tobakk, ser man at mange bruker pengene på å drikke øl. Derfor er det problemer med matsikkerhet. Det har virkelig vært en endring. For dem som ikke drikker øl er det ingen problem med sult i familien*» (nr. 1). Hennes påstand om at alkohol er den avgjørende faktoren for sult virker overdreven, da det er mange ulike forhold som påvirker matsikkerhetsstatusen negativt, men økt alkoholkonsum er definitivt en medvirkende faktor. Problemer knyttet til økt arealmengde satt av til tobakk oppstår om salgsinntektene ikke går med til å lukke matgapet mais opprinnelig ville dekket. Under fokusgruppeintervjuet fortalte en fattig kvinne fortvilt om sin situasjon: «*For min del så*

jobber jeg hardt på gården sammen med min mann, blant annet med tobakk. Men etter tobakksalget blir avgjørelsene tatt ene og alene av ham. Han sier at det ikke er meningen at kvinner skal ta avgjørelser. Som et resultat misbruker mannen min pengene på å drikke øl.»

Ifølge Chayanovs regel vil denne typen luksusforbruk normalt oppstå i et selvforsynt, familiedrevet landbrukshushold hvor det i tillegg er opparbeidet et lite økonomisk overskudd. Chayanov hevdet at hushold ikke tar i bruk overskuddet til profitable investeringer, ettersom det ikke er en uttalt målsetting å skape ny vekst. Hva angår Bolero mener jeg imidlertid å kunne hevde at dette forbruksmønsteret oppstår av nærmest den eksakt motsatte grunn. Det virker til å foreligge et sterkt ønske om faktisk å ta del i den økonomiske veksten som tilknytningen til tobakksmarkedet representerer for mange. Fattige tobakksbønder legger derfor til seg et forbruksmønster som indikerer at de er del av et mer høyerestående sosialt lag av samfunnet. De bruker blant annet alkohol for å oppnå en midlertidig høyere sosial status gjennom noe Prowse (2009) har betegnet som et iøyenfallende forbruk. Tobakksinntekten brukes dermed til deltagelse i praksiser som de til vanlig er ekskludert fra grunnet sosioøkonomisk status. Dette sosiale fenomenet blir svært tydelig gjennom at kjøp av prostituerte og konsumering av luksusalkohol når et toppunkt i vekstsenteret etter innhøstingen av tobakk. Det ironiske er at ønsket om å fremstå som vellykkede tobakksbønder gjør at mange lever over evne og dermed undergraver sin mulighet til faktisk å realisere denne drømmen. Den velstående maisbonden med en reservert holdning til tobakksproduksjon kom med en treffende refleksjon:

Å være et vekstsenter betyr at man gror mentalt, fysisk og sosialt. Spesielt det sosiale har blitt vektlagt. Folk tror at når de drikker, organiserer og sitter sammen, så er det livet. De glemmer at livet er når man jobber på gården og jobber i hagen, og har man mat og penger, så er det “det gode liv”. For om man ikke har penger og drikker hele tiden, så ender man opp fattig. (Nr. 18).

Det skal imidlertid understrekes at det i løpet av mitt opphold ikke ble dannet noe entydig bilde av hvorvidt kvinnene i husholdene følte de mistet kontroll ved dyrking av mais. I noen hushold var mislighold av inntjente midler en utfordring, og kvinnene følte et tap av kontroll. Flere kvinner var også svært positive til dyrkingen av tobakk ettersom de mente det bidro til husholdningens utvikling, spesielt i hushold hvor kvinnen hadde en aktiv rolle som forvalter av husholdets økonomi. Slik som i husholdet til denne kvinnen: «*Etter tobakksalget deler vi*

pengene. Mannen vil gi meg litt penger som jeg kan kjøpe mais for. Det gjenværende kan mannen bruke på andre utviklingsaktiviteter på huset» (nr. 19). Hvorvidt det lønner seg å dyrke både tobakk og mais, virker å avhenge noe av familiedynamikken og samarbeidet innad i familien. Det forbruksmønsteret som oppstår i etterkant av salget, bidrar til å avgjøre innvirkningen tobakksdriften har på matsikkerhetsstatusen til husholdet.

«De utenforstående»

Det var også noen av bøndene jeg var i kontakt med som stod helt utenfor aktiv deltagelse i tobakksmarkedet. Dette var gjerne svært fattige hushold som ikke fant et tilstrekkelig ressursgrunnlag i levebrødsporteføljen som kunne forsvare en prioritering av tobakksdyrking. Deres matsikkerhetsstatus ble trolig likevel berørt av tobakksaktiviteten i området. Ifølge Prowse (2014) er ikke den sosiale differensieringen som tobakksdyrking skaper bare et resultat av at de ressurssterke tobakksdyrkernes situasjon forbedres. Differensieringen forårsakes også av at de utenforstående får redusert sin evne til å kjøpe mais. Dette skyldes at tobakksdyrkerne bidrar til å forsterke sesongbaserte pristrender og hever prisen på mais gjennom økt etterspørsel etter denne landbruksvaren. Det er grunn til å tro at dette også er mekanismer som virker i Bolero. Ettersom tobakksdyrkerne var avhengige av å kjøpe mais på markedet, vil etterspørselen øke også her. Prowse hevder denne mekanismen vil kunne bidra til å presse de fattigste småbrukerne helt ut av markedet i dårlige vekstår når maistilbudet er svært lavt. Dette vil i så fall være meget kritisk sett ut ifra et matsikkerhetsperspektiv. Det finnes imidlertid også positive ringvirkninger som kan trekkes fram. Orr (2000) påstår blant annet at burley-dyrking kan ha en betydelig ringvirkning på den lokale økonomien som helhet gjennom økt etterspørsel etter tjenester og andre varer. Dette kan åpne mulighetene for en mer lønnsom sammensetning av levebrødsporteføljen på sikt.

På bakgrunn av de ulike erfaringene blant mine informanter kan man argumentere for at burley som en del av plantesortsporteføljen både kan øke og redusere matsikkerheten. Et vellykket tobakksengasjement setter imidlertid krav til en god del ressurser, både økonomisk og tilgang til arbeidskraft. Svært få småbrukere i Bolero sitter etter alt å dømme på det ressursgrunnlaget som kreves for å støtte virksomheten. En inkludering av tobakksdrift i levebrødsporteføljen uten de påkrevde ressursene kan bidra til å øke sårbarheten.

6.1.2 Dannelse av magre markeder

Ettersom majoriteten av innbyggerne i Bolero er ute av stand til å separere mellom produksjons- og forbruksvalg, produseres det generelt lite landbruksvarer til salg på lokale og nasjonale markeder. Følgelig får bøndene et dårlig inntektsgrunnlag, og de har dermed ikke økonomi til å delta på det lokale markedet som aktive forbrukere. I dag begrenses innkjøp til det mest nødvendige. Som resultat av disse forholdene skapes det grunnlag for en dårlig utviklet pengeøkonomi i området (Poulton, Kydd og Dorward 2006). Dette fører til dannelse av magre markeder. I Bolero har imidlertid markedsforholdene blitt noe bedre etter at vekstsenteret kom. Etableringen av vekstsenteret har trukket til seg flere forretningsfolk og kunder, og følgelig økt mengden handelsvarer i omløp. Vekstsenteret har således ført til en fortykning av markedet, men ifølge DADO er det fortsatt ikke tilstrekkelig aktivitet til å kunne skape en god base for landbruksdrevet vekst: *«Det burde bli gjort endringer, for vi har ikke et etablert marked her i Bolero. For de fleste landbruksprodukter er det ikke gode markeder ennå»*.

Ugunstige markedsforhold oppstrøms og nedstrøms fra salgsvarene er også bakenforliggende faktorer som medvirker til dannelse av magre markeder (Chirwa m.fl. 2006). I de neste delkapitlene skal jeg gå nærmere inn på forhold som bidrar til å skape sårbarhet for småbrukerne i Bolero innenfor disse områdene.

6.2 Sårbarhetsfaktorer oppstrøms fra produksjonsvaren

6.2.1 Lave priser og prissvingninger

Hovedproblemet som bøndene identifiserte da jeg snakket med dem både under intervjuer og i løpet av fokusgruppediskusjonen, var lave priser på landbruksvarene de brakte til markedet. En bonde konkluderte med at: *«Hovedproblemet vi møter som relaterer seg til markedet er lave priser på produktene vi selger, dette gjelder både for mais og tobakk»* (nr. 3). Et klassisk problem er nettopp at småbrukere i utviklingsland opererer innenfor kjøper-drevne handelskjeder, hvilket medfører at de står uten forhandlingsmakt. Bøndene har således ingen innflytelse over prisutviklingen, og bøndene får en meget lav inntekt per arbeidstime. De lave produsentprisene skaper et misforhold mellom inntekten til småbrukerne og prisnivået på konsumvarer. Det er lave produsentpriser for begge landbruksvarene bøndene i hovedsak deltar med på markedet, både mais og burley.

Det positive med maisproduksjon for småbrukerne er at det alltid finnes et oppkjøpsmarked et sted. Det negative er at prisene generelt er svært lave, selv om de varierer noe innad og mellom sesongene. Bøndene veksler dessuten mellom å ha status som maisselgere og maisoppkjøpere. Dette bidrar til en trend som forsterker sesongvariasjonene, og som igjen forsterker sårbarheten. Småbrukerne overflømmer for eksempel markedet med mais på samme tid og presser ned salgsprisene. Grunnet et sterkt behov for penger rett etter innhøsting har småbrukerne dårlige forutsetninger for å kunne spre salget utover og vente på bedre priser senere i sesongen. I Malawi skal imidlertid ADMARC stå som garantist for at det skal finnes et godt tilgjengelig maismarked og sikre en minstepris for landbruksvaren. ADMARC åpner imidlertid seint for oppkjøp, ettersom de ønsker at maisen skal rekke å tørke ordentlig før de kjøper den. Dette for å forhindre råte, og sikre god lagring. Småbrukerne står ofte ikke i en posisjon hvor de har mulighet til å vente, og må derfor se seg om etter alternativer. Behov for raske penger og tilgjengelighet er stikkord for hvorfor enkelte hushold velger å benytte seg av omreisende handelsmenn, til tross for at de ofte tilbyr markedets laveste pris. Enkelte markedsaktører utnytter andres vanskeligstilte situasjon, og tjener på deres desperate behov etter penger og mangel på alternative oppkjøpere. Dorward og Kydd (2004) betegner dette som opportunistisk oppførsel. Småbrukernes mangel på forhandlingsmakt kommer tydelig til uttrykk gjennom følgende utsagn: *«Det er et stort problem med omreisende handelsmenn. De kommer hit, og jeg har ingen makt til å bestemme salgsverdien på landbruksproduktene mine. Når de kommer, er prisen allerede satt. Som bonde har jeg ingen makt til å være med å bestemme verdien på produktene, og det er et stort problem»* (nr. 9). I tillegg løper bøndene risiko for å bli svindlet: *«Vi forstår at de kommer hit med vekter som er feiljustert. Måleapparatene registrerer mindre enn den faktiske vekten»* (nr.19). I mangel på bedre alternativer må småbrukerne godta den tilbudte prisen, med den konsekvens at de mister store deler av omsetningspotensialet. Denne markedstrenden er et godt eksempel på hvordan en tilbakevirkningsmekanisme kan materialiseres; fattigdom skaper magre markeder og sentrale markedsaktører utnytter mangelen på alternativer innenfor magre markeder til å presse ned prisene og således forsterke fattigdommen. Salg til omreisende handelsmenn vil imidlertid kunne sikre det umiddelbare matbehovet i husholdet.

Med tanke på fremtidig matsikkerhet er det derimot mer lønnsomt å selge maisen til ADMARC, ettersom institusjonen lagrer maisen for bøndene og selger den tilbake til dem i sultsesongen – da også til en rabattert pris. Ved salg til omreisende handelsmenn forlater

gjørne maisen området, ofte over landegrensen, hvilket reduserer forekomsten av mais på markedet senere i sesongen. Den økonomiske situasjonen til mange av småbrukerne i Bolero tillater imidlertid ikke et økonomisk valg som lønner seg først på sikt. Argumentet med at bøndene skal kunne kjøpe maisen tilbake senere i sesongen, svekkes av korrupsjonen innad i ADMARC-systemet. Under samtale med mine informanter ble det hevdet at ADMARC solgte deler av maislagrene til omreisende handelsmenn, og at denne korrupsjonen foregikk veldig åpenlyst i Bolero. En bonde fortalte frustrert: *«Man ser at omreisende handelsmenn får kjøpt mange sekker hos ADMARC, mens vi bare får kjøpt en, selv om det var jeg som solgte maisen til dem. Så korrupsjon forekommer. Omreisende handelsmenn vil kjøpe mais billig hos ADMARC. Så går de på det åpne markedet og selger til en høyere pris til oss bønder. Bøndene blir marginalisert»* (nr. 9). Risikoen knyttet til hvorvidt de fikk kjøpt tilbake mais fra ADMARC eller ikke, forsterket trolig en trend hvor de selv solgte til omreisende handelsmenn.

Flere ymtet frem på om at et risikoreducerende tiltak kunne vært å gå sammen i grupper, og på den måten øke forhandlingsmakten ved å stå sammen. Mangel på tradisjon for denne typen salgskonstellasjoner gjorde det til en utfordring å gjennomføre dette uten faglig oppfølging. Som en bonde forklarte:

Et annet problem involverer priser. Hadde vi kunnet selge landbruksproduktene våre som en gruppe og ikke som individer, kunne vi fått en bedre pris. Hadde vi satt prisene som en gruppe, kunne det vært bra og profitabelt. [...] Vi trenger en landbruksveileder som kommer hit og samler folk sammen. Da er det virkelig mulig. Det kan skje. Hadde det vært en i landsbyen som tok initiativet, ville folk bare sagt: "Hvem tror du egentlig at du er?" (Nr. 4).

Burley har, i likhet med maisen, generelt en dårlig salgspris. I motsetning til maisen selges imidlertid tobakken formelt gjennom grupper, eller rettere sagt tobakksklubber (I neste delkapittel vil jeg gå nærmere inn på betydningen av medlemskap i slike tobakksklubber). Dette til tross: Småbrukerne har dårlig forhandlingsmakt ettersom tobakksmarkedet kontrolleres av sterke internasjonale aktører. Bøndene opplevde at prisen de fikk for tobakkene var svært lav sett i forhold til innsatsomkostningene og antallet arbeidstimer de investerte i tobakksdyrkingen. En kvinnelig informant forklarte hvordan tobakksengasjementet hennes var blitt et økonomisk tapsprosjekt: *«Jeg kom tilbake fra Sør-Afrika i 2010, og da begynte jeg å dyrke tobakk. Uheldigvis var prisen svært lav, og som et*

resultat solgte jeg tobakken til omreisende handelsmenn. Jeg hadde 7 bales og fikk kun 70000 MWK. Vi måtte betale leiearbeider 25000 MWK. Om jeg kalkulerer og tar med alle innsatsmidlene jeg tok i bruk, ser man at det ble et stort tap» (nr. 9).

Selv om produsentprisen småbrukerne får for burley generelt er lav, er det som nevnt penger å tjene for enkelte produsenter. Nok en gang må man se til småbrukernes forhenværende finansielle situasjon for å forstå hvorfor noen får dårligere priser på tobakken enn andre. Det viste seg dyrt å være fattig i Bolero. I løpet av mitt opphold i Malawi snakket jeg med en landbrukskonsulent fra Utviklingsfondet. Vedkommende kunne fortelle følgende om hvorfor det var utfordrende for fattige småbrukere å få god salgspris:

Erfaring viser at småbrukere stort sett produserer tobakk med dårlig kvalitet. Dette skyldes flere faktorer, blant dem: Lav kompetanse hos småbrukere innen tobakksproduksjon, mangel på innsatsmidler til påføring i anbefalte doser siden de knapt har tilgang til lån, mangel på arbeidskraft for effektivt å håndtere avlingen, og mangel på materialer til bygging av tørkehus, gaffaer. Sluttresultatet er at småbrukere vanligvis går i underskudd fordi tobakksavlingen deres får dårlige priser på auksjonshallen på grunn av den dårlige kvaliteten. (Nr. 29).

Kvaliteten på tobakksbladene virker sterkt inn på pris. I årsrapporten til Limbeleaf kan man lese at selskapet i 2012 betalte 257 dollar per bale for tobakk av høy kvalitet, og 101 dollar per bale for tobakk av dårlig kvalitet.⁶ Dette utgjør et relativt betydelig prisskille.

Det er også prissvingninger i tobakksmarkedet. Grunnet en trang finansiell situasjon kan bønder bli presset til å selge for en lav pris på det formelle markedet. Dette skyldes at kostnaden ved å avvente salg, og å oppholde seg ved auksjonshallen i påvente av en eventuell prisstigning, øker merkostnadene. En ressursfattig tobakksbonde fortalte følgende om hvordan uforutsigbarhet og et manglende økonomisk handlingsrom påvirket hans mulighet til å få en god produsentpris: *«Prisene er ikke stabile. Det er mye svingninger i markedet. Det er heller ikke enkelt å vente ved auksjonshallen til prisene blir høye, for da vil det komme mange ekstrakostnader som opphold mens vi venter. Vi må bare utnytte når salgssperioden er der. Vi kan ikke vente, fordi vi trenger de pengene raskt. Man vet ikke når prisene på tobakk vil stige igjen»* (nr. 12).

---

⁶ <http://www.limbeleaf.com/cmreports/Malawi%202012%20Market%20Review.pdf> Lest 24.04.2014

Sett bort ifra større og mindre prisvariasjoner innad i sesongen, er en mer overordnet pristrend nedadgående priser utover salgssesongen. Prisene er generelt høyest på auksjonshallen når den åpner i midten av mars, og faller frem mot den stenger i slutten av oktober. Om bøndene høster tobakksavlingen seint, vil sannsynligheten for at de får en akseptabel pris være ekstra lav. Denne pristrenden er godt kjent blant bøndene, men enkelte har et manglende handlingsrom til å tilpasse seg disse markedsforholdene. Pristrenden rammer da særlig de som i utgangspunktet er fattige og sårbare, og som har blitt forsinket med egen tobakksproduksjon grunnet ganyu, mangel på innsatsmidler eller dårlig kvalitet på jordsmonnet.

Omreisende handelsmenn opererer også innenfor tobakksmarkedet. Prisene som tilbys fra omreisende handelsmenn ligger langt under formell markedspris. En omreisende handelsmann jeg var i kontakt med fortalte at han i 2013 kjøpte god kvalitetstobakk for 65000 MWK per bale og tobakk med dårlig kvalitet for 25000 MWK per bale (dette tilsvarer 135USD og 52USD). Mange faktorer medvirker til at småbrukere i Bolero likevel ender opp med å selge tobakksavlingen utenfor det formelle markedet. Bønder fra vanskeligstilte hushold pekte blant annet på at de hadde problemer med å få fraktet tobakken til auksjonshallen selv, da leie av transportmiddel krever penger i forkant av salg. I motsetning til maisen er tobakken tung, da den selges i 100 kg sekker, og kan dermed ikke bæres til markedet eller fraktes på sykkel. Ikke autoriserte handelsmenn tilbyr kjører direkte fra bøndene og kjører ut til gårdene. En trang økonomisk situasjon gjør dermed at de fattigste bøndene nok en gang må velge et lite lukrativt prisalternativ som presser ned fortjenesten. En annen medvirkende faktor som bøndene trakk frem var at omreisende handelsmennene betalte i lokal valuta og at de dermed slapp å dra til banken for å veksle fra amerikanske dollar til malawiske kwacha. Omreisende handelsmenn betalte også på stedet. På auksjonshallene kan det ta måneder før pengene blir utbetalt. I en presset økonomisk situasjon så ofte ikke bøndene mulighet til å vente på dette, selv om den økonomiske avkastningen ville vært langt høyere. En lav salgsinntekt er som tidligere bemerket problematisk for bøndene ettersom det svekker kjøpekraften de har til å anskaffe seg tilleggsmais. For de husholdene med en plantesorts sammensetning som gjør dem avhengige av maisinnkjøp, er dette svært problematisk med tanke på matsikkerheten.

6.2.2 Lite muligheter for diversifisering

En respons fra småbrukerne på dårlige mais- og tobakkspriser har vært å søke etter muligheter for diversifisering til andre kommersielle varer. Utfordringen innenfor magre og dårlig utviklede markeder er imidlertid å finne lønnsomme alternativer som behøver lite oppstartkapital, setter få ferdighetskrav og er forbundet med lav risiko. Dette gjør diversifisering til et stort problem, knyttet både til «egen gård»- og «ikke gård»-relaterte aktiviteter.

«Egen gård»-relaterte aktiviteter

Sammensetningen av plantesortporteføljen har stor innvirkning på husholdets matsikkerhet, og diversifisering på egen gård kan være et godt risikoreducerende tiltak. Mange av småbrukernes valg om å dyrke burley som kommersiell sort kan, som tidligere bemerket, ha alvorlige konsekvenser sett ut ifra et matsikkerhetsperspektiv. Hva angår plantesortsammensetningen anbefalte faktisk landbrukskonsulenten fra Utviklingsfondet at småbrukerne sluttet å dyrke burley og heller begynte å dyrke belgfrukter, da hovedsakelig jordnøtter og soyabønner. Vedkommende argumenterte for påstanden slik:

De fleste jordbruksvarer har i dag gode markeder i motsetning til hva som var tilfellet tidligere. I dag er salgsprisen per kilo for soyabønner og jordnøtter nesten den samme som for tobakk. Produksjonskostnadene for belgfrukter er derimot av de laveste – man trenger bare å plante og luke. Det trengs ikke bruk av kunstgjødsel og er følgelig økonomisk lønnsomt sett i forhold til tobakk. (Nr. 29).

Diversifisering til denne typen plantesorter er imidlertid ikke uproblematisk. En bonde jeg var i kontakt med, var ikke like optimistisk som landbrukskonsulenten og presenterte dårlige utsikter for lønnsomheten ved å diversifisere til nye plantesorter: *«Det er ingen marked tilgjengelig for andre sorter, for eksempel soyabønner. Så vi reduserer mengden vi produserer av dette. Det samme gjelder for jordnøtter. Det er ikke noe marked for det her i Bolero. Det finnes markeder andre steder, men det er svært langt unna»* (nr. 3). Tilbakeholdenheten til bøndene berodde på at det ikke var godt nok etablerte oppkjøpsmarkeder. Tross oppfordringer fra myndighetene om å begynne å produsere soya, og lovnader om kjøp gjennom ADMARC, hadde bøndene møtt på problemer knyttet til salg av denne varen. I samtale med en ansatt ved ADMARC fortalte vedkommende at de nå hadde åpnet for kjøp av soyabønner, men småbrukerne jeg snakket med hadde motstridende erfaringer. En bonde kunne fortelle at han hadde forsøkt å selge til ADMARC, men kom til

stengte dører. Han hadde deretter måttet investere i transport til Mzimba, som er nabolandstrakt til Rumphu:

Marked er en hindring. I fjor prøvde jeg å involvere meg i dyrking av soyabønner. Myndighetene lovet å introdusere en markeds plass for soya. I fjor måtte vi helt opp til Mzimba. Så alle, uavhengig av hvor mange sekker de måtte ha, måtte reise opp dit. Transport var en utfordring for meg. De fleste bar sekkene opp og dumpet dem der og kom tilbake. Myndighetene lovet av det skulle være mulig å selge, men det var det ikke. De lovet at de ville kjøpe soyaen fra oss, men det ble ikke gjort. Så de fleste av oss mistet interessen for å dyrke soya. Det er ikke et marked for landbruksvarer i Bolero, så det er et problem. (Nr. 18).

Ettersom mange småbrukere ikke fikk omsatt disse landbruksvarene, fikk de dårlige erfaringer. Bøndene måtte selv bære det økonomiske tapet for det mislykkede forsøket fra myndighetenes side. Manglende mobilitet og dårlige utviklede informasjonssystemer bidrar til å øke risikoen. Om risikoen for ikke å få solgt oppleves som for høy, stanser bøndene dyrkingen av denne typen plantearter. Mangelen på lønnsomme markedsalternativer gjør bøndene sårbare, ettersom bøndene blir begrenset til å dyrke landbruksvarer med lave priser eller lav nettoavkastning. Å dyrke spiselige kommersielle sorter som jordnøtter og soya, istedenfor burley, kunne også vært positivt for matsikkerhetsstatusen til fattige hushold. Om produsentprisen en sesong skulle vise seg å bli lav, hadde hushold kunnet velge og selv spise landbruksproduktene. Dette er åpenbart ikke et alternativ med tobakksblader. Skal burley kunne erstattes som kommersiell sort, forutsetter det imidlertid at markedstilgangen forbedres for andre typer kommersielle sorter, og at risikoen i markedet reduseres. Ifølge DADO må kapasiteten til ADMARC forbedres, og nødvendig markedsinformasjon nå bedre ut til småbrukerne.

«Ikke gård»-relaterte aktiviteter

Det foreligger muligheter til å involvere seg i små, men profitable virksomheter ved siden av gårdsdriften i Bolero. Denne typen tilskudd til levebrødsporteføljen kan, som denne kvinnen påpeker, være et viktig bidrag til økt økonomisk sikkerhet i husholdet: «*Man kan ikke bare avhenge av landbruk alene, man må involvere seg i små ting for å kunne få mer enn et minimum å leve for*» (nr. 19). Men også denne typen diversifisering er utfordrende, og ikke alle lykkes. Hvilke muligheter hushold har til å diversifisere utover gårdsdriften, avhenger hovedsakelig av ressursgrunnlaget, men også litt av eget initiativ (som vil diskuteres senere). Den mest avgjørende faktoren for å lykkes er formodentlig tilgang på startkapital. En kvinne fra et vanskeligstilt hushold uttalte: «*Det finnes inntjeningsmuligheter om jeg kunne solgt*

grønnsaker. Om jeg bare hadde hatt penger, ville jeg kjøpt inn ris og bønner, og solgt videre for å få profitt» (nr. 13).

Det er mulig, men utfordrende, å diversifisere til høyverdivarer som fisk, ris, Mpompatomater og scones, og gjøre det til en profitabel virksomhet. Et stort problem med de magre markedene småbrukerne opererer innenfor, er å finne kjøpevillige kunder til salgsvaren. Markedene flommer over av tilsvarende varer, og konkurransen innenfor en handelsvare er svært høy. Magre oppkjøpsmarkeder blir lett mettet av tilbud. En kvinne som forsøkte å få en ekstraintekt gjennom salg av scones og tørket fisk til de andre innbyggerne i landsbyen sin, forklarte dette godt med følgende utsagn: *«Det er ikke enkelt å selge disse varene fordi det er hard konkurranse. Du finner kanskje at du har kjøpt inn, og så er det mange andre som selger det samme, tilbudet er større enn etterspørselen»* (nr. 9). Folk kopierer hverandres virksomheter helt til kundegrunnlaget blir så tynt at utgiftene ikke lenger kan dekkes med inntjeningen. Dette skyldes i stor grad at konkurransen presser ned prisene og at mange av varene ikke blir omsatt. Et vanlig hendelsesmønster som tegnet seg i samtale med bøndene, var at tidligere virksomheter var gått med underskudd grunnet en manglende kundebase. Det var vanskelig å oppskalere virksomhetene ettersom etterspørselen ikke økte i takt med utviklingen av et tilbud. Virksomhetene forblir dermed små sideprosjekter som kun kan gi en liten biinntekt. Husholdene holder det gående helt til pengene de har å investere eventuelt forsvinner. En eldre bonde fortalte om hva som skjedde med grønnsaksvirksomheten til sønnen:

Å selge grønnsaker kan være vanskelig, spesielt med tanke på å organisere alt sammen. For å fø hele familien kreves det mye penger, og å selge grønnsaker er virkelig en småskala virksomhet. Men det kan være lønnsomt om man gjør det i tillegg til andre aktiviteter. Problemet for min sønn var at tilbudet ble veldig høyt. Mange mennesker begynte å selge grønnsaker og han fikk ikke lenger solgt. (Nr. 25).

Uten en fortykning av det lokale markedet, med økt etterspørsel etter alternative kommersielle sorter og andre salgsvarer, vil det legges en effektiv brems på den økonomiske veksten. En slik fortykning er imidlertid utfordrende å skape lokalt. De magre lokale markedene har skapt dårlige oppkjøpsmarkeder, og dårlige oppkjøpsmarkeder har økt risikoen ved investering. Således har det blitt skapt en tilbakevirkningsmekanisme som opprettholder de magre markedene lokalt. Forbedret tilgang til markeder utenfor Bolero vil kunne bidra til økt

etterspørsel og være viktig for å hente inn ekstern kapital. For å skape denne tilgangen kreves et bedre veinett og rimeligere transportmuligheter slik at varene kan distribueres til markeder i Rumphi-distriktet eller Mzuzu, den kommersielle hovedstaden i nordområdene. Dette kan bidra til å senke risikoen i markedet, og således redusere sårbarhet og styrke matsikkerheten.

6.2.3 Uformelle markeder som respons på dårlige markedsforutsetninger

En respons som oppstår som følge av magre lokale oppkjøpsmarkeder er opprettelse av uformelle byttemarkeder. Egendyrkede høyverdisorter som grønnsaker og frukt, eller innkjøpte varer som fisk, bønner, Mpompa-tomater, ris eller scones, ender ofte opp uten kjøpere. Etterspørselen etter salgsvarene kan for så vidt sies å være tilstede, men ikke kjøpekraften. Som en følge av dette viste det seg at småbrukerne hadde sett seg nødt til å flytte varene inn i det uformelle byttemarkedet som et risikoreduserende tiltak. En kvinne fortalte følgene om denne byttetrenden som en respons på magre markeder:

Jeg er involvert i å selge scones og smultringer. Det hender også jeg selger små, tørkede fisk. Jeg selger det her i landsbyen. Det er ikke enkelt å få solgt disse varene fordi det er konkurranse. Du finner kanskje at du har kjøpt inn, og så er det mange andre som selger det samme, tilbudet er større enn etterspørselen. For å overkomme det problemet tar vi av og til og bytter varer som ikke blir solgt mellom hverandre. Vi bytter for eksempel litt fisk mot tomater. (Nr. 9).

Selv om dette ikke gjør investeringen direkte lønnsom, så reduserer det tapsomfanget på investeringer og bidrar til variert kost hvilket er viktig for næringsinntaket. Tiltaket kan således bidra til å redusere graden av sårbarhet og kan dermed anses som en form for risikoreduserende adferd. Tiltaket er åpenbart ikke bærekraftig på sikt, da det er begrenset hvor mange ganger man kan foreta denne formen for bytter av luksusvarer som ikke inngår i vanlig hverdagskost. Høyverdivarer, som var ment for å legge til rette for kapitalakkumulasjon og økonomisk vekst, har på denne måten blitt flyttet over i et uformelt marked uten penger.

6.2.4 Tap av initiativ som respons på dårlige markedsforutsetninger

Enkelte av bøndene ble svært demotivert av de lave prisene på markedet, om de da i det hele tatt fikk solgt sine varer. Usikkerheten knyttet til salg ga seg tidvis utslag i tap av motivasjon. Mangelen på motivasjon berørte både «egen gård»-relaterte og «ikke gård»-relaterte aktiviteter. Ettersom det økonomiske overskuddet småbrukerne genererte ikke stod i forhold

til det harde arbeidet og antall arbeidstimer, ble produksjonsinitiativet blant enkelte noe dempet; både i og utenfor sesong. Tap av arbeidsinitiativ i vekstsesongen er åpenbart problematisk ettersom det svekker avlingsutbyttet. En bonde beskrev situasjonen slik: *«Mange bønder mangler viljen til å fortsette å jobbe hardt med landbruket. De spør seg: – Hvorfor skal jeg det? Jeg kaster bort tiden, for eksempel på å dyrke soya når prisen er lave uansett. Så de velger å gjøre ingenting og blir late fordi prisene er så lave»* (nr. 24). Tap av arbeidsinitiativ utenfor vekstsesongen er også problematisk ettersom effektivt arbeid i dette tidsrommet legger grunnlag for kommende sesong; både gjennom klargjøring av åker og gjennom anskaffelse av organiske og kjemiske innsatsmidler. På tross av de potensielt negative konsekvensene kunne man likevel spore en tiltaksløshet blant enkelte. På spørsmål om hva husholdet gjorde i lavsesongen svarte en informant: *«Vi gjør ingenting [hun ler]. Jeg har ingen kraft, jeg sitter bare her og venter på neste vekstsesong. Etter vi har høstet vil jeg bare sitte her. Gjøre litt småting, ta et bad. Bare slappe av og ta det med ro. Vi venter på regnet. Vi er ikke travle i mellomtiden»* (nr. 1).

Da jeg henvendte meg til DADO, ble dette sosiale fenomenet forklart med latskap: *«Jeg tror disponeringen av tid er et problem. Mesteparten av tiden vil de bare sitte og slappe av istedenfor å jobbe. [...] Kanskje, jeg vet ikke, men mulig jeg kan si de er litt late [ler litt usikkert]. For de bare sitter der. De vet hva de skal gjøres og hva som burde blitt gjort. Det er et problem»*. Selv mener jeg denne forklaringen bygger på en feilaktig tolkning av situasjonen. Forklaringen tar ikke i tilstrekkelig grad hensyn til hvordan de kontekstuelle forholdene er med på å påvirke adferdsmønsteret til småbrukerne. Denne delvise handlingslammelsen kan trolig bedre forklares med at interaksjonen mellom ustabile markeder, høye tjenestekostnader og risikoen som skapes av magre markeder, fortrenger store deler av investeringsviljen blant småbrukerne. En slik forklaring er i tråd med tankene til Chirwa m.fl. (2006). Grunnet disse forholdene får småbrukerne lite tilbake for både tungt fysisk arbeid og finansielle investeringer. Dette resulterer i et redusert ønske om 1) å investere tid og krefter i gårdsforberedelser som laging av groper og kompost, og 2) å løpe økonomisk risiko i lavsesongen og starte små virksomheter. Uten økt etterspørsel etter landbruksprodukter og andre salgsvarer kan økt produktivitet raskt omgjøres til fallende produsentpriser grunnet økt konkurranse, som tidligere bemerket. Dette motvirker fordelene av produktivitetsvekst for produsentene og motvirker investeringer (Poulton m.fl. 2006).

Omgivelsene senker på denne måten farten på en potensiell positiv vekstspiral og opprettholder det magre, lokale markedet.

Det skal imidlertid understrekes at dette ikke var en ensidig samfunnstrend. Bildet er selvfølgelig mangefasettert. Tross dårlige utsikter for god fortjeneste jobbet svært mange hardt både i vekst- og lavsesongen, og benyttet seg av de begrensede mulighetene som faktisk finnes: *«I tørketiden, mellom høsting og såing, holder vi på med vinterhagene. Vi irrigerer for avlingen, både for tomater, bønner og grønnsaker. Dette er hardt arbeid. Vi må hente vann fra elven, for så å gå opp og irrigere. Deretter må vi gå ned og hente vann igjen. Vi må bære vannet i kanner, ettersom vi ikke har irrigasjonssystemer»* (nr. 2). Dette sitatet er bare et av mange eksempler på hardtarbeidende småbrukere som med enkle midler prøver å skape en inntekt, tross mye usikkert i markedet.

6.2.5 Positive og negative utviklingsspiraler

Positive og negative utviklingsspiraler er etter alt å dømme nært sammenkoblet. Det gamle ordspråket *den enes nød, den andres brød* eksemplifiseres på mange måter i Bolero: Enkelte hushold skaper positive vekstspiral for sitt levebrød på bekostning av andres negative utviklingssykluser. I forrige analysekapittel presenterte jeg blant annet hvordan ganyu bidrar til å svekke produktiviteten på gårdene til dem som må ta på seg tilleggsarbeidet, mens de som leier inn arbeidskraft får en positiv oppsving for sitt hushold. Det ligger ofte en allerede underliggende skjevhet til grunn som gjør at en part kommer mer gunstig ut av et slikt bytteforhold. En annen form for ressursveksling som oppstår er bytte av eiendeler mot mat. Dette er også en asymmetrisk bytterelasjon hvor en part taper produktive verdier i bytte mot umiddelbar tilfredsstillelse av akutte behov. En bonde fra et relativt velstående hushold fortalte om hvordan hennes hushold hadde byttet til seg husdyr: *«Under sultsesongen er det vanlig her i denne landsbyen at folk som har noe mais vil bytte dette mot ting som en geit. Jeg vil kanskje gi en annen familie mais og jeg får en geit»* (nr. 4). De som har overskudd av mais i trange tider har også muligheten til å omgjøre maisen til en kommersiell sort. En kvinne fra et hushold med et tilsvarende velstandsnivå fortalte om det økonomiske potensialet som ligger i maissalg: *«Jeg får mye inntjening når jeg selger maisavlingen min i lavsesongen. Det er da du finner profitt. Rett etter innhøsting kan man se at prisene ligger på rundt 700 MWK per tin [20 kg], men i lavsesongen ligger prisene på 2500–3000 MWK. Prisene er altså 3–4 ganger så høye»* (nr. 24). Heving av prisene når folk befinner seg i et økonomisk uføre lar seg gjøre

ettersom prisfølsomheten er lav på mais. Maismarkedet preges av uelastisk etterspørsel, og en prisøkning gir liten innvirkning på etterspurt mengde. Dette skyldes at mais er en nødvendighetsvare og forbrukerne ikke klarer seg uten. Dette gjør de fattigste småbrukerne ekstra sårbare overfor plutselige prisøkninger (Dorward og Kydd 2004). Prosesser som de jeg har skissert ovenfor bidrar til å skape sosial differensiering innad i samfunnet. Mange av disse differensierende prosessene finner sted mot slutten av lavsesongen, når matsikkerheten er på sitt laveste og sårbarheten på sitt høyeste.

Den formen for økonomisk vekst og utvikling som finner sted i lavsesongen, belager seg hovedsakelig på en omrokering av ressurser innad i samfunnet. Problemet med denne typen lite inkluderende vekst er at markedene forblir magre. Omrokingen fører til at lite nye ressurser legges til, og ettersom veksten bygger på å tappe andre hushold for ressurser, ender en potensiell fremtidig kundegruppe opp med svekket kjøpekraft. Etterspørselen etter salgsvarer forblir dermed relativt lav. Som følge av at utviklingen finner sted innenfor et fattig miljø, og salgskanalene ut er relativt svake, vil dette kunne medføre at hushold som kommer litt ovenpå fort får et økonomisk tilbakeslag. Denne påstanden må ses i relasjon til diskusjonen om hva en manglende kundebase kan resultere i. Bønder som av ulike grunner har blitt mer velhavende, og ønsker å investere i en mer profitabel tilleggsvirksomhet, får lite igjen for investeringene om det ikke eksisterer et marked der de kan realisere en økonomisk gevinst. Varene de investerer i må bli omsatt for at det skal kunne dannes et overskudd.

I lys av diskusjonen rundt koblingen mellom positive og negative utviklingsspiraler gir refleksjoner fra en rapport produsert av DFID (2000) mening. Rapporten påpeker at økonomisk vekst kan være et viktig verktøy for å redusere fattigdom og øke produktivitet, men at det er viktig å merke seg at *trade-offs* eksisterer. Økonomisk vanskeligstilte hushold kan fort ende opp som tapere ettersom vekst, på kort og mellomlang sikt, ofte skjer på bekostning av disse husholdene. Av den grunn trengs det et økt fokus på kvaliteten til vekstprosesser, og ikke bare vekst i seg selv.

6.3 Sårbarhetsfaktorer nedstrøms fra produksjonsvaren

Som sett ovenfor har småbrukerne problemer med god markedstilgang, og de oppnår lave priser for sine varer. Om disse forholdene ble forbedret, ville det imidlertid fremdeles finnes en rekke utfordringer nedstrøms for landbruksvarene. Effektiv landbruksdrift forutsetter også at

småbrukere er koblet opp mot gode og stabile forsyningskjeder (Poulton m.fl. 2006). I denne delen av analysen skal jeg diskutere nærmere hvordan begrenset tilgang til innsatsvarer med overkommelig pris, forårsaker en situasjon hvor småbrukerne ender opp med høye produksjonsomkostninger, små avlinger og lite som kan selges på markedet. Jeg har valgt å fokusere på de tre områdene som ble mest vektlagt av bøndene jeg var i kontakt med: innsatsfaktorer, landbrukslån og landbruksklubbmedlemskap.

6.3.1 Innsatsfaktorer

De kommersielle sortene småbrukerne hovedsakelig deltar med på markedet per i dag, krever tilgang til diverse innsatsmidler i forkant av såing. Tobakksplantene krever mye næring og er avhengig av påføring av kjemiske tilsetningsstoffer for å kunne vokse (ACB 2014). Hybridmaisene derimot kan vokse kun ved bruk av organisk gjødsel, men såfrøene er foredlet for best å fungere i kombinasjon med kunstgjødsel. Både burley og hybridmaisene krever tilførsel av såfrø hvert år. Kostnadene knyttet til det å få tilgang til denne typen innsatsmidler har ifølge Zeller m.fl. (1998) stor betydning for en lønnsom markedsdeltagelse. Ettersom majoriteten av bøndene velger å dyrke disse kapitalintensive og innsatskrevende sortene, istedenfor sorter som er compatible med organisk gjødsel og selv-lagrede såfrø, oppleves naturlig nok god tilførsel av denne typen innsatsmidler som viktig for innbyggerne i Bolero.

Etableringene av vekstsenteret har økt tilgjengeligheten til kjemiske innsatsmidler. To utsalgssteder har etablert seg i Bolero, både Farmers World og Kulima Gold Malawi. Begge aktørene har store lager og god kapasitet. Bolero har også fått anlagt relativt gode veiforbindelser til større byer, noe som bidrar til å sikre tilførselen av kunstgjødsel. Dette har medført at kunstgjødsel er tilgjengelig på det lokale markedet når tiden er inne for å påføre gjødsel i starten av vekstsesongen, og for påføring nummer to utover sesongen. Tilgjengelighet er etter alt å dømme ikke lenger en særlig begrensende faktor. Problemet er snarere at varen ikke finnes på markedet innenfor småbrukernes prisramme. Manglende kjøpekraft står som en barriere og hindrer at mange småbrukere får tilgang til innsatsmiddelet. Kunstgjødsel er generelt kostbart. Prisen for en sekk med kunstgjødsel ligger på 15 000–16 000 MWK, avhengig av hvorvidt man kjøper på Farmers World eller Kulima Gold Malawi. Malawis geografiske lokalisering bidrar til å presse opp prisene på kunstgjødsel i landet. Malawi er landlåst, hvilket gjør at kunstgjødsel må kjøpes via nabolandene som har

fått det fraktet med skip. Prisen på kunstgjødsel ligger derfor langt høyere i Malawi enn landene i regionen forøvrig (IFDC 2013; Nyirongo 2005).

I tillegg til at enhetsprisen per kilo er høy selges også kunstgjødsel i store kvanta. Kunstgjødsel er kun tilgjengelig i 50 kilos sekker hos de autoriserte forhandlerne. Dette gjør investeringssummen uoverkommelig for noen av småbrukerne. Et løsningsalternativ som enkelte hushold benyttet seg av, var å dele opp investeringssummen ved å kjøpe kunstgjødsel i mindre kvantum. På markedet i vekstsenteret selges det blant annet kunstgjødsel i små plastikkposer av ikke-autoriserte forhandlere. Enkelte bønder kjøpte også litt fra venner og bekjente som hadde noe å avse, slik som bonden sitert i forrige analysekapittel som fortalte at hun tidvis kjøpte litt kunstgjødsel på en tallerken (nr. 2). Det er de fattigste bøndene som tyr til oppdeling av investeringssummen da kiloprisen øker betraktelig ved denne typen kjøp, og produksjonsomkostningene går kraftig opp. Denne innkjøpsstrategien viste seg å være spesielt mye brukt blant tobakksbønder som ikke hadde det økonomiske handlingsrommet til å ta opp tobakkslån og da kanskje ikke egentlig hadde ressursgrunnlaget som skulle til for å støtte vellykket tobakksdrift. Fortjenesten minker for disse tobakksbøndene ettersom produksjonsomkostningene går kraftig opp. Denne gruppen sitter igjen med mindre nettoavkastning, sett i forhold til de mer vellykkede tobakksbøndene som selger tobakken for samme pris på markedet, men som har anledning til å kjøpe innsatsmidler i større kvanta og således senke utgiftsnivået. Nok en gang så viser det seg dyrt å være fattig i Bolero.

Den sterke avhengigheten til kunstgjødsel i Bolero gjør også småbrukerne sårbare overfor prisøkninger. Bøndene kunne fortelle at prisen på kunstgjødsel var blitt doblet over natten etter at myndighetene devaluerte kwachaen i 2012. Dette reduserte en allerede begrenset kjøpekraft ytterligere. Prisøkningen gjorde det ekstra vanskelig for bøndene å få supplert jorden med kjemiske næringsmidler, og økte behovet for tilgang til lån, medlemskap i landbruksklubb og kjennskap til alternative gjødslingsformer. Prisøkningen som fulgte av devalueringen kan sies å ha satt bøndene i en dobbel skvis, ettersom prisen på mais også økte. Ettersom småbrukerne i hovedsak produserer mais til eget forbruk, førte ikke prisveksten til et økt inntektsgrunnlag. Snarere ser man at egenproduksjonen ofte ikke dekker konsumbehovet, hvilket gjør at de må supplere med kjøp av mais på markedet. Den doble skvisen oppstår når størrelsen på egen avling reduseres som følge av mindre tilførte næringsstoffer, samtidig som

kostandene ved å kjøpe mat på markedet øker. Dette skaper en situasjon med økt matusikkerhet.

Det er også utfordringer tilknyttet tilgang til såkorn for småbrukere. Tilgang til burley-såkorn formidles hovedsakelig gjennom tobakkselskaper og tobakksklubber, og vil bli diskutert i de påfølgende seksjonene. Hybrid-såkorn kjøpes hovedsakelig på lokale markeder, ofte til rabattert pris gjennom subsidieordningen (FISP). I Malawi er tilgjengeligheten av hybrid-såkorn generelt dårlig, sett i forhold til tilgjengeligheten av kunstgjødsel. Dette er noe paradoksalt ettersom hybrid-sortene foredles fram i Malawi, mens kunstgjødsel importeres fra utlandet (Nyirongo 2005). I rurale områder har det de siste tiårene vært en nedgang i tilgjengeligheten (Cromwell, Kambewa, Mwanza og Chirwa 2001). Bolero har ikke fulgt denne negative utviklingstrenden grunnet etableringen av vekstsenteret. Både Farmers World eller Kulima Gold Malawi er autoriserte selgere av såkorn. Selv om markedsforholdene er blitt bedre, er de imidlertid langt fra optimale. I likhet med kunstgjødsel, er det høye prisnivået også et stort problem med tanke på tilgang til såfrø. Grunnet begrenset kjøpekraft måtte mange av bøndene velge mellom kjøp av kunstgjødsel eller såfrø. I samtale med småbrukere viste det seg at kjøp av kunstgjødsel da ofte fikk forrang. De årene et hushold ikke fikk subsidierte hybridfrø valgte mange bare å dyrke lokale maissorter. De årene hushold fikk subsidiert litt hybridfrø var det vanlig å supplere med selv-lagrede såfrø, istedenfor å kjøpe inn ytterligere hybridfrø. En bonde fortalte følgende om innvirkningen av det høye prisnivået:

Innsatsmidler er veldig dyrt. Til og med maisfrø er dyrt. Vi har ikke penger til å kunne gå og kjøpe hybridfrø, det er derfor vi dyrker den lokale maisen når vi ikke får såfrøene subsidiert. Hybridfrøene er alt for dyre. Landbruksveilederen oppfordrer bøndene til å bruke nye frø hvert år og ikke spare på frø fra fjoråret. Man bør ikke spare på hybridfrø etter innhøsting. Forskning har vist at avlingen vil bli bedre om man kjøper nye frø, men det har vi ikke råd til. (Nr. 16).

Grunnet det høye prisnivået på både kunstgjødsel og hybridfrø blir subsidierte innsatsmidler ofte en base for forbruket. Det er ADMARC som distribuerer subsidiene til bøndene i Bolero. I samtale med en ansatt ved ADMARC ble det uttalt: *«Vi selger kunstgjødsel, men dette er subsidiert kunstgjødsel fra myndighetene. Vi selger da svært billig sammenlignet med markedspris. Vi tar 1000 MWK per sekk. Hver bonde kan kjøpe to sekker på 50 kg, en for*

førstegangspåføring og en for påfylling. Man trenger kupong for å kunne kjøpe». Institusjonelle svakheter ved ADMARC fører imidlertid til unødig sårbarhet også på dette området. Dette skyldes blant annet dårlig utviklede informasjonssystemer som skaper usikkerhet blant bøndene. Det blir gitt lite informasjon om de formelle kravene til hvem som kvalifiserer til å ta del i subsidieordningen. Utvelgelsesprosessen fremstår som tilfeldig for mange av bøndene, og det skapes dermed bekymring knyttet til hvorvidt man vil få kuponger den kommende sesongen eller ikke.

Det høye prisnivået på kunstgjødsel og såkorn kan redusere bruken, og dermed ha innvirkning på størrelsen til både mais- og tobakksavlingen. Mangel på disse innsatsfaktorene ved maisproduksjon, kan resultere i lavere avlingsutbytte for de småbrukerne som ikke har kjennskap til alternative gjødselsformer eller har tilgang til høytytende lokale maissorter. Dette berører matsikkerheten direkte. Matsikkerheten berøres mer indirekte i de tilfeller hvor tobakksbønder mangler påkrevde innsatsfaktorer, da mengden mat husholdet kan kjøpe reduseres parallelt med reduserte tobakksavlinger og redusert inntekt.

6.3.2 Manglende tilgang på lån

Tilgang til lån kan bidra til å redusere sårbarheten en vanskeligstilt økonomisk situasjon kan påføre hushold. Denne formen for pengeinnsprøytninger kan gjøre hushold i stand til å foreta produktivitetsfremmende investeringer, og bedre utnytte eiendeler og ressurser de allerede besitter. Ettersom majoriteten av småbrukerne i Bolero ønsker å dyrke tobakk, ble tobakkslån et gjennomgående tema i mange av samtalene. De finansielle institusjonene som er etablert i Bolero, er da også knyttet opp mot tobakksdrift. Da lån ble brakt på banen som et diskusjonstema, fokuserte informantene stort sett på utilfredsstillende utforming av eksisterende finansielle institusjoner, og hvordan dette bidro til å gjøre det utfordrende å trygge levebrødet. Det kan imidlertid argumenteres for at mangel på gode finansieringsinstitusjoner som tilbyr lån til andre formål enn tobakksdrift, frarøver småbrukerne i Bolero muligheter som kunne bidratt til økt diversifisering av levebrødsporteføljen eller spesialisering innenfor et alternativt driftsområde. Således kunne dette flyttet noe av fokuset vekk fra en tobakksindustri som det er knyttet svært mange utfordringer til. I denne diskusjonen vil jeg derfor først belyse finansielle utfordringer tilknyttet tobakksdyrking, for avslutningsvis å komme inn på problemer som kan knyttes til mangelen på andre former for landbrukslån.

Tobakkslån

Mangel på innsatsmidler gjør det, som tidligere påpekt, vanskelig å engasjere seg i tobakksnæringen på en økonomisk bærekraftig måte; hvilket innebærer stabil og lønnsom utvikling over tid, og trygget matsikkerheten på sikt. Tilgang på lån kunne dermed bidratt til å gjøre et engasjement innen tobakkssektoren til en noe tryggere satsing. Stabil og pålitelig tilførsel av kreditt kan sikre tilgang til såfrø og muliggjøre rettidig påføring av kunstgjødsel. Innen landbruket er det som diskutert korte tidsvinduer og høye krav til nøyaktighet for å kunne optimalisere driften og sikre en god avling. Kvaliteten på de låneavtalene som finansinstitusjonene tilbyr småbrukerne i Bolero er imidlertid lav. Høye rentesatser og lite transparente prosesser medfører både høye finansielle kostnader og høy risiko. Småbrukerne tilbys hovedsakelig lån fra de største tobakkselskapene som opererer i området: Limbe Leaf og Alliance One. Disse selskapene har igjen inngått avtaler med banker i regionen. Rentesatsen vil variere avhengig av samarbeidsavtalen mellom partene. Limbe Leaf har for eksempel inngått samarbeid med to banker. En tobakksbonde forklarte: «*Limbe Leaf har gitt oss to banker, vi har NBS [New Builder Society] og National Bank. Når man får lån fra NBS er renta 14%, og i National Bank er den 12%. Så Limbe Leaf jobber hånd i hånd med bankene*» (nr. 17). De høye rentesatsene skyldes delevis usikkerhet fra tilbyders side, tilknyttet tilbakebetalingsevnen til fattige låntakere. De høye rentesatsene minsker imidlertid nettoavkastningen og opprettholder således en økonomisk vankligstilt situasjon. Dette er nok et eksempel på en ugunstig tilbakevirkningsmekanisme som oppstår i markedet.

I tillegg til høye rentesatser er informasjonen låntakerne får ofte mangelfull. Bøndene får lite innsikt i prosessene og mange sitter derfor på en følelse av at de blir utnyttet og lurt. DADO fortalte følgende om utilfredsstillende opplysninger og de mange fratrekkene som gjør lånene ulønnsomme for bøndene:

Kontraktene som tobakkselskapene inngår burde vært mer transparente for bøndene. Bøndene skulle hatt bedre innsyn slik at de viste hva de skulle gjøre og de skulle også vist hvor mye lånet faktisk var på. I dag er det 40 dollar, i morgen er det 50, kanskje 60. Hva kan man gjøre? Det endrer seg hele tiden. Det er tobakkselskapene og bankene som profiterer. Bankene får mye renter fra bøndene. Bankene vil ta en prosesseringsavgift på lånet. Bøndene får kanskje lån på 40 dollar fra tobakkselskapet, men banker krever en prosesseringsavgift. Alt dette vil bøndene måtte dekke.

Når småbrukerne tar opp lån hos et tobakkselskap, settes det også krav om at bøndene selger avlingen til det aktuelle selskapet på auksjonshallen. Dette er en form for kontraktvirksomhet hvor bøndene bærer den økonomiske risikoen (ACB 2014). Forutsetningen er at bonden har et salgsnummer slik at vedkommende får innpass på auksjonshallen. Dette medfører at hushold som ikke har innpass i en tobakksklubb blir ekskludert fra denne typen lån. Den påfølgende seksjonen vil diskutere betydningen av klubbmedlemskap mer inngående.

Det finnes imidlertid andre finansielle låneinstitusjoner som ikke krever oppkjøp fra bøndene, slik som Fincoop. Fincoop er Malawis største spare- og låneorganisasjon. Virksomheten er basert på mobile bankenheter som reiser rundt på landsbygda og tilbyr småbrukere lån. Også disse lånene kjennetegnes ved høye rentesatser. Småbrukerne må betale et depositum til Fincoop og deretter fastsettes det en tilbakebetalingsdato. Denne praksisen skaper problemer ved forsinkelser i dyrkningsprosessen. Spesielt vil dette øke sårbarheten til de ressurssvake husholdene, for eksempel de som engasjerer seg i ganyu og risikerer å måtte nedprioritere dyrking på egen gård. Ugunstige rentesatser og tilbakebetalingsavtaler kan ende opp med å avskrekke fattige småbrukerne fra å ta opp lån, selv om tilbudet i realiteten eksisterer. En kvinne fra et mellomfattig hushold, som hadde valgt å dyrke tobakk helt uten lån, forklarte beslutningen sin slik:

Det er veldig vanskelig for meg å involvere meg i lån. Det er en organisasjon her ved navn Fincoop som gir lån til bønder, men det byr på problemer for mange. Når bøndene ikke klarer å betale tilbake pengene, ville de beslaglegge blikktakene. Så det er grunnen til at jeg opp til denne dagen ikke har villet ta opp et lån. Jeg tenker nei, nei, nei. Jeg er redd for å ta opp lån. (Nr. 2).

Bonden begrunnet sin reservasjon mot å ta opp lån med de høye rentesatsene og frykt for å miste verdifulle eiendeler. Hun fortsatte:

Jeg kan få lån, for man kan bruke verdigjenstander som sikkerhet. Man avtaler med dem som gir deg lånet om at jeg vil tilbakebetale på denne datoen, men så finner man kanskje at det er forsinkelser i tobakkssalget på auksjonshallen. Og så kommer datoen og man har fortsatt ikke solgt, og så kommer de for å kreve pengene. Har man ingen penger å gi, så tar de eiendeler og blikktak. (Nr. 2).

Sitatet viser at selv om et hushold har tilstrekkelig sikkerhet i verdier til å få innvilget en låneavtale, så er det ikke sikkert husholdet tør å ta sjansen på at de faktisk får tilbakebetalt. Som gjennomgått i forrige analysekapittel, er det betydelig risiko knyttet til landbruksproduksjon for småbrukerne i Bolero. Når kvaliteten og størrelsen på avlingsutbyttet er usikkert, samtidig som låneavtalene forutsetter høy økonomisk avkastning på avlingen, foreligger det et misforhold som gjør at risikoen kan oppleves som for høy. Denne typen oppførsel er blitt betegnet som *risikorasjonering* (IAASTD 2009). Dårlige låneavtaler skaper dermed risikouvillige bønder.

Konsekvensen av svake finansinstitusjoner er at en mer privilegert gruppe får anledning til å ta opp lån. Jo dårligere stilt et hushold er økonomisk, desto dårligere lånealternativer må de ta til takke med. Tilgang til tobakkslån kan bidra til å redusere risikoen i en risikabel bransje, gjennom å gi småbrukerne bedre forutsetning for å lykkes. I dag er ikke lånetilbudet jevnt fordelt blant innbyggerne i Bolero.

Lån til tilleggsvirksomhet

Tilleggsvirksomheter kan bidra til å styrke levebrødet. Følgelig er gode låne- og kredittordninger som støtter oppstart og drift av denne typen virksomhet viktige. Problemet på dette området er imidlertid ikke at låneordningene er ugunstige, men at det snarere ikke eksisterer institusjoner som tilbyr denne typen lån. Ettersom innbyggerne i Bolero stort sett er svært fattige, finner trolig finansinstitusjoner det vanskelig å drive lønnsomt. Mangel på kapital begrenser folks mulighet til å starte tilleggsvirksomheter og diversifisere levebrødet i en annen retning enn tobakksdrift. Det faktum at det nærmest er umulig å få lån til noe annet enn tobakksdrift er nok en forklarende faktor til hvorfor så mange ressursfattige småbrukere prøver lykken innen for akkurat denne risikable næringen. Ønsket om å starte opp små forretningsvirksomheter eksisterer, men bøndene trenger oppstartkapital for å komme i gang: *«Det finnes inntjeningsmuligheter om jeg kunne solgt grønnsaker. Om jeg bare hadde hatt penger vil jeg kjøpt inn ris og bønner og solgt videre for å få profitt. Det er kapital som holder meg tilbake for å kunne starte»* (nr. 13). I dag er det som diskutert begrensede muligheter innenfor denne typen tilleggsvirksomheter, men hadde bøndene hatt tilgang på bedre lån, kunne de muligens tatt andre og mer lønnsomme valg enn hva de har mulighet til innenfor dagens økonomiske rammer. Man kunne på denne måten fått slutt på at alle velger

de samme og billigste alternativene, og dermed oversvømmer markedet og presser ned prisene på varene de selger.

Som en respons på det manglende tilbudet har grupper av innbyggere innad i landsbyene gått sammen og opprettet noen små spare- og lånegrupper, Village Savings and Loans (VSL). VSL er ment å bemyndiggjøre bøndene økonomisk, og ettersom gruppene er selvstyrt kreves det ikke tilførsel av eksterne finansielle midler for å få tilgang på små lån. Beløpene som settes inn er imidlertid små og følgelig blir også summene som kan lånes begrenset. Et kvinnelig medlem forklarte: *«Jeg er nå blitt medlem av en spare- og lånegruppe, men det er kun en liten sum penger det er snakk om, så å dekke hele gårdsdriften er virkelig vanskelig. VSL assisterer meg kun for småinnkjøp som skoleutgifter, såpe og mat. Jeg klarer ikke å bruke pengene fra VSL til å kjøpe for eksempel kunstgjødsel. Til dette er summen for liten»* (nr. 9). Selv om disse gruppene ikke gir nok lån til at bøndene kan investere i små tilleggsvirksomheter, kan gruppene fungere som en økonomisk buffer i vanskelige tider. Gruppene kan gi tilgang til kreditt for kjøp av mat i møte med rystelser og kan således virke positivt inn på matsikkerheten til medlemmene.

Alternative former for lån, som lån av husdyr til lånedyret får avkom, kan også være låneordninger som kan virke positivt inn på småbrukernes levebrød. Selv om bevaringslandbruk er svært lite kapitalkrevende, og det dermed ikke trengs mye ekstra ressurser enn det de fleste bøndene allerede besitter, kan tilgang til husdyrgjødsel være en utfordring for enkelte. Husdyrhold gir tilgang på avføring som husholdene kan ta i bruk ved produksjonen av organisk gjødsel. Som nevnt kan det plukkes avføring fra bakken etter løstgående beitedyr, men egne husdyr sikrer en mer stabil tilførsel. En svært fattig enke fortalte meg om hvordan hun hadde fått anledning til å begynne med grisehold: *«Det er en kristen forening som gir fattige en purke, når hun får unger gir man purka tilbake og beholder ungene. Det er slik jeg begynte. Men tilbudet er kun for utvalgte medlemmer i CCP-kirken»* (nr. 14). Andre småbrukere kunne fortelle om tilsvarende låneordninger for andre dyr. Spesielt utlån av geiter var populært. I tillegg til å gi tilgang til organisk gjødsel, er husdyr også en god inntektskilde ved salg. Dyrehold er lønnsomt, men det krever oppstartsmidler, enten i form av kapitallån eller direkte utlån av husdyr.

Alternative former for lån kan på denne måten hjelpe bønder å starte opp små tilleggsvirksomheter. Det er positivt for matsikkerhetsstatusen å ha en diversifisert

levebrødsportefølje om deler av avlingen skulle svikte. En tilleggsvirksomhet kan fungere som en økonomisk buffer og redusere småbrukernes grad av sårbarhet. Gjennom å gi småbrukerne finansieringsalternativer, kan noen hushold trolig slippe å selge arbeidskraften sin for å få råd til diverse innsatsmidler. Som Alwang og Siegel (1999) treffende har uttalt, kan tilgang til landbrukslån være en måte “å kjøpe” seg frihet fra ganyu i løpet av kritiske perioder av landbrukskalenderen. Tilgang til landbrukslån kan dermed være et middel til å bryte ut av den negative sårbarhetsspiralen tilknyttet ganyu.

6.3.3 Medlemskap i landbruksklubb

Et særegent aspekt ved Malawi er den viktige rollen deltagelse i landbruksklubber spiller for god integrering i markedet. Det dannes dermed lett et sårbarhetsskille mellom de som har innpass i landbruksklubb og de som står utenfor. De som står utenfor er som en konsekvens nærmere å falle under matsikkerhetsterskelen, enn de mer heldigstilte som har medlemskap. Landbruksklubbene ble opprinnelig opprettet for å bedre småbrukeres tilgang til innsatsmidler og informasjon. Det finnes ulike typer landbruksklubber og klubbene spesialiserer seg innenfor ulike områder. De mest utbredte i Bolero er tobakksklubber og maisklubber. Klubbenes formål er å redusere småbrukernes sårbarhet ved og øke deres forutsetning for å lykkes med landbruksdriften. DADO fortalte om hvordan tiltak som tas i bruk for å nå denne målsetningen:

Det er mange landbruksklubber her. Både for tobakk, mais, husdyr, irrigasjon og vinteravlinger. Det er individer som går sammen og former klubber. Deretter kommer de til oss, og vi gir dem trening. Det er trening for gruppedynamikk, ledertrening og effektiv landbruksdrift. Og for andre ting, som å beregne vekstmarginer, slik at de velger de mest profitable virksomhetene. Da kan de regne ut ifra vekstmarginene hva slags avlinger de burde satse på og se om en annen avling kanskje er mer lønnsom. Vi gir også bøndene trening i konserveringslandbruk, hvordan lage husdyrgjødsel og planlegging for neste vekstsesong.

Bøndene jeg var i kontakt med, fremstilte deltagelse i tobakksklubbene som særlig lukrativt. De mente det var flest fordeler å hente ut ifra denne klubbtypen. Skillet mellom de som ble stående utenfor og de som fikk innpass ble dermed størst her. Av den grunn har jeg derfor valgt å legge fokuset på tobakksklubbene som følge av plassrestriksjoner. Skal hushold lykkes med tobakksproduksjon, er ikke medlemskap en direkte forutsetning, men slik situasjonen fremstår en stor fordel. Deltagelse gir tilgang til lån, utbetalt i form av penger eller burley-

såkorn og kunstgjødsel. I tillegg får medlemmene rådgivning fra ressurspersoner om dyrkingspraksiser, samt tilgang på kunnskapsformidling innad i gruppen. Tilgang til kompetanse og innsatsmidler øker sjansen for at husholdene som tar sjansen, og engasjerer seg i risikofylt burley-produksjon, faktisk får økonomisk avkastning på investeringen. Medlemskap i en tobakksklubb ble betegnet som en inngangsport til tobakksmarkedet. Etter at store deler av plantasjedriften ble avviklet ble det etablert tobakksklubber for småbrukere, hvor de ulike klubbene fikk utdelt kvoter for produksjonsmengde (Orr 2000). Om man ønsker at tobakken skal bli solgt på det formelle markedet, må man ha et salgsnummer. Klubben fornyer dette nummeret hvert år, og det er ikke mulig å få tilgang til nummeret som individ. Tobakksklubbene fungerer som en inngangsport til det formelle markedet for dem som får innpass, men klubbene er også tilknyttet en ekskluderende prosess. Det finnes kun et begrenset antall plasser, og ikke alle får medlemskap. Dette demonstrerer hvordan enkelte markedsprosesser kan være med på å forsterke ulikhet innad i samfunnet. Tilgang og innpass i landbruksklubber viste seg å avhenge av deltagelse i sosiale nettverk og husholdets sosioøkonomiske status. Den økonomiske betydningen til landbruksklubbene har gjort klubbdeltagelse til en viktig sosial arena. Dette funnet er i tråd med en påstand som blir fremmet i DFID-rapporten (2000), som hevder at markedsmekanismer er nært sammenkoblet med sosiale kontekster og kan bidra til å forsterke ulike lokale maktforhold og undergrave visse former for sosial kapital. Blant de informantene jeg var i kontakt med fikk jeg noe varierende tilbakemelding hva angikk kriteriene for inntak, responsen avhang gjerne av medlemskapsstatusen. Bønder som ikke hadde fått innpass hevdet de ble diskriminert på bakgrunn av helsetilstand eller økonomisk situasjon. Bønder med medlemskap påstod derimot at økonomi ikke var så viktig, men at det var arbeidsinnsatsen som var avgjørende. Hadde medlemmene i et hushold evnen til å jobbe hardt, ble det hevdet at dette husholdet stilte på lik linje med mer velstående hushold ved inntak i en tobakksklubb. Det kan ha forekommet tilfeller av arroganse og negative antagelser knyttet til vanskeligstilte. Antagelser som: Er du fattig indikerer det at du ikke er hardtarbeidende, og således skyld i ditt eget økonomiske utføre.

Det formelle oppsettet rundt tobakksklubbene gjør det, slik jeg ser det, rasjonelt å anta at både god personlig økonomi og god arbeidskapasitet er forutsetninger som spiller inn ved inntak. I klubbene er det blant annet krav om medlemskontingent. Summen penger klubben greier å betale inn til låneinstitusjonen avgjør størrelsen på lånet og dermed mengden kunstgjødsel og

såfrø medlemmene får utdelt. Følgelig blir det mindre interessant å ta inn folk som har et mindre økonomisk spillerom enn rest av gruppa. I tillegg til innsatsevne før utbetaling er også tilbakebetalingsevnen vesentlig. Det er ikke tilfredsstillende akkurat å kunne dekke medlemsavgiften. Hushold må også ha økonomisk handlingsrom til å kunne tilbakebetale lånet fra oppsparte midler om avlingen skulle slå feil. Mislighold av lån slår tilbake på klubben som helhet, ettersom hele klubben står ansvarlig for lånet. Et tobakksklubbmedlem forklarte: «*Det finnes en regel som gjør at om et medlem i klubben ikke klarer å betale tilbake lånet, så vil hele gruppen bli negativt påvirket. Alle skal bidra og betale for personen som har mislykkes i å betale tilbake lånet*» (nr. 9). Et annet landbruksklubbmedlem utdyper hva som skjer om en i gruppen ikke klarer å tilbakebetale sin andel:

Om en mislykkes i å betale tilbake lånet, så blir hele klubben påvirket. Hele klubben har ansvar for å betale tilbake lånet. Alliance One kommer og leter etter dem som ikke har betalt tilbake lånet, også kommer de og samler inn eiendeler fra vedkommende som har mislykkes med tilbakebetalingen. Det gjør de av og til. Man vil prøve å hjelpe med litt penger, men om det fortsatt ikke går, så vil man bare la det være. Men i fremtiden vil de trolig ikke ta del i klubben igjen. (Nr 19).

Praksisen med kollektiv avstraffelse av klubben ved mislighold av lån veier tungt for at sterk personlig økonomi er en avgjørende faktor for hvem som får innpass og hvem som blir ekskludert. Evne til å jobbe hardt på gården, slik at lånet ikke blir mislighold i utgangspunktet, er da trolig også svært avgjørende. Nedsatt helsetilstand blir da en negativ faktor og kan gjøre det vanskelig å bli tatt opp. Med sykdommer som HIV og AIDS følger det også mye stigma som kan føre til ekskludering. En kvinne fortalte om hvordan hennes helsestatus har ført til utestengelse:

Det er sant at det er vanskelig å bli medlem av landbruksklubber grunnet finansielle vanskeligheter. Et annet problem er helsestatusen. Jeg er HIV-positiv, så grunnet min situasjon er det vanskelig å bli medlem. Jeg prøvde å bli medlem av en klubb, men de sa jeg kunne dø når som helst ettersom jeg er HIV-positiv, så jeg fikk ikke bli medlem. Så de to tingene som gjør det vanskelig for folk å bli medlem er dårlig økonomi og helsestatus. I tillegg vil nettverk også være gjeldende, man velger kanskje bare venner til å bli medlemmer. (Nr. 9).

Sosialt nettverk er, som kvinnen kommer inn på, også vesentlig for inntak. Tilgang til et sosialt nettverk viste seg også viktig for dem som ikke fikk direkte inntak. Noen valgte å

koble seg mer indirekte opp til det formelle tobakksmarkedet ved å selge tobakk gjennom andres klubber. De betalte da for å bruke andres nummer. Dette var en mulighet for dem som ikke hadde økonomisk ressursgrunnlag til å få fullt medlemskap, men som har et sterkt ønske om å dyrke tobakk. Dette var også et alternativ for de småbrukerne som av ulike grunner hadde en reservasjon mot å ta opp lån. Om man selger gjennom andres klubber, krever det gjerne en nær personlig relasjon. I tillegg var det økonomisk mer ulønnsomt, da disse husholdene måtte betale 1000 MWK per bale de solgte til klubben som lånte dem nummeret. En bonde fortalte følgende om tap av økonomisk gevinst, samt usikkerhet knyttet til sosiale relasjoner:

Jeg ser en utfordring med å selge gjennom en klubb til sammenligning med dem som har medlemskap. De som har medlemskap er heldige. Hvis de selger tobakken, vil de motta alle pengene, men om man bruker noen andres nummer, vil de trekke fra en del penger. De vil si vi har brukt penger på dette og dette, og noen ganger er det ikke sant. Men de som er i klubben er veldig heldige, for de vil virkelig motta penger. Det er bedre for dem som er i klubben med tanke på inntektsnivå. De som er medlem i klubben vil være på et høyere inntektsnivå enn oss som ikke er det. (Nr. 2).

Ennå lenger ned på den sosiale og økonomiske rangstigen er de husholdene som verken får innpass i klubb eller får solgt gjennom en. Disse husholdene får ikke tilgang til det formelle markedet i det hele tatt. Mangel på ressurser og kontakter gjør at de må selge på det uformelle til dårlige priser. Disse husholdene har ikke noe annet valg enn å selge til omreisende handelsmenn. Disse husholdene utgjør en gruppe som er svært sårbare overfor et matusikkerhetsutfall.

6.4 Oppsummering

Målet med markedsdeltagelse for husholdene er å forbedre livsgrunnlaget og skape et bærekraftig levebrød som kan trygge matsikkerheten. Analysen har tatt utgangspunkt i tre overordnede kategorier av sårbarhetsfaktorer som alle skaper vanskelige omstendigheter for bærekraftig markedsintegrering for småbrukerne i Bolero: småskala landbruksdrift, samt ugunstige forhold oppstrøms og nedstrøms fra produksjonsvaren. Sårbarhetsfaktorer innenfor disse kategoriene bidrar til å opprettholde magre salgs- og oppkjøpsmarkeder i Bolero, samtidig som magre markeder med høy risiko bidrar til å forsterke de negative aspektene ved disse sårbarhetsfaktorene. Følgelig virker «*The agricultural and marked development trap*» å ha høy forklaringsverdi for prosessene som utspiller seg i Bolero.

Selv som faktorene inngår i et komplekst samspill og sammen gjør småbrukerne sårbare overfor et matusikkerhetsutfall, ligger likevel ikke alle sårbarhetsfaktorene på samme styrkenivå. De sterkeste driverne for sårbarhet i Bolero er etter alt å dømme ugunstige forhold oppstrøms for landbruksvarene generelt, og lave produsentpriser og usikker markedstilgang spesielt. Lave produsentpriser gjør det vanskelig for småbrukere å trygge matsikkerheten direkte gjennom kjøp av mat, samt bidrar til å opprettholde en økonomisk vanskeligstilt situasjon som gjør det vanskelig å iverksette god mestringsstrategier som kan redusere negativ innvirkning fra andre sårbarhetsfaktorer. Mangel på oppkjøpsmarkeder for andre sorter enn mais og tobakk gjør det vanskelig å diversifisere levebrødsporteføljen. Dette leder blant annet til en ensidig dyrkingspraksis, som igjen virker negativt inn på de mest betydningsfulle produksjonsrelaterte sårbarhetsfaktorene, manglede nedbør og utarmet jordsmonn.

Det er ikke å si at utfordringene nedstrøms ikke er betydelige, men etter etableringen av vekstsenteret har tilgjengeligheten til viktige innsatsfaktorer som gjødsel, såfrø og lån blitt forbedret. Som følge av at store deler av befolkningen fortsatt er økonomisk vanskeligstilt har imidlertid mange fremdeles svært dårlig tilgang.

7. Konkluderende bemerkninger

For å sikre retten til mat kreves det at småbrukere enten har muligheten til å fø seg selv direkte fra produktivt land og andre naturlige ressurser, eller at de har kjøpekraft til å kunne anskaffe seg tilstrekkelige mengder mat på markedet. Målet for denne studien har vært å opparbeide en forståelse for sårbarheten som befolkningen i landbruksområdet Bolero opplever tilknyttet både produksjons- og markedsforhold. Gjennom tykke beskrivelser av mine empiriske funn har jeg hatt til hensikt å gi innblikk i den *faktiske* relasjonen mellom ulike sårbarhetsfaktorer og matsikkerhetsutfallet i dette området. Jeg har vektlagt småbrukeres egne oppfatninger av sårbarhetskonteksten de inngår i. Dette for å få kjennskap til ulike mestringsstrategier hushold iverksetter for å redusere innvirkningen fra eksterne hendelser, og for å få kjennskap til de stedsspesifikke faktorene som gjør småbrukere i Bolero sårbare overfor et matsikkerhetsutfall. Småbrukernes beretninger tegnet et komplekst bilde av en rekke utfordringer. Ingen av historiene som ble fortalt var like, men mange av dem bar likevel fellestrekk. Sårbarhetsfaktorene som mine informanter trakk frem, og som er blitt diskutert gjennom analysen, er ikke unike. Tilsvarende faktorer finnes også i andre landbrukssamfunn, og stemmer godt overens med funn fra foreliggende forskning. Samtidig inngår disse faktorene i et komplekst samspill som trolig er spesielt for Bolero.

Jeg mener Bolero har vært et interessant case, ettersom området ble ansett for å ha svært gode forutsetninger for matproduksjon for kun noen tiår siden. Stedet ble etablert som et vekstsenter for å legge til rette for utviklingen av lokale markeder for landbruksprodukter, og skape veiforbindelser til utenforliggende markeder. Dagens situasjon er derimot preget av at majoriteten av befolkningen befinner seg i dyp sårbarhet. Mange faktorer har medvirket til å omgjøre et godt utgangspunkt for matsikkerhet til en situasjon hvor store deler av befolkningen ikke får realisert sin rett til mat. Jeg har gjennom studiet forsøkt å opparbeide forståelse for hvordan en sårbarhetskontekst har bygd seg opp over tid.

Ved hjelp av Liebigs lov har jeg vist hvordan lav forekomst av naturlige vekstfaktorer virker inn på andre faktorer og begrenser den totale planteveksten per arealenhet. Gjennom oppgaven har det vært diskutert hvordan sårbarhetsfaktorer ikke bare begrenser den positive innvirkningen fra de faktorene som måtte være i relativ overflod, men også hvordan de kan forsterke en negativ innvirkning fra andre sårbarhetsfaktorer. Ettersom jeg har brukt Liebigs lov som en forklaringsmodell for plantevekst innen jordbruket, har jeg utvidet

forklaringsområdet til å omfatte alle leddene i produksjonsligningen for landbruksdrift som bøndene identifiserte. Følgelig har det også blitt diskutert hvordan husholdsmedlemmenes arbeidskapasitet, kompetansenivå, berettigelser og sosioøkonomisk status har hatt innvirkning på andre sårbarhetsfaktorer.

De sterkeste driverne innen produksjonsrelaterte sårbarhetsfaktorer har etter alt å dømme vært en stadig forverrende kvalitet på jordsmonnet, og manglende og ustabilt nedbørsforhold i området. Kvaliteten på jordsmonnet er gradvis blitt forringet av intensiv jordbruksdrift, uten tilstrekkelig fokus på gjenoppbygging av jordkvaliteten. Tobakksdriften i området har blant annet bidratt til nedhugging av nitrogenfikserende trær og tappet jordsmonnet for viktige næringsstoffer. Den målte nedgangen av nedbør i området er også blitt knyttet til tobakksdriften, men kan også være et resultat de globale klimaendringene. Begge er trender som virker sterkt inn på småbrukernes mulighet til å skape et bærekraftig levebrød som trykker fremtidig matsikkerhet. Grunnen til at disse faktorene oppleves som særlig kritisk for bøndene, er de legger økt press på andre viktige faktorer som arbeidskraft, næringsmengden i jordsmonnet, og berettigelser som kan gjøres krav på fra sosiale nettverk.

De dårlige produksjonsforholdene gir negative ringvirkninger til forhold som berører småbrukernes relasjon til markedet. Lav produksjon gir få landbruksvarer som kan selges på markedet, hvilket bidrar til dannelsen av magre markeder. Magre markeder medvirker til å skape ugunstige forhold nedstrøms og oppstrøms for produksjonsvarene til småbrukerne. Oppgaven har diskutert hvordan det oppstår en tilbakevirkningsmekanisme, og mine empiriske funn støtter dermed teorien til Chirwa m.fl. (2006). Samtidig har jeg identifisert at det i Bolero ser ut til at hoveddriverne for denne negative trenden ligger oppstrøms for produksjonsvarene. Småbrukerne i Bolero opplever mye usikkerhet knyttet til salg. I tillegg har de få muligheter for diversifisering, og produsentprisene er lave. Markedet i vekstsenteret møter ikke i tilstrekkelig grad behovet til småbrukerne, noe som gjør det vanskelig å trygge matsikkerheten.

Sårbarhetsfaktorene viste seg å inngå i komplekse relasjoner, hvilket bidro til å låse situasjonen for småbrukerne. Den sterke sammenkoblingen har bidratt til å bygge opp en sårbarhetskontekst over tid, og brakt småbrukerne i Bolero inn i en stadig dypere fattigdom og matusikkerhet. Gjennom oppgaven har jeg understreket hvordan sårbarhet må ses som et

kontinuum, og belyst hvordan gårsdagens hendelser påvirker dagens handlingsrom. Et stadig press på midler og aktiviteter i levebrødsporteføljen til husholdene har over tid lagt press på mestringsstrategiene til småbrukerne i Bolero. Mens enkelte hushold klarer å redusere sårbarhet gjennom å iverksette virkningsfulle mestringsstrategier, har derimot de fleste husholdene store problemer med å aktivere ressurser i levebrødsporteføljen på en slik måte at de kan iverksette bærekraftige strategier som medfører en faktisk sårbarhetsreduksjon på sikt. Mange hushold ser seg nødt til å inngå kompromisser mellom det å dekke dagens akutte matbehov og å opprettholde bærekraften i levebrødsporteføljen på sikt. Dette har blant annet ført til at store deler av befolkningen er fanget i en negativ sårbarhetsspiral.

Malawiske myndigheters sterke politiske fokus på matsikkerhet og landbrukspolitiske spørsmål over de siste tiårene, må sies å være svært positivt. Tatt i betraktning de hovedutfordringene småbrukerne i Bolero står overfor, virker det imidlertid som om de politiske satsingene ikke møter det faktiske behovet til innbyggerne i dette området. Myndighetenes prioriteringsområder er tilknyttet «grønn revolusjon» og «grønt gull» (subsidieprogrammet og burley). Den nåværende satsingen på burley er problematisk ettersom mange av bøndene står i en situasjon hvor de ikke har det økonomiske ressursgrunnlaget som skal til for å støtte en produksjon som legger grunnlag for økt matsikkerhet. I tillegg bidrar da også denne dyrkningspraksisen til forringelse av jordkvaliteten, og gjør jordsmonnet mindre egnet til å holde på fukt. Subsidieprogrammet er heller ikke uproblematisk, ettersom landbruksteknikkene som promoterer i stor grad avhenger av gode nedbørsforhold for å virke positivt inn på småbrukernes matsikkerhet. Istedenfor å gjenoppbygge jordkvalitet, maskerer kunstgjødsel et næringsunderskudd i jordsmonnet. Gjennom FISP rettes også fokuset mot forhold nedstrøms for landbruksvarene som produseres. For å møte behovet til småbrukerne i Bolero burde det vært en større satsing på å styrke småbrukernes mestringsstrategier i møte med manglende og ustabil nedbør, og å promotere landbrukspraksiser som øker kvaliteten på jordsmonnet. Som et ledd i å styrke småbrukernes levebrødstrategier kreves det en omorganisering av salgsledet. Dette kan innebære organisering på nasjonalt nivå (en reformering av ADMARC kan være et ledd i dette) eller etablering av bondekooperativer. Således får man styrket småbrukernes kjøpekraft slik at de kan benytte seg av tilbudene som allerede finnes på markedet.

I lys av disse konkluderende bemerkningene blir da svarene på problemstillingene mine som følger:

Hvilke produksjons- og markedsrelaterte sårbarhetsfaktorer mener småbrukere i Bolero er de viktigste for deres matsikkerhet?

De viktigste produksjonsrelaterte sårbarhetsfaktorene som bøndene selv identifiserte var manglende og ustabil nedbør, utarmet jordsmonn, mangel på innsatsmidler, få jordbruksredskaper, dårlig utviklede veiledningsprogrammer, lite jordbruksland, arbeidskraftunderskudd og svake sosiale nettverk. De viktigste markedsrelaterte sårbarhetsfaktorene var lave og ustabile produsentpriser, få oppkjøpere, få muligheter for diversifisering, høye priser på innsatsfaktorer og manglende tilgang på gode låneavtaler.

Hvordan virker disse sårbarhetsfaktorene sammen, og hvilke forutsetninger har småbrukerne til å redusere den skadelige innvirkningen?

Et komplekst mangfold av faktorer eksisterer og påvirker hverandre. Sårbarhetsfaktorer kan redusere den positive effekten fra viktige vekstfaktorer som finnes i området og således øke sårbarheten, men de kan også forsterke negative effekter ved hverandre. Trender kan for eksempel utløse rystelser, og rystelser kan forsterke negative trender. Samtidig kan det oppstå ugunstige tilbakevirkningsmekanismer. Småbrukere bruker ressurser i levebrødsporteføljen for å redusere risiko, men et enormt press på mestringsstrategiene gjør at tiltakene som iverksettes blir stadig mindre bærekraftige.

Hvilke faktorer er mest betydningsfulle med tanke på å gjøre småbrukere i Bolero sårbare overfor et matusikkerhetsutfall?

For Bolero virket dette å være 1) de betingende vekstfaktorene manglende og ustabil nedbør, samt dårlig kvalitet på jordsmonnet, og 2) usikre markeder oppstrøms og lave produsentpriser. Grunnet disse faktorenes sterke innvirkningskraft økes småbrukeres sårbarhet overfor et matusikkerhetsutfall. Det at disse sårbarhetsfaktorene oppleves så kraftige må forstås som et symptom for en underliggende sårbarhet. Samtidig er disse faktorene selv sterkt medvirkende til å forårsake og forsterke denne underliggende sårbarhetskonteksten. Den sterke sammenkoblingen gjør det til en svært vanskelig og utfordrende situasjon.

Det overordnede temaet for oppgaven har vært: *Hvorfor sulter matprodusenter?* Denne oppgaven er ment som et bidrag for å vise noe av kompleksiteten vedrørende dette spørsmålet. Selv om akkurat denne sårbarhetskonteksten er relativt særegen for Bolero, så sier situasjonen noe om mer generelle og grunnleggende utfordringer som finnes mange steder. Innen ulike kontekster oppstår det forskjellige konstellasjoner av sårbarhetsfaktorer. Disse har derimot til felles at de medfører en underliggende sårbarhet som gjør det svært utfordrende for småbrukere å bryte ut med de midlene de har til rådighet.

8. Referanseliste

- Abuzeid, F. 2009. Foreign Aid and the "Big Push" Theory: Lessons from Sub-Saharan Africa. *Stanford Journal of International Relations*, 11(1), 16-23.
- ACB. 2014. *Running to Stand Still: Small- Scale Farmers and the Green Revolution in Malawi*. Melville: The African Centre for Biosafety.
- Alwang, J., & Siegel, P.B. 1999. Labor Shortages on Small Landholdings in Malawi: Implications for Policy Reforms. *World Development*, 27(8), 1461-1475.
- Alwang, J., Siegel, P.B., & Jorgensen, S.L. 2001. *Vulnerability: a view from different disciplines*. Washington, DC: World Bank.
- Aragao, L.O. 2012. Environmental science: The rainforest's water pump. *Nature*, 489(7415), 217-218.
- Babatunde, R., Omotesho, O., Olorunsanya, E., & Owotoki, G. 2008. Determinants of Vulnerability to food insecurity: A gender-based analysis of farming households in Nigeria. *Indian Journal of Agricultural Economics*, 63(1), 116-125.
- Barrett, C.B. 2002. Food security and food assistance programs. I B.L. Gardner & G.C. Rausser (Red.), *Handbook of agricultural economics*. Amsterdam: Elsevier.
- Baxter, J. 2010. Case studies in qualitative research. I I. Hay (Red.), *Qualitative research methods in human geography* (3 utg.). Oxford: Oxford University Press.
- Bohle, H.G., Downing, T.E., & Watts, M.J. 1994. Climate change and social vulnerability: toward a sociology and geography of food insecurity. *Global Environmental Change*, 4(1), 37-48.
- Bradshaw, M., & Stratford, E. 2010. Qualitative Research Design and Rigour. I I. Hay (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (3 utg.). Oxford: Oxford University Press.
- Brouwer, I.D., den Hartog, A.P., & van Staveren, W.A. 2006. *Food Habits and Consumption in Developing Countries: Manual for Social Surveys*. Wageningen: Wageningen Academic Pub.
- Bryceson, D.F. 2006. Ganyu casual labour, famine and HIV/AIDS in rural Malawi: causality and casualty. *The Journal of Modern African Studies*, 44(2), 173-202.
- Cameron, J. 2010. Focusing on the Focus Group. I I. Hay (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (3 utg.). Oxford: Oxford University Press.
- Castree, N. 2005. The Epistemology of Particulars: Human Geography, Case Studies and 'Context'. *Geoforum*, 36(5), 541-544.
- Chambers, R. 1989. Editorial introduction: vulnerability, coping and policy. *IDS bulletin*, 20(2), 1-7.
- Chirwa, E., Kydd, J., & Dorward, A. 2006. *Future Scenarios for Agriculture in Malawi: Challenges and Dilemmas*. London: DFID.
- Cloke, P., Cook, I., Crang, P., Goodwin, M., Painter, J., & Philo, C. 2004. *Practising human geography*. London: SAGE Publications.

- Cope, M. 2010. Coding Qualitative Data. I I. Hay (Red.), *Qualitative Research Methodes in Human Geography* (3 utg.). Oxford: Oxford Publication.
- Cromwell, E., Kambewa, P., Mwanza, R., & Chirwa, R. 2001. *Impact Assesment Using Participatory Approaches: "Starter Pack" and Sustainable Agiculture in Malawi*. London: AgREN.
- de Schutter, O. 2013. *Mission to Malawi*. Geneva: UNHRC.
- Dercon, S. 2001. *Assessing vulnerability*. Oxford: Oxford University.
- Devereux, S. 2001. Livelihood Insecurity and Social Protection: A Re-emerging Issue in Rural Development. *Development Policy Review*, 19(4), 507-519.
- Devereux, S., Baulch, B., Macauslan, I., Phiri, A., & Sabates-Wheeler, R. 2006. *Vulnerability and social protection in Malawi*. Brighton: Institute of Development Studies.
- DFID. 2000. *Making Markets Work Better for the Poor: A Framework Paper*. London: DFID.
- Dilley, M., & Boudreau, T.E. 2001. Coming to terms with vulnerability: a critique of the food security definition. *Food policy*, 26(3), 229-247.
- Dimowa, R., Michaelowa, K., & Weber, A. 2010. *Ganyu Labour in Malawi: Understanding Rural Households' Labour Supply Strategies*. Paper presentert ved The German Development Economics Conference, Hannover.
- Dorward, A., & Chirwa, E. 2011. The Malawi agricultural input subsidy programme: 2005/06 to 2008/09. *International Journal of Agricultural Sustainability*, 9(1), 232-247.
- Dorward, A., & Kydd, J. 2004. The Malawi 2002 food crisis: the rural development challenge. *The Journal of Modern African Studies*, 42(3), 343-361.
- Dowling, R. 2010. Power, Subjectivity and Ethics in Qualitative Research. I I. Hay (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (3 utg.). Oxford: Oxford University Press.
- Dunn, K. 2010. Interviewing. I I. Hay (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (3 utg.). Oxford: Oxford University Press.
- Ellis, F. 2000. *Rural livelihoods and diversity in developing countries*. Oxford: Oxford University Press.
- Ellis, F., & Manda, E. 2012. Seasonal food crises and policy responses: A narrative account of three food security crises in Malawi. *World Development*, 40(7), 1407-1417.
- Englund, H. 1999. The self in self-interest: land, labour and temporalities in Malawi's agrarian change. *Africa*, 69(1), 139-159.
- FAO. 1996. *Rome Declaration on World Food Security*. Rome: FAO.
- FAO. 2001. *The economics of conservation agriculture*. Rome: FAO.
- FAO. 2014. *The State of Food and Agriculture: Innovation in Family Farming*. Roma: FAO.
- Forsyth, T., Leach, M., & Scoones, I. 1998. *Poverty and environment: priorities for research and policy*. Sussex: Institute of Development Studies.

- Freiburg, T.D., Göttingen, H.H., & Bonn, H.K. 1986. *Establishing rural service and growth centres: with seven case studies from Malawi*. Hamburg: Verlag Weltarchiv.
- Füssel, H.-M., & Klein, R.J. 2006. Climate change vulnerability assessments: an evolution of conceptual thinking. *Climatic Change*, 75(3), 301-329.
- Gerring, J. 2007. *Case Study Research: Principles and Practices*. New York: Cambridge University Press.
- Grønhaug, R. 1976. Chayanov's Regel. I S.U. Larsen (Red.), *Lov og struktur*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Hammersley, M., & Atkinson, P. 2007. *Ethnography: principles in practice* (3 utg.). London: Routledge.
- Hazarika, G., & Alwang, J. 2003. Access to credit, plot size and cost inefficiency among smallholder tobacco cultivators in Malawi. *Agricultural Economics*, 29(1), 99-109.
- Henninger, N. 1998. *Mapping and geographic analysis of human welfare and poverty: review and assessment*. Washington DC: World Resources Institute.
- Herren, H.R. 2013. The Role of Research, Technology and Extension Services in a Fundamental Transformation of Agriculture IUNCTAD (Red.), *Wake up before it is too late: Make agriculture truly sustainable now for food security in a changing climate*. Geneva: UNCTAD.
- Hesselberg, J. 2012. *Fieldwork in developing countries: a short guide*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Hovelsrud, G.K., & Smit, B. 2010. *Community Adaptation and Vulnerability in Arctic Regions*. London: Springer.
- Hussein, M. 2005. Combating Corruption in Malawi: An assessment of the enforcing mechanisms. *African Security Studies*, 14(4), 91-101.
- IAASTD. 2009. *Agriculture at a Crossroads: Global Report*. Washington DC: IAASTD.
- ICRISAT/MAI. 2000. *Cost-effective soil fertility management options for smallholder farmers in Malawi*. Lilongwe: ICRISAT.
- IFDC. 2013. *Malawi Fertilizer Assessment*. Alabama: IFDC.
- Johnstad, S. 2013. *Afrikas 99% Økonomisk vekst, ulikhet og protest*. Oslo: Solidaritet Forlag.
- Johnston, R.J. 1978. *Multivariate Statistical Analysis in Geography*. New York: Longman.
- Jørgensen, S.E. 2008. *Growth Constraints: Michaelis–Menten Equation and Liebig's Law*. København: Københavns Universitet.
- Kabuli, A.M., & Mar, P. 2005. *Farmer Perceptions, Choice and Adoption of Soil Management Technologies in Maize-Based Farming Systems of Malawi*. Roma: FAO.
- Kambombe, A. 2011. *The Role of Informal Businesses in Rural Livelihoods: the Case of Bolero Growth Centre*. (Master), University of Malawi, Zomba.

- Kearns, R.A. 2010. Seeing with Clarity: Understanding Observational Research. I I. Hay (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (3 utg.). Oxford: Oxford University Press.
- Kutengule, M., Nucifora, A., & Zaman, H. 2006. Agricultural Development and Marketing Corporation Reform. I A. Coudouel, A. Dani & S. Paternostro (Red.), *Poverty and Social Impact Analysis of Reforms: Lessons and Examples from Implementation*. Washington DC: The World Bank.
- Leichenko, R.M., & O'Brien, K.L. 2002. The dynamics of rural vulnerability to global change: the case of southern Africa. *Mitigation and adaptation strategies for global change*, 7(1), 1-18.
- Lyon, F. 2000. Trust, networks and norms: the creation of social capital in agricultural economies in Ghana. *World Development*, 28(4), 663-681.
- Løvendal, C.R., & Knowles, M. 2006. *Tomorrow's hunger: A framework for analysing vulnerability to food security*. Roma: FAO.
- Malcomb, D.W., Weaver, E.A., & Krakowka, A.R. 2014. Vulnerability modeling for sub-Saharan Africa: An operationalized approach in Malawi. *Applied Geography*, 48(1), 17-30.
- Maxwell, S. 2001. The Evolution of Thinking about Food Security. I S. Devereux & S. Maxwell (Red.), *Food Security in Sub-Sahara Africa*. London: ITDG Publishing.
- Mengel, K. 2008. *Limiting Factors and Liebig's Principle*. Pohlheim: JLU Giessen.
- MoAFS. 2011. *Malawi Agricultural Sector Wide Approach: A prioritised and harmonised Agricultural Development Agenda 2011-2015*. Lilongwe: Ministry of Agriculture and Food Security.
- Moorehead, S., & Wolmer, W. 2001. Food Security and the Environment. I S. Devereux & S. Maxwell (Red.), *Food Security in Sub-Saharan Africa*. London: ITDG Publishing.
- Nossum, G. 2004. *Bonden som bedriftsleder*. Steinkjer: Nord-Trøndelagsforskning.
- Nyirongo, C. 2005. Agricultural Input Markets. I S. Levy (Red.), *Starter Packs: a Strategy to Fight Hunger in Developing Countries?: Lessons from the Malawi Experience 1998-2003*. Cambridge: CABI Publications.
- Oliver-Smith, A. 1996. Anthropological research on hazards and disasters. *Annual review of anthropology*, 25(1), 303-328.
- Orr, A. 1998. Unwrapping a technology package: Burley, fertiliser, and hybrid maize in Malawi. *Development Southern Africa*, 15(1), 85-101.
- Orr, A. 2000. 'Green Gold'? Burley Tobacco, smallholder agriculture, and poverty alleviation in Malawi. *World Development*, 28(2), 347-363.
- Poulton, C., Kydd, J., & Dorward, A. 2006. Overcoming market constraints on pro-poor agricultural growth in Sub-Saharan Africa. *Development policy review*, 24(3), 243-277.
- Prowse, M. 2003. *Towards a Clearer Understanding of 'Vulnerability' in Relation to Chronic Poverty*. CPRC Working Paper No 24. Chronic Poverty Research Centre. Manchester.

- Prowse, M. 2009. Becoming a bwana and burley tobacco in the Central Region of Malawi. *The Journal of Modern African Studies*, 47(04), 575-602.
- Prowse, M. 2014. *Smallholder Tobacco Production and Food Security in Malawi*. IOB. Antwerpen.
- Prowse, M., & Moyer-Lee, J. 2011. A Comparative Value Chain Analysis of Burley Tobacco in Malawi–2003/04 and 2009/10. *Journal of Agrarian Change*, 14(3), 323–346.
- Ragin, C.C., & Amoroso, L.M. 2011. *Constructing Social Research* (2 utg.). California: Pine Forge Press.
- Reardon, T., Kelly, V., Crawford, E.W., Jayne, T.S., Savadogo, K., & Clay, D.C. 1997. *Determinants of farm productivity in Africa: a synthesis of four case studies*. Michigan: Michigan State University.
- Reed, E.U. 2013. Ikke bare klima. *KLIMA: norsk magasin for klimaforskning*, 13(6), 15.
- Sinha, S., & Lipton, M. 1999. *Damaging fluctuations, risk and poverty: A review*. Brighton: Poverty Research Unit.
- Swift, J. 1989. Why are rural people vulnerable to famine? *IDS bulletin*, 20(2), 8-15.
- Swift, J., & Hamilton, K. 2001. Household Food and Livelihood Security. I S. Devereux & S. Maxwell (Red.), *Food Security in Sub-Sahara Africa*. London: ITDG Publishing.
- Thagaard, T. 2009. *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Timmer, C.P. 1997. Farmers and markets: The political economy of new paradigms. *American Journal of Agricultural Economics*, 79(2), 621-627.
- Torres, L. 2000. *The smoking business: tobacco tenants in Malawi*. Oslo: FAFO.
- UNEP. 2008. *Organic Agriculture and Food Security in Africa*. Nairobi: UNEP.
- Watts, M.J., & Bohle, H.G. 1993. Hunger, famine and the space of vulnerability. *GeoJournal*, 30(2), 117-125.
- Whiteside, M. 2000. *Ganyu labour in Malawi and its implications for livelihood security interventions*. Blantyre: Oxfam Malawi.
- Willis, K. 2006. Interviewing. I V. Desai & R.B. Potter (Red.), *Doing Development Research*. London: SAGE Publications.
- Winchester, H.P., & Rofo, M.W. 2010. Qualitative Research and its Place in Human Geography. I I. Hay (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (3 utg.). Oxford: Oxford University.
- Winter, M., Dixon, N., Wasowski, J., & Dijkstra, T. 2010. Introduction to land-use and climate change impacts on landslides. *Quarterly Journal of Engineering Geology and Hydrogeology*, 43(4), 367-370.
- Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T., & Davis, I. 2003. *At risk: natural hazards, people's vulnerability and disasters* (2 utg.). New York: Routledge.

- WPF. 2012. *Comprehensive Food Security and Vulnerability Analysis and Nutrition Assessment: Malawi*. Rome: WPF.
- Wroe, D. 2012. Donors, dependency, and political crisis in Malawi. *African Affairs*, 111(442), 135-144.
- Yaro, J.A. 2005. Theorizing food insecurity: building a livelihood vulnerability framework for researching food insecurity. *Norsk Geografisk Tidsskrift*, 58(1), 23-37.
- Zeller, M., Diagne, A., & Mataya, C. 1998. Market access by smallholder farmers in Malawi: Implications for technology adoption, agricultural productivity and crop income. *Agricultural Economics*, 19(1), 219-229.

9. Appendiks

9.1 Liste med informanter

Nr.	Karakteristikk	Landsby
1	Gammel enke. Kvinnelig husholdsoverhode (KH) i husholdet. Svært fattig. Eier 2ha	Kayunguna
2	Kvinne. Mannlig husholdsoverhode (MH) i husholdet. 5 i familien totalt. Mellomfattige. Eier 0,4ha og leier 0,4ha.	Kayunguna
3	Mann. MH. 6 i husholdet. Mellomfattige. Eier 0,6ha og leier 0,8ha.	Kayunguna
4	Kvinne. MH. 4 i husholdet. Relativt velstående. Eier 1,2ha	Kayunguna
5	Mann. MH. 3 i husholdet. Svært fattig. Ingen landressurser. Leiearbeider.	Kayunguna
6	Mann. MH. Relativt velstående. Eier ?	Kayunguna
7	Mann. MH. 8 i husholdet. Fattige. Eier 1,6ha og leier 0,8ha	Kayunguna
8	Kvinne. Mannen er syk så kvinnen har ansvar for gården. 5 i husholdet. Fattige. Eier 0,2ha.	Kayunguna
9	Eldre kvinne. KH. 1 av 3 koner. Bor alene med 5 barn. Mellomfattige. Eier 1,2ha	Luwinga
10	Kvinne. MH. 5 i husholdet. Fattige. Eier 1ha.	Luwinga
11	Mann. MH. 10 i husholdet. Mellomfattige. Eier 1,2ha og leier 2ha	Luwinga
12	Mann. MH. 4 i husholdet. Mellomfattige. Eier 0,6ha og leier 0,8ha	Luwinga
13	Kvinne. MH. 7 i husholdet. Svært fattige. Eier 1,2ha.	Luwinga
14	Kvinne. KH. 6 i husholdet. Svært fattige. Eier 1,2ha.	Luwinga
15	Eldre dame. MH. 11 i husholdet. Svært fattige. Eier 0,8ha	Luwinga
16	Mann. MH. 6 i husholdet. Svært fattige. Eier 0,8ha	Luwinga
17	Mann. MH. 4 i husholdet. Relativt velstående. Eier 2ha. Leier tilleggsland noen sesonger. Dyrker bare tobakk.	Luwinga
18	Eldre mann. MH. 2 i husholdet. Relativt velstående. Eier 2,2ha. Dyrker bare mais.	Luwinga
19	Kvinne. MH. 6 i husholdet. Relativt velstående. Eier 0,8ha og leier 0,4ha.	Salala
20	Mann. MH. 4 i husholdet. Svært fattige. Eier ?	Salala
21	Mann. MH. 4 i husholdet. Fattige. Eier ?	Salala
22	Mann. MH. 3 i husholdet. Fattige. Eier ?	Salala
23	Mann. MH. 7 i husholdet. Relativt velstående. Eier 1,2ha.	Salala
24	Kvinne. MH. 6 i husholdet. Fattige. Eier 2ha	Salala
25	Intervju med eldre mann om utviklingen i området over tid	
26	Intervju med ansatt ved ADMARC	
27	Intervju med omreisende tobakkssalgsmann	
28	Intervju med landbrukskonsulent i Utviklingsfondet	

9.2 Intervjuguide

General questions

1. Household size?
  - Composition in terms of age and gender
  - How many do the household have responsibility to feed?
2. Female or male household head?
3. How does the household make a living? Farming? Different activities, remittances?
4. Do your household experience hunger in some periods/special months, if so which ones?
5. How does your household cope in periods of little food? Reduction of meals? Sell assets? Social network? Gathering?
6. Land/farm size?
7. Land Ownership?
  - Land tenure status (landlord, ownership, renting, share cropper arrangements, communal ownership, landless etc.)?
  - Has there been any changes regarding access to arable land in this household? Gotten access to more or seen a reduction?
8. Cultivation:

	Quantity harvested		Quantity sold	
Name on crop:	This harvest	Last harvest	This harvest	Last harvest

9. Which inputs do you use? Sufficient? Changes over the five last years?

Obstacles:

10. What do you see as the biggest threat to your food security? And why?
  - Has this changed over the last five years (after Bolero became a rural growth center)?
11. What kind of problems do you face in terms of growing?
  - Out of these, which one is the three most problematic? Rank in ascending order.
12. What kind of problem do you face in terms of selling or making a living of you farm products?
  - Out of these, which one is the three most problematic? Rank in ascending order.

13. Are there any state enforced policies, regulation or laws you find obstructing for your ability to produce efficiently on your farm?
14. Has the restructuring of Bolero to become a rural growth center removed any obstacles or led to any new ones?
15. Do you face the same obstacles as you neighbors, or are there any obstacles that are valid only to you? (Obstacles within the household, location of farm etc.)
16. Can you identify any opportunities that can increase you income?
  - What has prevented you from to grasping these opportunities so far?
17. How willing are you to take risks? Would you have preferred a lower steady income or a higher but more uncertain income? Background for the choice?
18. Do you have any reservations regarding investments in the farm? How do you think spare money is best taken into use?
  - Investments in agriculture/farm? Health? Education? Savings? Long term/short term thinking
19. What are your visions for the farm? What do you want to change? (What's stopping you?)
20. Any risk factors your concerned about (and see as obstacles) that we haven't yet talked about?

9.3 Fokusgruppe-spørsmål

A	B	C	D	E	F
Livelihood platform	Access modified by:	In context of:	Resulting in:	Composed of:	With effects on:
Assets Natural capital Physical capital Human capital Financial capital Social capital	1) Social relation Gender Income level Age 2) Institutions Rules and customs Land tenure Markets in practice 3) Organizations Associations NGOs Local admin State agencies	1) Trends Population Migration Weather Technological change Macro Policy National econ trends World econ trends 2) Shocks Drought Flood Diseases	Livelihood Strategies	Natural Resource (NR) based actives Cultivation Food Cultivation Non-food Livestock Non-farm Non-NR based actives Rural trade Other services Remittances Rural manufacture	Livelihood Security Income level Income stability Seasonality Degree of risk Env. sustainability Soil quality Water Forests Biodiversity

Ranking Obstacles		
Question:	Follow up:	Time
Of all of these obstacles that you have mentioned, who is the most critical and why ?	Discuss who is the most critical obstacles in the different categories.	20 min

Change in obstacles		
Question:	Follow up:	Time
How has the overall picture of obstacles changed over time?	What is the reason behind this change? What are the drivers?	10 min

Possibilities		
Question:	Follow up:	Time
Can you identify some strategically smart choices you have taken that you feel has had a positive impact on your livelihood? Success stories? Possibilities in agriculture?	<ul style="list-style-type: none"> ° Best practices, tools ex. ° Possibility open for everyone or just you? 	10 min

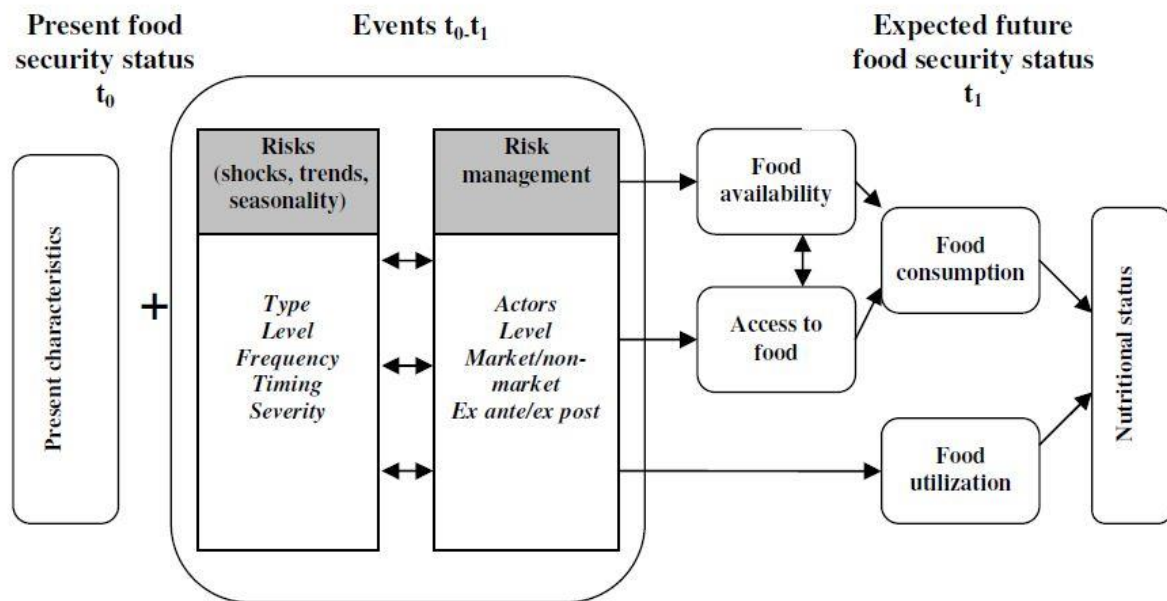
Thoughts on the future		
Question:	Follow up:	Time
Do you see a future in agriculture? Do you see it as your pathway out of poverty? Or is it too many obstacles?	<ul style="list-style-type: none"> ° Necessary to diversify into other sectors? Be involved in businesses ° Optimistic or pessimistic about your future in Bolero? 	10 min

9.4 Observasjonsguide

Observer og ta notater på følgende:

1. Rom
  - Det fysiske sted, kontekst
    - Tegne opp et enkelt kart over Bolero
    - Infrastruktur – hvilke institusjoner finnes?
    - Bosetningsstruktur
    - Avstand til markeder
    - Utsalgssteder for innsatsmidler: frø, kunstgjødsel, sprøytemidler
2. Aktører
  - Menneskene som er involvert
    - Maktdynamikk, hierarki, lokale maktstrukturer
    - Relasjon mellom kjønn
    - Utviklingsprogrammer som er aktive i området – forskjellige bistandsorganisasjoner, statlige foretak
    - Relasjon mellom innbyggerne, sosial lagdeling, fellesskap, hjelper de hverandre?
3. Aktivitet
  - Aktiviteter som folk utfører
    - Hva blir dyrket i området?
    - Små virksomheter i området: butikker, mursteinslaging etc.
    - Daglige rutiner, gjøremålssyklus, hvem gjør hva?
    - Matvaner: Hva spiser folk? Når/hvor ofte?
4. Objekt
  - De fysiske ting som er tilstedeværende
    - Eiendeler, hjelpemidler til gårdsdrift, ploger, trekkdyr, irrigasjonssystemer etc.
5. Handling
  - Handlinger folk utfører
    - Arbeidsoppgaver, gårdsdriftspraksiser
6. Hendelse
  - Hvordan hendelser utspiller seg
    - Hva blir gjort i praksis?
7. Tid
  - Tidssekvenser, hvordan hendelser spiller ut i forhold til hverandre
8. Følelser
  - De følelsene som blir uttrykt

9.5 Rammeverk for analyse av sårbarhet overfor et matusikkerhetsutfall

Kilde: Løvendal og Knowles (2006: 7).